

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění

Křesťanská výchova

**Katolické politické strany na Šumpersku
1918 - 1938**

diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jonová Th.D.

Olomouc 2011

Vojtěch Kroupa

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 11. listopadu 2011

Vojtěch Kroupa

Děkuji PhDr. Jitce Jonové Th.D.za odborné vedení práce a poskytnuti cenných rad a podnětů. Dále bych chtěl poděkovat paní ředitelce šumperského Státního okresního archívu PhDr. Haně Jarmarové a vlastně všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomohli při zpracovávání této práce. V neposlední rodině chci poděkovat svojí rodině za všemožnou podporu.

Úvod	5
CHARAKTERISTIKA OBLASTI.....	6
CHARAKTERISTIKA PROBLÉMU.....	6
STANOVENÍ OTÁZEK.....	7
Stav výzkumu, prameny a literatura	8
1. Politický katolicismus v Československu 1918-1938.....	10
1.1. VÝVOJ POLITICKÉHO KATOLICISMU V ČESKÝCH ZEMÍCH PŘED ROKEM 1918.....	10
1.2. OSOBNOST JANA ŠRÁMKA	11
1.3. ČESKOSLOVENSKÁ STRANA LIDOVÁ (ČSL) V LETECH 1918-1938	13
1.3.1. ČSL v Československu.....	13
1.3.2. ČSL na severní Moravě a ve Slezsku.....	17
1.4. NĚMECKÁ KŘESŤANSKO-SOCIÁLNÍ STRANA LIDOVÁ (DCV) V LETECH 1918-1938	21
1.4.1. DCV v Československu.....	21
1.4.2. DCV na severní Moravě a ve Slezsku.....	23
2. Politický katolicismus na Šumpersku 1918-1938.....	30
2.1. HISTORIE OKRESU, NÁRODNOSTNÍ A POLITICKÁ SITUACE NA ŠUMPERSKU 1918-1938.....	30
2.2. VZTAHY MEZI ČECHY A NĚMCI	33
2.2.1. Vztahy mezi českým a německým katolickým prostředím.....	34
2.2.2. Čeští duchovní v německých obcích	37
2.3. ČESKOSLOVENSKÁ STRANA LIDOVÁ NA ŠUMPERSKU 1918-1938.....	40
2.3.1. Český politický katolicismus na Šumpersku před rokem 1918	41
2.3.2. Osobnosti českého katolicismu	44
2.3.3. Činnost ČSL.....	47
2.4. NĚMECKÁ KŘESŤANSKO-SOCIÁLNÍ STRANA LIDOVÁ NA ŠUMPERSKU 1918-1938	51
2.4.1. Německý politický katolicismus na Šumpersku před rokem 1918	52
2.4.2. Osobnosti německého katolicismu	54
2.4.3. Činnost DCV	56
2.4.4. Křesťanský tělovýchovný svaz a turnerská slavnost roku 1922	61
3. Osudy politického katolicismu na Šumpersku po roce 1938	64
3.1. OSUDY NĚKTERÝCH KATOLICKÝCH OSOBNOSTÍ BĚHEM DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY.....	64
3.2. UŽ POUZE JEN ČESKÝ POLITICKÝ KATOLICISMUS PO ROCE 1945	65
3.3. VZPOMÍNKY A OSUDY VYSÍDLENÝCH NĚMECKÝCH KATOLÍKŮ.....	69
ZÁVĚR	71
Seznam pramenů a literatury	74
ARCHÍVNÍ MATERIÁLY	74
DOBOVÁ PERIODIKA	74
DOBOVÉ PUBLIKACE	74
LITERATURA.....	75
INTERNETOVÉ ODKAZY	80
Přílohy.....	I

Úvod

Historický výzkum činnosti politického katolicismu na Šumpersku v období mezi dvěma světovými válkami, popřípadě v období před první světovou válkou, nebyl dosud systematicky prováděn. Na toto téma však byly zpracovány jednotlivé události a epizody. Mezi již zpracovaná témata patří práce historika a politologa Pavla Marka, který při zpracovávání vývoje a činnosti českého politického katolicismu před rokem 1918 do svého výzkumu zahrnul i pro tuto oblast velmi významnou epizodu, tzv. aféru nadučitele Konečného, dále práce historika Miloše Trapla, který při zpracovávání života a činnosti vůdčí osobnosti českého politického katolicismu na Moravě Jana Šrámka zpracoval i jeho politickou činnost na Zábřežsku, a v neposlední řadě práce politologa a historika Stanislava Balíka, který se mimo jiné aktivity zabývá i moderními dějinami obce Bludov, a tím, co tyto dějiny provázelo především, totiž konfrontací mezi katolickým a „pokrokářským“ táborem. Činnost lidové strany v Zábřežsku zpracoval ve své kronice dlouholetý člen této strany Jan Zíka a z této kroniky čerpali autoři Jan Bartoš, Emilie Janů a Petr Krňávek. Ohledně německého politického katolicismu na tomto okrese byla v 60. letech zpracována činnost významného šumperského křesťansko-sociálního politika Hanse (Johanna) Bartela historiky Jaroslavem Césarem a Bohumilem Černým a v nedávné době historikem Jaroslavem Šebkem. Na aktivity související s katolicko-politickým děním vzpomínali vysídlení obyvatelé z obcí v údolí řeky Desné Rapotína, Petrova nad Desnou a Vikýřovic - bývalý člen rapotínských katolických spolků Louis Karschin, učitel Robert Hirnich a bývalý rapotínský farář Ernst Kretschmer.

Z pohledu českých učebnic dějepisu a prací, které se zabývají prvorepublikovým politickým děním v československých oblastech osídlených Němci, a to především prací, které vyšly v době komunismu, se zdá, že v této oblasti působily buď německé nacionální strany a z nich ve 30. letech vzešlá Henleinova Sudetoněmecká strana (SdP), anebo na druhém konci politického spektra strany levicové, kromě české a německé sociální demokracie především KSČ, které proti těmto fašistickým a „zpátečnickým“ stranám bojovaly a které bývají v těchto pracích nazývány přízvisky demokratické nebo antifašistické. Tento nešvar je bohužel obsažen i v mnoha učebnicích a pracích vyšlých po sametové revoluci.¹ Velikou zásluhu na usměrnění tohoto rozšířeného klišé má mimo jiné historik Jaroslav Šebek, který zpracoval situaci v prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu, dále Zdeněk Beneš, Václav Kural, Jiří Pešek a další historikové spolupracující na publikaci s názvem *Rozumět dějinám*, kterou mohu označit za jakéhosi „průvodce“ při své reflexi česko-německých vztahů.

S tím souvisí druhý problém tohoto bádání, že Češi zpracovávají téma tehdejšího česko-německého soužití poněkud z pohledu pouze českého a Němci z pohledu pouze německého. Jak však v jedné recenzi upozorňuje historik Josef Bartoš: „*Minulost prostě nelze vidět jen*

¹ Některé z prací, které se týkají tohoto dění na Šumpersku a Jesenicku, vyšly ve vlastivědném sborníku Severní Morava a jsou k dispozici na této adrese: <http://www.muzeum-sumperk.cz/cinnost/publikacni-cinnost/vlastivedny-sbornik-severni-morava/obsah> staženo 14. 2. 2011.

„národnostníma očima“ at' už z pohledu českého nebo na druhé straně německého. Je to vedle věčně jednostranného pohledu jenom krok k tomu, aby za základní hodnotící kritérium při posuzování minulosti bylo považováno jen to, co odpovídá názoru a je k prospěchu jenom jedné strany. Je dostatečně známo, že v takových případech se mnohý fakt dá posuzovat zpětně a dostatečně ze zcela opačných pozic To bohužel platí pro většinu dosavadní produkce na dané téma.“²

Jedním z několika cílů mojí práce bude pokusit se přispět k usměrňování a „nabourávání“ výše zmíněných nešvarů a klišé.

Charakteristika oblasti

Politický okres Šumperk se ve správním uspořádání, aktuálním v letech 1850-1960, dělil na soudní okresy Staré Město (pod Sněžníkem), Šumperk a Vízberk (po roce 1949 Loučná nad Desnou). Před rokem 1945 se zde střetávala česky mluvící oblast s oblastí osídlenou Němci. Tato situace vznikla již při osídlování tohoto území Němci ve 13. století, kdy už byly některé oblasti osídleny Čechy. Jednalo se o údolí řeky Moravy až po Nový hrad a v údolí řeky Desné po obec Dolní Studénky. Němečtí osadníci tedy osídlili severní část budoucího okresu Šumperk, hornatou a dosud pustou krajinu, kde zakládali vsi a města. Ve druhé polovině 13. století byla německými osadníky založena města Šumperk (Mährisch-Schönberg), Štítý (Schildberg), Staré Město (Mährisch-Altstadt), Branná (Goldenstein) a řada vsí. Velký význam v historii soužití českého a německého etnika na Šumpersku měla velká česká obec Bludov, která sousedí přímo se Šumperkem.

Po bitvě na Bílé hoře, kdy došlo k majetkovým konfiskacím a emigraci velké části české šlechty, se stává největším nabyvatelem konfiskátů v této oblasti rod Lichtenštejnů. V tomto období zde také dochází k násilné rekatolizaci tou dobou víceméně protestantské oblasti. Po třicetileté válce, ve které byla vypleněna rozsáhlá území, došlo ke značným změnám v národnostním složení regionu v důsledku osídlování vylidněných vsí s původně českým obyvatelstvem německými osídlenci (okolí Mohelnice). Tato fáze osídlování uzavřela spojení obyvatel české národnosti Šumperska a Zábřežska s českým Olomouckem.

Od konce 18. století dochází v této oblasti k prudkému hospodářskému rozvoji, rozvíjel se zde především textilní průmysl. Vznikla zde vrstva podnikatelů ovlivňujících hospodářský, kulturní a společenský vývoj. Protože byli tito podnikatelé bez výjimky Němci, i tento kulturní rozvoj se týkal německé společnosti. Češi se snažili tento pokrok dohnat. V té době se začaly prohlubovat rozpory mezi oběma etniky, jejichž vztahy získaly konfrontační charakter, který si zachovaly až do vysídlení německého obyvatelstva v roce 1945.

Charakteristika problému

² BARTOŠ, Josef: O Čechách a Němcích nejen v Šumperku. Recenze na: Benda, Jan: Češi a Němci v historii Šumperska: CBE, 1997. *Severní Morava: vlastivědný sborník*, 1998, sv. 76, s. 68.

Veřejný katolický život a působení katolických politických stran na Šumpersku v letech 1918-1938 byl ovlivňován jednak stýkáním se dvou etnik, a jednak potýkáním se s následky protikatolického hnutí zvaného buď „Pryč od Říma“, nebo také „kulturní boj“. Vzhledem k národnostní situaci zde působily katolické strany dvě, které se mezi sebou vymezovaly právě na základě národnosti své stranické členské základny. Čeští katolíci zde byli reprezentováni Československou stranou lidovou – ČSL a zájmy německých katolíků reprezentovala Německá křesťansko-sociální strana lidová (Deutsche christlich-soziale Volkspartei nebo Deutsche Christlichsoziale Volkspartei) – DCV.

Z těchto předpokladů je zřejmé, že politická činnost katolických politických stran se soustředila jednak na hájení národnostních zájmů svého národa, a jednak na hájení katolických pozic v konkurenci politických stran se socialistickým, liberálním a čistě nacionálním zaměřením.

Stanovení otázek

Při zpracovávání tohoto tématu budeme hledat odpovědi především na tyto otázky:

Jaké byly vztahy mezi českým a německým katolickým prostředím a s tím související vztahy mezi těmito dvěma politickými subjekty?

S jakými formami protikatolického hnutí se muselo katolické prostředí vyrovnávat a jak se mu to dařilo?

Jaký byl život katolíků v této oblasti a době, jaké byly jejich radosti a starosti?

Stav výzkumu, prameny a literatura

Činnost politického katolicismu na Šumpersku před vznikem republiky a v letech prvorepublikových dosud nebyla systematicky a uceleně zkoumána a reflektována, avšak, jak již bylo zmíněno v úvodu, jednotlivé epizody této činnosti zpracovány byly a staly se velmi významným zdrojem informací pro téma mojí práce. Kromě již jmenovaných autorů a jejich prací, týkajících se výslovně působení politického katolicismu v této oblasti jsem měl ještě k dispozici následující zdroje:

Jedním z velmi významných zdrojů k tomuto tématu byl *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960* od autorů Josef Bartoš, Jindřich Schulz a Miloš Trapl. Dále byly různé události na Šumpersku v prvorepublikových letech zpracovávány mimo jiné historiky Františkem Spurným, Zdeňkem Filipem a Jiřím Filipem. Zdeněk Filip pak také zpracoval portrét katolického kněze, horlivého českého národovce Jindřicha Ptačinského a pro *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* zpracoval životopisy šumperského křesťansko-sociálního poslance Hanse Bartela a augustiniánského řeholníka pocházejícího ze Šumperka Karla Romana Scholze. Osobnost českého kněze, malíře a grafika Arnošta Hrabala zpracovávali autoři Helena Schwarzová a Oldřich Svozil, který se také zabýval působením „modernisty“ Karla Dostála Lutinova v dnešní Loučné nad Desnou. Vztahy mezi Němci a Čechy v této době na Šumpersku se také v 90. letech zabýval z poněkud nacionálních pozic Jan Benda. Jeho názory ve své recenzi ve vlastivědném sborníku *Severní Morava* korigoval historik Josef Bartoš.

Činnost a působení katolických politických stran na Šumpersku jsem zpracovával v kontextu s činností těchto stran jednak v rámci Československa, jednak v rámci severní Moravy a Slezska. K tomuto účelu jsem použil již zpracovaný materiál a literaturu především autorů Pavla Marka a Miloše Trapla ohledně českého politického katolicismu a autora Jaroslava Šebka ohledně politického katolicismu německého.

Původní pramenný materiál, který jsem použil, představují předně archiválie z fondu Prezídia ministerstva vnitra uložené v Národním archívu v Praze, obsahující policejní relace o průběhu sjezdů Německé křesťansko-sociální strany, z větší části koncentrovaných do druhé poloviny 30. let. Bohužel tyto relace se dochovaly především z okresů Frývaldov (Jeseník), Bruntál a Opava, naopak z okresu Šumperk se dochovalo naprosté minimum. Dále jsem použil archiválie Zemského úřadu v Brně uložené v Moravském zemském archívu v Brně. Dále jsem pracoval s archívy jednotlivých obcí na šumperském okrese, uloženými ve Státním okresním archívu Šumperk.

Většina tohoto materiálu, především co se týče Německé křesťansko-sociální strany, byla zničena nebo ztracena zčásti po mnichovských událostech roku 1938, zčásti během druhé světové války a zčásti v letech těsně po ní.

Důležitým zdrojem informací týkajících se tohoto tématu byl dobový tisk. Co se týče místního českého tisku, v Zábřeze ČSL vydávala týdeník *Severní Morava* (do roku 1922 bylo

toto periodikum pod názvem *Nová severní Morava* vydáváno v Olomouci a jeho redakce se nacházela v Horní Rudě, později Rudě nad Moravou). Jejich odpůrci z řad sociální demokracie vydávali list *Moravský Sever*. Co se týče německého tisku, v Šumperku vycházely noviny *Nordmährische Grenzboten*, které se nesly v liberálním a nacionalistickém duchu. Křesťansko-sociální straně vycházel v Krnově deník *Das Volk*. Šumperské farnosti vycházely *Mährisch-Schönberger Pfarrnachrichten* a farnosti ve Vízmberku (dnes Loučná nad Desnou) *Pfarramtsblatt für die Kirchengemeinde Wiesenberg*, ve Frankštátu (dnes Nový Malín), později v Sobotíně vycházel konzervativní katolický *Mein Heimat*. Periodika *Nová severní Morava*, *Severní Morava*, *Nordmährische Grenzboten* a *Das Volk* jsou k dispozici ve Vědecké knihovně v Olomouci, čísla farních novin farností Šumperk a Vízmberk z 30. let *Mährisch-Schönberger Pfarrnachrichten* a *Pfarramtsblatt für die Kirchengemeinde Wiesenberg* jsou k dispozici v Moravské zemské knihovně v Brně. Některá čísla periodika *Mein Heimat* jsou k dispozici v Moravské zemské knihovně v Brně, pár čísel je k dispozici ve Státním okresním archívu v Šumperku. Zde jsou také k dispozici některá čísla periodika *Moravský Sever*. V Moravské zemské knihovně je také k dispozici propagační brožura k celorepublikovým turnerským slavnostem Německého křesťanského tělovýchovného svazu, které v Šumperku proběhly červenci roku 1922, *Verbandsturnfest der Christlich-deutschen Turnerschaft in der Tschechoslowakischen Republik: 14.-17. Juli 1922*, všechny ostatní dobové publikace, které jsem ve své práci použil, jsem měl k dispozici ve Státním okresním archívu v Šumperku.

Při hledání nejen těchto zdrojů mi velmi pomohla publikace *Bibliografie okresu Šumperk* autorů Jaromír Kubíčka, Emilie Dohnalové a Evy Musilové, kterou jsem objevil v knihovně CMTF UP.

1. Politický katolicismus v Československu 1918-1938

V této kapitole si nastíníme vývoj a působení politického katolicismu v meziválečných letech v rámci jednak celého Československa, a jednak severní Moravy a Slezska, v jehož kontextu se odehrávala činnost katolických politických stran na Šumpersku. Protože se na Šumpersku před rokem 1945 střetávala česky mluvící oblast s oblastí osídlenou Němci, představíme si zvláště stranu reprezentující české katolíky Československou stranu lidovou (ČSL) a stranu reprezentující německé katolíky v Československu Německou křesťansko-sociální stranu lidovou (Deutsche christlich-soziale Volkspartei, DCV).

1.1. Vývoj politického katolicismu v českých zemích před rokem 1918

Formování politických struktur katolického tábora můžeme sledovat zhruba od 40. let 19. století v podobě vzniku různých spolků, které kromě důrazu na upevňování a prohlubování víry chtěly svým členům nabídnout uspokojení zájmů ve sféře vzdělávací, svépomocné, podpůrné, charitativních aktivit a postupem času i veřejného a politického dění. Po utlumení těchto aktivit v 50. letech bachovským neoabsolutismem přišel v 60. letech nový impuls v podobě obnovení ústavnosti a vznikl tak prostor pro budování mnoha různých katolických spolků a katolicko-politických jednot.

V českém katolickém prostředí reprezentovala spolková sféra jeden ze dvou zdrojů, ze kterých čerpaly katolické politické strany v 90. letech. Druhé středisko politického katolicismu se nacházelo uvnitř Národní strany, v jejím tzv. staročeském křídle. Katolíci se až do počátku 90. let s Národní stranou identifikovali a fakticky o konstituování vlastní politické strany založené na konfesijní bázi neuvažovali. Následný rozchod se staročechy v 90. letech byl bolestný, pomalý, váhavý a plný nejistoty. Neustále se vracela myšlenka nutnosti udržet národní jednotu.³

Vedle konzervativního katolického politického proudu se paralelně vyvíjelo hnutí křesťansko-sociální. Pro rozvoj křesťansko-sociálního hnutí měly mimořádný význam spolky katolických tovaryšů, které založil německý kněz z Kolína nad Rýnem Adolf Kolping (1813-1864). Podle autora Pavla Marka „vycházel z cechovních tradic a zdálo se mu, že řemesla jsou zatím poměrně málo nakažena nemocí liberalismu a proto právě zde je možno ještě leccos zachránit. Chtěl, aby spolky katolických tovaryšů postavily hráz škodlivému vlivu sociální demokracie a bránili jejímu průniku do širších dělnických vrstev. Měly se stát jednou z alternativ k dělnickým spolkům.“⁴ Mocným impulsem, který zcela zásadně ovlivnil vývoj křesťansko-sociálního proudu, byla encyklika papeže Lva XIII. *Rerum novarum* z 15. května 1891.

³ Srov.: MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*, s. 13-14.

⁴ MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*, s. 32.

Po celou dobu až po rok 1919, kdy se všechny české katolické strany sloučily ve stranu lidovou, byl český katolický tábor rozdrolen do několika různých stran. Na Moravě se však podařilo vytvořit optimální model spolupráce mezi Katolicko-národní stranou reprezentující konzervativní katolický politický proud a stranou Křesťansko-sociální.

V německém katolickém prostředí navázala meziválečná Křesťansko-sociální strana lidová (DCV) na tradici rakouské křesťansko-sociální strany, která se konstituovala v 90. letech 19. století. K významným osobnostem této strany v Čechách a na Moravě patřil varnsdorfský kaplan Ambros Opitz (1845-1907), který mimo jiné patřil k zakladatelům prvních katolických periodik v českých zemích.⁵

1.2. Osobnost Jana Šrámka

Zcela jistě nejvýraznější a nejvýznamnější osobností českého křesťansko-sociálního hnutí na severní Moravě od 90. let 19. století byl Jan Šrámek. Chceme-li reflektovat jakékoli dění českého katolicismu na Moravě od počátku 90. let 19. století až v podstatě po rok 1948, nevyhneme se setkání s tímto aktivistou a politikem. Proto je vhodné si tuto osobnost v krátkosti představit a na jeho životě a činnosti nastínit vývoj českého politického katolicismu na Moravě, který byl s touto osobností úzce spjat. Narodil se 11. srpna 1870 v Grygově u Olomouce domkařům Tomáši a Jenovéře Šrámkovým. Vyrůstal díky brzké smrti otce ve velmi chudých poměrech. V deseti letech nastoupil do arcibiskupského semináře v Kroměříži, kde se mimo jiné seznámil a spřátelil s budoucím arcibiskupem Leopoldem Prečanem, a v roce 1888 úspěšně odmaturoval. Poté přešel na Teologickou fakultu do Olomouce, kde se začal seznamovat s tehdejšími křesťansko-sociálními tendencemi a s myšlenkami katolických myslitelů, jako byli například Wilhem Ketteler⁶, Adolf Kolping či vídeňský Karl von Vogelsang⁷. Dále se zabýval českou křesťansko-sociální tradicí na Moravě, kterou nacházel v činnosti Františka Sušila a jeho druhů. Dne 21. 12. 1892 byl brněnským biskupem Františkem Salezským Bauerem (1841-1915)⁸ vysvěcen na kněze. Jeho prvním kněžským působištěm se stal Nový Jičín, kde již od počátku svého působení začal organizovat spolkový život.

Roku 1895 vznikl *Katolický spolek dělnický*, o tři roky později Křesťansko-sociální ženský spolek *Budoucnost*. Dále tam například Šrámkovou zásluhou vznikla noclehárna pro české dělnice dojíždějící do Nového Jičína z okolních obcí. Šrámkova spolková činnost přerostla brzy hranice města Nového Jičína. Již v roce 1895 byl spoluzakladatelem okresní Katolicko-politické jednoty ve Starém Jičíně a jako její jednatel zakládal řadu místních jednot, jako např. v Mořkově, Hodslavicích, Příboře, Štramberku, Bernarticích a jinde.

⁵ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 19-27.

⁶ Wilhem Emanuel von Ketteler (1811-1870), německý biskup, křesťansko-sociální teoretik.

⁷ Karl von Vogelsang (1818-1890), rakouský křesťansko-sociální teoretik.

⁸ F. S. Bauer byl brněnským biskupem 1882-1904, poté přešel jako arcibiskup do Olomouce a roku 1911 byl jmenován kardinálem.

V Hodslavicích navíc založil i hospodářské družstvo s názvem Zádruha. K soustředění všech těchto katolických spolků v jeden došlo v roce 1897, kdy pod vedením Šrámkovým došlo k ustavení Okresního sdružení křesťansko-sociálních spolků na Novojičínsku, prvního svého druhu vůbec. Pro svoji činnost začal být svými odpůrci především z řad místních Němců nazýván „tschechischer Hetzkaplan“ (český kaplan-štváč).

Ve druhé polovině 90. let vznikla pod Šrámkovým vedením křesťansko-sociální strana. Po jednom vážném konfliktu s novojičínskými německými nacionalisty v únoru 1901, útěku před nimi a následném překonání zánětu plic Šrámek odcestoval na zdravotní rehabilitaci k Jaderskému moři. S touto cestou spojil i pobyt ve Slovinsku, který využil ke kontaktu s předními činiteli zdejšího politického katolicismu, s dr. Antonem Korošcem (1872-1940), s dr. Ivanem Šusteršičem (1863-1925), s hlavním katolickým myslitelem té doby ve Slovinsku dr. Janezem Krekem (1865-1917) a v Chorvatsku se seznámil s biskupem a chorvatským buditelem Josifem Strossmayerem (1815-1908). Po svém návratu byl pro svoji, pro mnoho lidí nepohodlnou, činnost přemístěn olomouckým arcibiskupem dr. Theodorem Kohnem (1845-1915) do nedalekých Životic, odkud dále dojížděl do Nového Jičína, kde stále organizoval politickou činnost a kde spolupracoval s „modernistickým“ kaplanem Karlem Dostálem-Lutinovem (1871-1923). To mělo za následek další přeložení dále od Nového Jičína, do Všechovic u Bystřice pod Hostýnem, odkud bylo daleko k vlakovému spojení, takže odtud nebylo možné organizovat celozemské hnutí. Tehdy Šrámek rezignoval na své působení v olomoucké arcidiecézi a odešel do Brna.

Tehdejší brněnský biskup František Salezský Bauer, který daleko více chápal potřebu politické práce a byl přístupnější modernějším myšlenkám než jeho olomoucký kolega Theodor Kohn, se stal Šrámkovi značnou oporou a to právě v době, kdy třetí velehradský sjezd křesťansko-sociální stany rozhodl o založení Všeodborového sdružení křesťansko-sociálního dělnictva z Moravy, Slezska, Dolních a Horních Rakous. Předsedou těchto odborů se stal brněnský stolařský dělník Bohuslav Koukal (nar. 1871), ale duší tohoto hnutí byl sám Šrámek. Ke křesťanským odborům se hlásilo především dělnictvo v menších městech a obcích, kde byla religiozita vyšší, a dělnictvo dojíždějící do průmyslových center z okolních obcí. O snaze proniknout i mezi městské průmyslové dělnictvo však svědčí jedno ze Šrámkových okřídlených prohlášení: „Nezastavíme se ani před hradbami měst“. Ze základny Všeodborového sdružení křesťanského dělnictva vznikla také tělovýchovná a vzdělávací jednota Orel (pojmenovaná podle svého slovinského vzoru), jejíž celonárodní organizace byla založena roku 1909 a předsedou se stal Šrámek.

V letech 1907-1911 působil Šrámek jako poslanec rakouské Říšské rady, kde proslul jako aktivní debatér hájící nejen katolické, ale i české národní pozice. Zastával se však i slovenských katolíků vůči maďarskému útisku a pomohl i Andreji Hlinkovi v jeho sporu s maďarským spišským biskupem Sándorem Párvyem (1848-1919). Jako katolický politik se často střetával s protikatolicky zaměřeným T. G. Masarykem. Za první světové války Šrámek společně s tehdejšími předsedou Moravské katolicko-národní strany dr. Hrubanem Mořicem hájili prorakouskou aktivistickou linii, avšak ke konci války Šrámek pragmaticky přehodnotil

situaci, postavil se za vybudování samostatného státu a doporučil členům své strany, aby „i oni šli s národem“, což jej vyneslo do čela českého katolického hnutí.⁹

O Šrámkově působení během první republiky ještě bude řeč. Jen dodám, že v prvních letech republiky se musel Šrámek v rámci „kulturního boje“ střetávat se silnými protikatolickými náladami a hromadným vystupováním věřících z řad katolické církve. Díky Šrámkovu umění kompromisu se situace českého katolicismu a katolické církve postupně stabilizovala. Po celou dobu první republiky stál Šrámek v čele ČSL a v letech 1921-1939 zasedal ve všech prvorepublikových československých vládách.

Druhou světovou válku strávil Šrámek v Londýně, kde si ho Edvard Beneš vybral coby loajálního spolupracovníka do čela exilové vlády. Po válce zasedl do vlády národní fronty jako její místopředseda. Kritici mu vyčítají, že byl již tou dobou poněkud lhostejný a kompromisní vůči stále sebevědomějším komunistům, že se příliš neúčastnil zasedání vlád, kam za sebe posílal svého blízkého spolupracovníka a přítele z londýnského exilu Františka Hálu (1893-1952). Zde však autor Miloš Trapl dodává: „*Na druhé straně je však potřeba říci, že pokud Šrámek do vlády přišel, dokázal často velmi obratně a vtipně reagovat na situaci a býval výborným protihráčem komunistických ministrů. Dokázal zchladit i nejagresivnější z nich, jako byli V. Kopecký či J. Ďuriš.*“¹⁰

Po komunistickém únorovém puči se Šrámek pokusil spolu s Františkem Hálou o emigraci, která se nezdařila, a zbytek života strávil v internaci. 21. dubna 1956 Jan Šrámek umírá v Praze v nemocnici na Bulovce.

1.3. Československá strana lidová (ČSL) v letech 1918-1938

Československá strana lidová, reprezentující české katolíky, vznikla sloučením celé řady menších katolických stran v roce 1919.

1.3.1. ČSL v Československu

Po vzniku republiky, kdy se šířilo protikatolické hnutí nazývané podle rakouské tradice „Pryč od Říma“ (Los von Rom), či podle německé tradice „Kulturní boj“ (Kulturkampf), musela ČSL bojovat se značně protikatolickými náladami, živenými českými, jak nacionálními, tak socialistickými politickými proudy. Tato protikatolická vlna vedla ke značnému oslabení římsko-katolické církve, z níž vystupovalo mnoho věřících. Toto hnutí se rozšířilo i mezi katolickým klérem, jehož nejradikálnější část přistoupila k založení Československé církve.

V první etapě vývoje ČSR, za obranného boje proti hnutí „Pryč od Říma“, získal svojí obratnou politikou významné postavení ve straně Msgr. Jan Šrámek (1870-1956). Zpočátku

⁹ Srov.: TRAPL, Miloš: *Monsignore Jan Šrámek*, s. 8-29.

¹⁰ TRAPL, Miloš: *Monsignore Jan Šrámek*, s. 75.

měl podporu i ve Slovenské ľudové straně vedené také katolickým knězem Andrejem Hlinkou (1864-1938), která tvořila s lidovci až do roku 1921 společný parlamentní klub. V roce 1921 se obě strany rozešly kvůli národnostním rozporům. Proti hnutí „Pryč od Říma“ vystupovala také německá Křesťansko-sociální strana lidová (DCV), která se však také s ČSL rozcházela v národnostních otázkách.

ČSL považovala za velmi důležitou účast ve vládě, což se jí ovšem v prvních letech republiky nedařilo. Ve vládě dr. Karla Kramáře (1860-1937) měla pouze ministra bez portfeje dr. Mořice Hrubana (1862-1945), ve vládách Vlastimila Tusara (1880-1924) lidovci vůbec nebyli. Ke změně došlo až v úřednické vládě dr. Jana Černého (1874-1959), během níž byl vytvořen mimoústavní orgán „Pětka“, který hrál řadu let vedoucí roli v československé politice a jejímž členem byl i Jan Šrámek¹¹. Ve všech dalších parlamentních vládách již byla ČSL vždy zastoupena. Heslem Jana Šrámka bylo: „Je lehké z vlády vystoupit, ale může být těžké se opět do ní dostat“. Jan Šrámek byl ve všech vládách, dalšími ministry postupně byli dr. Josef Dolanský (1868-1943), dr. František Nosek (1889-1935) a ing. Jan Dostál (1883-1955).

I během obranného boje vůči protikatolickému hnutí ČSL zdůrazňovala svoji státnost. Proto i v opozici vládu podpořila v jejím boji proti Maďarům v roce 1919 a při generální stávce v prosinci 1920. Poslanci a senátoři z ČSL volili prezidentem T. G. Masaryka i přes jeho protikatolickou minulost a jeho protikatolické výroky na počátku republiky. Tím, že roku 1921 souhlasila s mobilizací československé armády při pokusu Karla Habsburského v Maďarsku o návrat k moci, prokázala, že se již zbavila prohabsburské orientace. Přijetí Jana Šrámka do „Pětky“ koncem roku 1920 a vstup ČSL do vlády v září 1921 znamenalo veliké posílení pozic politického katolicismu. Jmenování nových arcibiskupů oddaných české národní věci, do té doby významných politiků lidové strany, pražského dr. Františka Kordače a olomouckého Antonína Cyrila Stojana také zlepšilo pozice římskokatolické církve v Československu. Výsledkem obranného zápasu lidové strany bylo nejen odvrácení odvolání církve od státu, ale i celkové zmírnění dopadů protikatolické vlny. Z církve sice vystoupilo jeden a tři čtvrtě miliónů věřících, ale i tak zůstala daleko nejpočetnější ve státě. Ve společnosti sice došlo ke značné duchovní i kulturní sekularizaci, vliv církve byl ve školství, občanském i kulturním životě oslaben, na druhou stranu si církev uchovala značný pozemkový majetek, jen málo dotčen pozemkovou reformou, a v boji s novou Československou církví o kostely nakonec zvítězila.¹² ČSL svojí taktickou politikou přispěla ke zmírnění dopadů tzv. Marmaggiho aféry, kdy papežský nuncius Francesco Marmaggi (1870-1949) opustil Prahu na

¹¹ V pětku se sešli, kromě lidovce Jana Šrámka, za sociální demokracii Rudolf Bechyně (1881-1945), za národní socialisty Alois Rašín (1867-1923), za agrárníky Antonín Švehla (1873-1933) a za národní socialisty Jiří Stříbrný (1880-1955).

¹² Srov.: TRAPL Miloš: Československá strana lidová v letech 1918-1938. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1, s. 19-24. Tento článek se také nachází na internetu na adrese: http://www.ead.cz/pdf/1_2009_cz.pdf staženo 25. 8. 2009.

protest proti účasti prezidenta Masaryka a členů vlády na oslavách výročí upálení Mistra Jana Husa.¹³

Zatímco v roce 1920 ČSL získala jen 7,5 % hlasů a 21 mandátů, v roce 1925 již dostala 9,75 % hlasů a 31 mandátů a byla třetí nejsilnější stranou po republikánské a komunistické straně. Tou dobou byla nejsilnější stranou na Slovensku Hlinkova slovenská ľudová strana a značného počtu hlasů 4,4 % dosáhli také němečtí křesťanští sociálové, což dotvrdilo úspěch katolických stran po odlivu protikatolické vlny. Z důvodů nacionálních však nedošlo k vytvoření katolického bloku. Volební výsledky ale umožnily vytvoření koalice občanských stran, tzv. panské koalice, složené převážně z agrárních a katolických stran, a to českých, slovenských i německých. Vedle lidovců zde byla zastoupena jak Hlinkova ľudová strana, tak i německá DCV. Postavení politického katolicismu tedy bylo tou dobou velmi silné a ještě zesílilo v letech 1928-1929, kdy Šrámek zastupoval nemocného Švehlu a stál jako náměstek ministerského předsedy v čele vlády. Tou dobou byl předsedou senátu další lidovec dr. Mořic Hruban. Nová koalice prosadila z katolických požadavků např. zvýšení kněžských platů (tzv. kongrua) a financování teologických fakult státem. Jan Šrámek se dále výrazně podílel na přípravě smlouvy mezi ČSR a Apoštolským stolcem. Tato dohoda – tzv. *modus vivendi* – byla podepsána roku 1927 a o rok později ratifikována. Vatikán jí de facto uznal tehdejší hranice Československa, podle čehož měli být rozhraničeny nové diecéze. Lidovci dále podpořili reformu státní správy, obnovení zemského zřízení a novelizaci zákona o sociálním pojištění. Jan Šrámek v duchu koaliční spolupráce odmítal některé radikální katolické požadavky, které požadovala část církevní hierarchie a katolická pravice. Dále měl zásluhu na potlačení komunistických demonstrací v červenci 1928 (tzv. rudý den) a na státní účasti na oslavách svatováclavského milénia v roce 1929.

Po pádu občanské koalice v roce 1929 však dochází k novým parlamentním volbám, v nichž utrpěla ČSL značné ztráty, získala pouze 8,44 % hlasů a 25 mandátů, čímž klesla až na páté místo za socialistické strany, jejichž volební úspěch vedl ke vzniku nové, tzv. „široké“ koalice československých a německých stran. Tento volební neúspěch vyvolal kritiku části katolické inteligence a katolické hierarchie, kteří kritizovali vedení ČSL za údajně příliš pragmatickou a málo bojovnou politiku. Někteří tzv. „nepolitičtí katolíci“, většinou intelektuálové kolem kulturně politických časopisů (Akord, Tak, Obnova, Na hlubinu), vytýkali vedení ČSL „malou úspěšnost v prosazování kulturních požadavků římsko-katolické církve – požadovali přepracování školních učebnic v katolickém duchu, opětné zavedení křížů do škol, zákaz rozvodů a pohřbívání žehem, likvidaci tzv. „nemravné“ literatury a „nemravného“ umění vůbec.“¹⁴

V této době také dochází k vnitrostranickému střetnutí o směr další politiky ČSL. Jednak po delších sporech v roce 1929 odchází z ČSL vůdce křesťansko-sociálních odborů Antonín

¹³ Srov.: TRAPL, Miloš: Český politický katolicismus v letech 1918-1938. In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – kolektiv: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 242.

¹⁴ TRAPL Miloš: Československá strana lidová v letech 1918-1938. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1, s. 22.

Čuřík (1864-1953), který si poté založil vlastní Křesťansko-sociální stranu¹⁵, jednak dochází ke sporům mezi Janem Šrámkem a Msgr. Bohumilem Staškem (1886-1948), který prosazoval ideu stavovského státu. Šrámek a jeho spolupracovníci stáli na pozici klasické parlamentní demokracie a ideu stavovského státu odmítali, protože stavovské státy v Evropě většinou zaváděly autoritativní režimy a byly nebezpečné pro československou demokracii. V roce 1935 zvítězil Šrámkův názor, který podpořilo nejen celé moravské vedení, ale i značná část politiků strany v Čechách. Pokus fašizující skupinky kolem pražského přísedícího zemského výboru Františka Zelenky (1890-1962) vytvořit v létě 1936 novou Národní stranu lidovou skončila, i přes finanční podporu republikánské strany, naprostým fiaskem.

Vnitřní rozpory a neúspěch při řešení problémů hospodářské krize vedly k dalšímu neúspěchu ČSL při parlamentních volbách roku 1935, kdy strana získala pouze 7,5 % hlasů a 22 mandátů. Nejvíce ztratila v zemi Moravsko-slezské, v níž sice byla stále nejsilnější, ale pouze těsně před Sudetoněmeckou stranou a republikány. Protože byly tyto volby vyhlášeny předčasně, a to v květnu místo na podzim, nemohl využít politický katolicismus úspěchu celostátního Katolického dne, který se konal v Praze v srpnu 1935 a jehož se zúčastnilo tři sta tisíc katolíků všech národností v tehdejším Československu.

Tou dobou se lidová strana sblížila se skupinou kolem Hradu, především s dr. Edvardem Benešem (1882-1948). To se projevilo při prezidentských volbách, kdy se vedení strany postavilo jednoznačně za Edvarda Beneše, který byl nakonec zvolen, a to zásluhou všech poslanců a senátorů katolických stran (ČSL, Hlinkovy ľudové strany i DCV).

„V následujícím období lidová strana přispěla k udržení demokracie v Československu. Byla kritická k fašizujícímu se Národnímu shromáždění a k autoritativním tendencím v republikánské straně. Stavěla se výrazně proti ústupkům Henleinově Sudetoněmecké straně a proti politice usmiřování západoevropských demokracií vůči nacistickému Německu.“¹⁶

Po pádu vlády dr. Milana Hodži (1878-1944) v roce 1938 se stal Jan Šrámek členem kolegia zástupců politických stran, které dávalo směrnice nové úřednické vládě generála Jana Syrového. Při jednání o diktátu z Mnichovské konference dne 30. září 1938 odmítal Jan Šrámek přijetí kapitulace a marně žádal svolání parlamentu.

V listopadu 1938 došlo ve straně k rozporu, zda má ČSL vstoupit do Strany národní jednoty, v níž se soustřeďovala česká pravice. Moravské i celostátní vedení chtělo zpočátku udržet samostatnost strany. Ještě 16. listopadu 1938 hlasovala v tomto duchu většina Ústředního výkonného výboru ČSL. Následujícího dne se však rozhodlo pražské vedení ke vstupu české zemské organizace ČSL do Strany národní jednoty. Moravskoslezské vedení sice ještě zachovalo několik dní samostatnost, ale již 21. listopadu rezignovalo, stranu rozpustilo a doporučilo svým členům vstup do Strany národní jednoty.¹⁷

¹⁵ Blíže se o okolnostech roztržky rozepisují v kapitole „2.3.3. Činnost ČSL“.

¹⁶ TRAPL Miloš: Československá strana lidová v letech 1918-1938. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1, s. 23.

¹⁷ Srov.: TRAPL Miloš: Československá strana lidová v letech 1918-1938. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1, s. 19-24. Tento článek se také nachází na internetu na adrese: http://www.ead.cz/pdf/1_2009_cz.pdf staženo 25. 8. 2009.

1.3.2. ČSL na severní Moravě a ve Slezsku

Československá lidová strana vznikla, jak již bylo uvedeno, roku 1919 sloučením několika katolických stran. Moravská část strany lidové vznikla sloučením dvou moravských stran a to strany Katolicko-národní a strany Křesťansko-sociální. Předsedou moravského zemského výkonného výboru strany se stal dosavadní vůdce Křesťansko-sociální strany Msgr. Jan Šrámek. V parlamentních volbách roku 1920, které v Čechách skončily pro lidovou stranu neúspěšně, slavila strana na Moravě úspěch v podobě 27,06 %.

Na lidovou stranu bylo napojeno, především na Moravě, mnoho aktivit. Strana měla své křesťansko-sociální odbory, jejichž brněnská ústředna byla řízena generálním tajemníkem Antonínem Čuříkem (1864-1953)¹⁸. Dále byla na lidovou stranu napojena katolická tělovýchovná jednota Orel, jejímž starostou byl předseda strany Šrámek. Velmi silnou lidoveckou organizací byl také Svaz katolických žen a dívek v zemi Moravskoslezské, která vznikla roku 1924 a již brzy po svém založení měla sto tisíc členek. Zpočátku jej vedla manželka brněnského advokáta a ministra dr. Josefa Dolanského Zdena Dolanská. Duší celého moravského ženského katolického hnutí však byla brněnská úřednice Františka Menšíková (†1941). Lidová strana však měla, především na Moravě, ještě mnoho dalších zájmových organizací, spolků či aktivit.¹⁹ Na Moravě strana vydávala dva deníky: Den (v Brně), Našinec (v Olomouci) a řadu regionálních novin a časopisů, například: Hlučín (Katolické noviny), Kroměříž (Pozorovatel), Litovel (Litovelsko-Konicko), Nový Jičín (Hlasy jičínsko-příborské), Opava (Naše Slezsko), Ostrava (Ostravský kraj), Prostějov (Hanácké listy, Nový národ), Uherské Hradiště (Slovácké noviny), Valašské Meziříčí (Noviny zpod Radhoště), Zábřeh (Severní Morava) a řadu dalších. Mnoho časopisů také vydávaly různé satelitní organizace a spolky napojené na lidovou stranu.²⁰ Na toto téma ovšem Miloš Trapl dodává: „*Tisk lidové strany byl velmi početný, ale jeho úroveň byla nepřiliš vysoká. Dlouho v něm přežívala sterilita celého katolického ideového myšlení z doby rakousko-uherské monarchie, o kvalitnější obsah lidoveckého tisku se snažili F. Světlík (především v olomouckém Našinci a potom krátce v době svého působení v Lidových listech, odkud však vzhledem ke svému jmenování kanovníkem brzy odešel), dále J. Doležal, A. Fuchs a někteří další. Ve třicátých letech se sice podařilo zlepšit úroveň Lidových listů po formální stránce, obsahová náplň tohoto deníku však odpovídala tehdejší „stavovským“ tendencím v českém křídle ČSL a byla vůbec slabá. Nízkou úroveň měl po všech stránkách brněnský Den, který dlouho ovládala předsedkyně Svazu katolických žen a dívek F. Menšíková. Z krajinových časopisů bylo*

¹⁸ Tato skutečnost byla aktuální pouze do roku 1929, kdy se Antonín Čuřík s lidovou stranou rozešel a založil si stranu vlastní.

¹⁹ Srov.: BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy, díl 4. svobodný stát a okupace*, s. 83.

²⁰ Srov.: TRAPL, Miloš: Český politický katolicismus v letech 1918-1938 In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – kolektiv: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 209.

*kvalitnější přerovské Právo, díky působení ambiciózního Ferdinanda Chýlka. Celkově však byla častá kritika slabé úrovně tisku oprávněná.*²¹

Působení lidové strany na Šumpersku a Zábřežsku úzce souviselo s činností této strany v krajském městě Olomouci a s působením olomouckých představitelů této strany, kteří tuto oblast během své politické práce navštěvovali a zajímali se o ni. O působení a činnosti dozajista nejvýznamnější osobnosti českého politického katolicismu na severní Moravě Msgr. Jana Šrámka již byla řeč. Další neméně významnou olomouckou osobností Československé strany lidové byl dr. Mořic Hruban (1862-1945), do roku 1918 předseda Katolicko-národní strany. Narodil se 30. listopadu 1862 v Brodku u Prostějova. Roku 1874 nastupuje na olomoucké německé gymnázium, o rok později na Slovanské gymnázium. Po maturitě na Slovanském gymnáziu v Olomouci roku 1882 vystudoval roku 1888 práva na Vídeňské univerzitě a získal titul JUDr. Po krátké právnické praxi u Zemského trestního soudu ve Vídni a Krajského soudu v Olomouci vstoupil roku 1888 jako koncipient do advokátní kanceláře staročeského politika JUDr. Jana Žáčka. Vlastní advokátní kancelář si otevřel v Olomouci roku 1895.

Politickou kariéru zahájil ve staročeském křídle Národní strany. V roce 1896 se stal předsedou nově založené Katolické národní strany na Moravě. V roce 1901 byl zvolen do říšské rady a v roce 1902 se stal členem Moravského zemského sněmu. V obou shromážděních působil jako předseda klubu katolických poslanců. Od roku 1908 do roku 1912 byl náměstkem zemského moravského hejtmana. Koncem října 1918 se zúčastnil jednání zástupců domácího i zahraničního odboje v Ženevě o budoucí podobě státu. Byl delegován svou stranou do Národního výboru československého a Revolučního národního shromáždění a jako ministr bez portfeje se stal v letech 1918-1919 členem první československé vlády vedené Karlem Kramářem. Spolu s Janem Šrámkem se zasloužil o sjednocení různých křesťanských frakcí do Československé strany lidové (1919). V letech 1919-1938 zastával funkci místopředsedy Ústředního výkonného výboru a moravského zemského výboru ČSL. Ve volbách v roce 1920 byl zvolen za ČSL poslancem a vykonával funkci místopředsedy sněmovny Národního shromáždění. V roce 1925 se stal senátorem, kterým zůstal až do rozpuštění Senátu v roce 1938. V roce 1926 byl zvolen do funkce předsedy a v roce 1929 místopředsedy Senátu Národního shromáždění.

Po mnichovské dohodě se stáhl z politického i veřejného života. Za německé okupace byl zatčen a 5. dubna 1945 popraven jeho starší syn JUDr. Vladimír Hruban (1899-1945)²², papežský komoří. Mořic Hruban zemřel na záchvat mrtvice 16. září 1945.²³

Velmi významným politikem ČSL na severní a střední Moravě byl pozdější arcibiskup ThDr. Antonín Cyril Stojan (1851-1923). Narodil se 22. května 1851 v obci Beňov na Přerovsku. V mládí absolvoval piaristickou školu v německy mluvící Staré Vodě, nižší

²¹ TRAPL, Miloš: Český politický katolicismus v letech 1918-1938 In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – kolektiv: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 210

²² Srov.: PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 98.

²³ Srov.: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mo%C5%99ic_Hruban , staženo 5. 1 2010. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 97-98.

gymnázium v Příboře a vyšší piaristické gymnázium v Kroměříži, kde roku 1872 s vyznamenáním odmaturoval. Po studiu na olomoucké bohoslovecké fakultě byl dne 5. července 1876 vysvěcen na kněze olomouckým arcibiskupem a kardinálem Bedřichem von Fürstenbergem (1813-1892). Vzhledem k tématu této práce je zajímavé, že na počátku své kněžské činnosti působil ve dvou farnostech na Zábřežsku, a to v Šilperku (dnes Štíty) a ve Svěbohově u Zábřeha, kde byla samostatná farnost založena teprve za jeho působení a přičinění.²⁴ Mezi těmito dvěma místy působil jako kaplan v Příboře. Již jako začínající kněz byl velmi aktivní v katolickém spolkovém životě, přispíval do různých tiskovin, například do brněnského Hlasu. K výročí úmrtí sv. Metoděje v roce 1885 uspořádal velehradskou loterii, jejíž výtěžek byl určen na opravu velehradské baziliky. Do dějin římsko-katolické církve se zapsal jako obnovitel velehradské cyrilometodějské tradice, již spojil s ideou slovanského unionismu, v jehož intencích vybudoval duchovní středisko katolické výchovy Velehrad jako základnu pro vědeckou a misijní práci. Roku 1888 nastupuje jako farář do Dražovic u Rousínova, kde byl potřeba kvůli rozestavěnému kostelu energický farář a kde Stojan strávil přes 20 let. Roku 1897 byl zvolen do říšské rady za Národní katolickou stranu dr. Mořice Hrubana.²⁵ Období jeho poslanecké činnosti bylo vyplněno slovy autora Zdeňka Libosvara: „...vymáháním nejrůznějších pomoci jak pro rolnictvo, tak pro živnostníky. Ale stejně se ujímal dělníků, hlavně chudých tkalců a žádal, aby tkalcovství a soukenictví byly uznány za živnosti řemeslné.“²⁶

V roce 1908 byl dr. Stojan jmenován od olomouckého arcibiskupa Františka Salezského Bauera olomouckým kanovníkem, nedlouho poté se stal proboštem kolegiálního chrámu sv. Mořice v Kroměříži. Bylo to v době, kdy v kapitule ještě převládali kanovníci šlechtického původu a německé národnosti. V roce 1917, kdy válečné události již naznačovaly naši samostatnost a začalo se i rýsovat demokratické zřízení, naléhali na něj někteří olomoučtí kanovníci, především světící biskup dr. Wisnar, aby se ucházel o sídelní kanonikát a v kapitole se tak, podle slov autora Zdeňka Libosvara, upevnilo postavení kanovníků nešlechtického původu a české národnosti.²⁷

Po dosažení československé samostatnosti roku 1918 byl dr. Stojan jmenován poslancem Národního shromáždění, kde se mimo jiné podílel na zřízení nové moravské univerzity a na zřízení bohoslovecké fakulty v Bratislavě. V roce 1920 pak byl zvolen za lidovou stranu do Senátu, kde mimo jiné dosáhl úpravy vojenské služby kněží a bohoslovců.²⁸

V září 1920, když odstoupil olomoucký arcibiskup Lev Skrbenský z Hříště (1863-1938) z důvodů jednak revolučních poválečných poměrů a jednak vážného zranění při automobilové nehodě, byl Stojan kapitulou zvolen správcem diecéze do doby jmenování nového

²⁴ Tuto skutečnost při svých pastoračních cestách na Zábřežsko a Šumpersko již ve funkci arcibiskupa, soudě podle vícero článků v zábřežském lidoveckém periodiku Nová Severní Morava, stále zdůrazňoval a k tomuto kraji se hlásil jako ke svému.

²⁵ Srov.: LIBOSVAR, Zdeněk: *Arcibiskup Stojan, Život a dílo*, s. 9-32. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 245-246.

²⁶ LIBOSVAR, Zdeněk: *Arcibiskup Stojan, Život a dílo*, s. 59.

²⁷ Srov.: LIBOSVAR, Zdeněk: *Arcibiskup Stojan, Život a dílo*, s. 38.

²⁸ Srov.: Tamtéž, s. 62.

arcibiskupa. Při jednáních mezi státem a papežským stolcem se Antonín Cyril Stojan stal nejvýznamnějším kandidátem, a nakonec byl 11. ledna 1921 jmenován olomouckým arcibiskupem. Biskupské svěcení přijal 3. dubna z rukou nuncia Clementa Micary. Protože však nikdy neměl zvlášť pevné zdraví a v době svého jmenování byl již starším člověkem, došlo v říjnu roku 1922 k jeho naprostému vyčerpání a první mozkové příhodě. Po rekonvalescenci se znovu snažil plnit své povinnosti, v květnu následujícího roku jej však postihl druhý záchvat mozkové mrtvice. Umírá 29. září 1923 ve své olomoucké rezidenci a je pohřben na Velehradě.²⁹

Dalším velmi významným olomouckým činitelem lidové strany v Olomouci byl František Světlík (1875-1949). Byl posledním ze sedmi dětí a zároveň prvním synem³⁰ chudší rodiny z hanácké vesnice. Po dokončení studií na olomoucké teologické fakultě a vysvěcení na kněze působil ve Vsetíně, v Kroměříži a v roce 1905 přešel do Olomouce, kde nastoupil v redakci katolického deníku Našinec. Ve Vsetíně i Kroměříži se výrazně zapojil do hnutí Katolické moderny, dále byl uchvácen cyrilometodějskou tradicí, jež ho vedla k velehradským unionistickým tendencím a k slovanofilství. Pod vlivem encykliky *Rerum novarum* založil celou řadu křesťansko-sociálních spolků. Postupně se dostal do vedení Šrámkovy křesťansko-sociální strany. Podílel se na sjednocení katolických stran do Československé strany lidové a podle chorvatského a slovinského vzoru navrhl její název.³¹ Roku 1923 byl jmenován kanovníkem olomoucké metropolitní kapituly, roku 1936 prelátem. V letech 1924-1934 působil jako poslanec Národního shromáždění. Za nacistické okupace byl krátce vězněn a několikrát vyslýchán gestapem, po osvobození se navzdory vážné nemoci vrátil k politické práci: předsedal krajské lidové radě ČSL a angažoval se ve svazu přátel SSSR, za což byl některými lidmi přezdíván „rudý prelát“. Po únoru 1948 ještě působil v tzv. „obrozené“ lidové straně, ale v létě toho roku tuto činnost ukončuje a v prosinci roku 1949 umírá.³²

Pro české katolické politické prostředí na Zábřežsku a Šumpersku byl velmi významnou osobností poslanec František Navrátil (1878-1954), který tento kraj často navštěvoval, vyvíjel zde přednáškovou činnost, a který se během svých aktivit v parlamentu o tento kraj zajímal.³³ Narodil se a vyrůstal v obci Luděřov (u Olomouce), kde absolvoval obecnou školu a po vojenské službě sloužil v četnictvu. Roku 1902 se oženil a usadil se jako rolník v obci Laškově. Zde zpočátku vedle hospodářství vlastnil i hostinec a obchod se smíšeným zbožím. Roku 1920 se odstěhoval do Olomouce. Od mládí byl politicky aktivní, od roku 1902 byl zastupitelem obce Laškov, od roku 1907 starostou. Roku 1911 byl zvolen poslancem vídeňské říšské rady za Prostějovsko, 1913 moravským zemským poslancem. V letech 1918-1935

²⁹ Srov.: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/030/003502.doc> , staženo 6. 9. 2010. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 245-246.

³⁰ Synem jedné z jeho sester byl pozdější olomoucký biskup Josef Vrana. Srov.: MAREK, Pavel – TRAPL, Miloš: *Mons. František Světlík (1875-1949), Nástin života a díla katolického politika a novináře*, s. 97.

³¹ Srov.: MAREK, Pavel – TRAPL, Miloš: *Mons. František Světlík (1875-1949), Nástin života a díla katolického politika a novináře*, s. 54.

³² Srov.: PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 248-249.

³³ Srov.: www.psp.cz/eknih Stenoprotokoly a tisky Národního shromáždění Republiky československé.

působil jako poslanec Národního shromáždění, po roce 1935 se stáhl do ústraní. Umírá roku 1954 v Olomouci.³⁴

1.4. Německá křesťansko-sociální strana lidová (DCV) v letech 1918-1938

Důležitou součástí prvorepublikového politického spektra byly německé občanské strany, mezi nimiž zastávala významnou pozici Německá křesťansko-sociální strana lidová (Deutsche christlich-soziale Volkspartei nebo také Deutsche Christlichsoziale Volkspartei – DCV).

1.4.1. DCV v Československu

Startovací pozice katolického politického tábora, jak českého, tak i německého, byla po první světové válce v důsledku protikatolické vlny složitá, avšak pro německé katolíky byla tato situace ještě komplikovanější o to, že se ocitli jako minorita ve státě, který vznikl proti jejich vůli, a jehož občany se nechtěli stát. Integrální součástí programu německých křesťanských sociálů se tedy vedle hájení náboženských práv stala také snaha posilovat národní identitu.

Křesťansko-sociální strana existovala mezi Němci v českých zemích v podobě zemské organizace rakouských křesťanských sociálů už od 90. let 19. století. V samostatném Československu byla opětovně založena na podzim 1919, poté co byla podepsána mírová smlouva v Saint Germain mezi dohodovými mocnostmi a Rakouskem a začalo tedy být zřejmé nové uspořádání střední Evropy. Její vliv však v konkurenci německých liberálních stran, nacionálů a sociálních demokratů nebyl příliš silný. DCV postupovala, především ve dvacátých letech, v úzké součinnosti s církevní hierarchií a představiteli nepolitických katolických spolků. Někteří straniční funkcionáři se podíleli na ryze náboženských akcích, jako byly například eucharistické kongresy.

Typickým rysem této strany byla existence dvou názorových křídel, která se zformovala na základě vztahu k možnosti česko-německé spolupráce a prosazování německých národních zájmů. V první polovině 20. let převažovala spíše nacionální tzv. negativistická linie. Strana se tehdy podílela na organizování protičeských demonstrací a vystupovala kriticky k různým krokům československé legislativy, především proti jazykovému a školskému zákonu. Vůdčí osobností této linie byl profesor Karl Hilgenreiner (1867-1948), kněz a morální teolog vyučující na teologické fakultě německé Karlovo-Ferdinandovy univerzity.³⁵ K hlavním mluvčím nacionalistického křídla patřili kromě K. Hilgenreinera také Felix Luschka, prelát Wenzel Feierfeil, svitavský kněz Karl Fritscher, šumperský politik Hans Bartel a člen Řádu

³⁴ PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 175-176.

³⁵ Srov.: ŠEBEK Jaroslav: Německá křesťansko-sociální strana mezi nacionalismem a demokracií. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1. s. 25-29. Tento článek se také nachází na internetu na adrese: http://www.ead.cz/pdf/1_2009_cz.pdf staženo 25. 8. 2009

německých rytířů Robert Schälzky.³⁶ Již od začátku dvacátých let hledali někteří straničtí představitelé cestu k navázání spolupráce s československými vládními představiteli. Hlavní roli při formování tohoto pročeskoslovenského „aktivistického“ proudu hrál profesor Robert Mayr-Harting (1884-1948), který učil na právnické fakultě téže univerzity. Ten ve své politice odmítal nekompromisní nacionální stanoviska, naopak zastával názor, že česko-německý problém bude nejlepší postupně řešit spolupodílením se a spolurozhodováním německých politiků při vedení státu. Hilgenreiner i Mayr-Harting kolem sebe soustředili své politické stoupence a obě křídla spolu zápasila o rozhodující politický vliv. I přes nacionální naladění mnoha představitelů strany získal během 20. let rozhodující vliv směr aktivistický.

Příčinou toho byla rostoucí podpora německého obyvatelstva, například volební úspěch DCV v obecních volbách v roce 1923 a změny v zahraniční politice. Německá vláda, po přijetí Německa do Společnosti národů roku 1926, dala najevo, že přestane podporovat protičeské aktivity československých Němců. Významný úspěch pro německé křesťansko-sociální aktivisty přinesly parlamentní volby v roce 1925, v nichž DCV získala 4,4 % hlasů, 13 poslaneckých a 7 senátorských mandátů, tedy nejvíce za celou dobu existence v Československu. DCV se podílela na vytvoření první národnostně smíšené vlády, kam za německé křesťanské sociály zasedl Robert Mayr-Harting na úřad ministra spravedlnosti. Dalším Němcem v této vládě byl již zmiňovaný Franz Spina (1884-1948), který zasedl na post ministra veřejných prací. Poté však, co v příštích parlamentních volbách v roce 1929 posílila levice a DCV musela vládu opustit³⁷, posílil opět vliv nacionálního křídla, které těžilo svou podporu z komplikované ekonomické a národnostní situace v době krize. I v této době však strana hájila principy parlamentní demokracie a výrazně se v ní autoritativní tendence neprosazovaly.

Zásadním přelomem se stal rok 1933, tedy nástup nacistického režimu v Německu a vznik Sudetoněmecké strany (Sudetendeutsche Partei – SdP) pod vedením Konráda Henleina, která deklarovala vůli po národním sjednocení všech sudetských Němců. Toto hnutí si bohužel získalo značnou podporu i v katolických kruzích. Například teolog a funkcionář mládežnického hnutí Eduard Winter (1896-1982) nevnímal Henleinovo hnutí „*prizmatem politické instituce, ale spíše jako obrodné hnutí, které napomůže realizaci plánů na vznik křesťanského národního společenství mezi sudetskými Němci a přispěje k odstranění stranických, sociálních a stavovských přehrad.*“³⁸, Tohle sblížování mezi katolickým a nacionálním táborem nacházelo postupně velkou podporu mezi věřícími a přispívalo k propadu postavení křesťanských sociálů mezi německými katolíky. DCV se dostávala s Henleinovci do řady konfliktů způsobených jednak odmítáním snah SdP o politický

³⁶ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 81.

³⁷ Po parlamentních volbách v roce 1929 se stala součástí vládní většiny německá sociálně-demokratická strana, která do vlády vyslala svého předsedu Ludwiga Czecha. Ten zastával úřad ministra sociální péče. Součástí koalice byl také Svaz zemědělců, zastupovaný Franzem Spinou (ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy). Srov.: BENEŠ, Zdeněk – KURAL, Václav: *Od negativismu k aktivismu*. In: *Rozumět dějinám*, s. 78-81.

³⁸ ŠEBEK Jaroslav: *Německá křesťansko-sociální strana mezi nacionalismem a demokracií*. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1. s. 27.

monopol, a jednak ideovými neshodami, protože v SdP měli velmi značný vliv příznivci nacistického hnutí, často vystupující v protikatolickém duchu.

Volební rok 1935 byl pro DCV velmi neúspěšný, strana získává pouze šest poslaneckých mandátů. Ukázalo se, že neuspěla v konkurenci Henleinovy SdP, jež přebrala křesťanským sociálům velkou část voličstva. Svou voličskou podporu si zachovala pouze v tradičně velmi religiózních oblastech v rakouském příhraničí na jižní Moravě a v jižních Čechách.

Ve druhé polovině 30. let začala strana pociťovat nedostatek opory v intelektuálním zázemí a neměla ve svých řadách silněji zastoupenou mladou generaci. Výjimkou byl mladý odborový vůdce Hans Schütz (1901-1982), který po prohraných volbách dokázal dát straně nový impuls. Jeho zásluhou bylo na stranickém sjezdu v září 1935 poraženo nacionální křídlo, poté se DCV podílelo s německým Svazem zemědělců a německými sociálními demokraty na jednom z posledních pokusů o demokratické řešení česko-německého vztahu, v podobě tzv. neoaktivismu. V létě 1936 se DCV znovu stala součástí československé vlády, ministrem se stal Erwin Zajicek (1890-1976), pocházející ze Znojemska.

Po anšlusu Rakouska však v březnu 1938 strana vystoupila z vlády a splynula s SdP. Za 2. světové války byli mnozí politici z DCV pronásledováni, vyslýcháni na Gestapu, nebo museli nastoupit službu v německé armádě. Po odsunu někteří z nich pokračovali v kariérách na politických postech v Německu a Rakousku. Hans Schütz (1901-82) byl například spoluzakladatel CSU a v 60. letech bavorský ministr sociálních věcí. Současně patřil k hlavním tvůrcům sudetoněmeckého spolku Ackermann Gemeinde (Oráčova obec), který se po vzniku v lednu 1946 podílel na integraci vysídlenců do společenského života v SRN a jako jedna z prvních sudetoněmeckých organizací se zapojila do procesu česko-německého smíření.³⁹

1.4.2. DCV na severní Moravě a ve Slezsku

Severní Morava a Slezsko patřily k velmi významným regionům sudetoněmeckého katolického politického života. Jednak byl tento region osídlen z velké části německy mluvícím obyvatelstvem, a také se jednalo o oblast s poměrně vysokou religiozitou, kde se většina obyvatel hlásila k římsko-katolické církvi. Z této oblasti pocházelo několik významných osobností Německé křesťansko-sociální lidové strany (DCV).

Nejvýznamnějším z nich byl rodák z Kravař na Opavsku Felix Luschka (1885-1968), který před vstupem do politiky působil jako správní úředník a již před první světovou válkou se stal členem křesťansko-sociální strany. V DCV patřil z počátku ke stoupencům nacionálního křídla, ve 30. letech se však z důvodu rostoucího vlivu Henleinova hnutí

³⁹ Srov.: ŠEBEK Jaroslav: Německá křesťansko-sociální strana mezi nacionalismem a demokracií. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1. s. 25-29. Tento článek se také nachází na internetu na adrese: http://www.ead.cz/pdf/1_2009_cz.pdf staženo 25. 8. 2009.

přiklonil k zastáncům aktivismu. V letech 1920-1938 byl poslancem Národního shromáždění a od roku 1925 byl předsedou poslaneckého klubu.⁴⁰

V první polovině 20. let se Luschka (spolu s teplickým gymnaziálním učitelem a knězem Wenzelem Feierfeilem) angažoval v kampaních na podporu německého školství. Protestovali především proti zřizování českých škol v německém jazykovém území (Siedlungsgebiet), což interpretovali jako pokus o násilnou čechizaci. Křesťansko-sociální komunální politici byli tedy vyzýváni, aby se snažili za každou cenu zabránit redukci německých školních tříd ve svých obcích, a souběžně s tím čelili snahám zřizovat české třídy tam, kde jejich existence není nezbytně nutná. Tato činnost samozřejmě vzbuzovala nelibost u českých úřadů. V soukromí pak němečtí politici přiznávali, že situace v německém školství nebyla tak špatná a že sloužila spíš jako prostředek k nacionální agitaci.⁴¹

Tak jako jinde, i ve Slezsku se mezi stranickými zastánci aktivistické a negativistické linie živě diskutovalo. Zatímco Felix Luschka, tou dobou již předseda poslaneckého klubu, patřil k nejhlasitějším odpůrcům účasti DCV ve vládě „panské koalice“, na sjezdu katolické mládežnické organizace *Svazu německé katolické mládeže (Reichsbund der deutschen katholischen Jugend)* ve Frývaldově (dnes Jeseník) / Freiwaldau o letnicích na konci května roku 1926 byla vyjádřena rozhodná podpora vstupu DCV do vlády a současně zazněl požadavek, „aby se radikálně bojovalo proti šovinismu na vlastních prsou, protože jenom tímto způsobem může být utlumen šovinismus český“⁴². Proto se měla německá mládež učit česky a snažit se pochopit duchovní život českého národa, aby se tak zbavila „ponižujícího pohrdání“ vůči českému etniku. Tento konflikt o stranickou orientaci potvrdil i sjezd strany 15. a 16. května 1926 v Opavě. Usnesení se sice vyslovilo pro to, aby se stranická politika zasadila o zajištění národního, kulturního a sociálního smíru s českým národem, avšak jednoznačnou podporu pro účast DCV ve vládě sjezd nevyslovil. K rozhodným odpůrcům vstupu DCV do vlády byl, jak již bylo řečeno, právě předseda poslaneckého klubu Felix Luschka. Jaroslav Šebek však dodává, že důvodem těchto postojů Felixe Luschky nebyly jen zásadní ideové a politické důvody, ale i dlouhodobé osobní animozity mezi Luschkou a předsedou strany Mayr-Hartingem, které pramenily z mocenských ambicí obou rivalů. Mayr-Harting proto opakovaně navrhoval, aby jeho stranický oponent získal finančně výhodné místo ve státní správě anebo hospodářských institucích, a tím byl jako politický sok eliminován.⁴³

Hned v prvních měsících společného česko-německého vládnutí nastala pro DCV velická „zatěžkávací zkouška“, a to v podobě návrhu zákona o státní reformě, který měl ukončit šestileté provizorium v oblasti státní správy. Původně byl 29. února 1920 přijat zákon, který se chystal do tří let zavést v celém Československu župní zřízení a zrušil by tedy dosavadní zřízení zemské. Jeho realizaci podporovali především čeští socialisté a agrárníci, naopak proti byli lidovci, kteří měli na Moravě nejsilnější postavení a nechtěli o něj přijít. Župy tedy byly

⁴⁰ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 77. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 158.

⁴¹ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 77.

⁴² Citováno dle: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 112.

⁴³ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 112-113.

zřízeny v roce 1923 pouze na Slovensku. Základem nového návrhu na správní rozčlenění bylo rozdělení státu na země Čechy, Moravsko-slezskou zemi, Slovensko a Podkarpatskou Rus. Protože však Slezsko bylo jedinou zemí, kde byl tak výrazný podíl německého obyvatelstva (41 %; celorepublikový průměr byl 22 %), vyvolalo sloučení Moravy a Slezska mezi Němci veliký rozruch. Součástí návrhu bylo také omezení zastupitelstev a posílení centralizačních tendencí státní správy. Když byl tento zákon na jaře roku 1927 přijat, snesla se uvnitř DCV na ministra Mayr-Hartinga tvrdá kritika především od slezských stranických oponentů, vedených právě Felixem Luschkou. Správní reforma totiž ve svém důsledku „zrušila“ Slezsko, tím pádem klesl i význam Opavy, kde byla nejsilnější organizace křesťansko-sociální strany. Mezi Mayr-Hartingem a Luschkou se opět rozeplály věcné i osobní spory. Mayr-Harting musel čelit ostrým útokům a nařčením Felixe Luscky, vystupujícímu jménem slezských členů DCV, z neschopnosti hájit práva německých obyvatel ve Slezsku. Ministr Mayr-Harting se své odpůrce ve straně snažil přesvědčit, že ústupek je součástí taktiky německé aktivistické politiky, umožňující podobnými kompromisy přesvědčit českou stranu o důvěryhodnosti a loajalitě a díky tomu realizovat „konečné a definitivní národní česko-německé vyrovnání“. Představitelé nacionálního křídla přesto žádali vedení strany, aby z koalice vystoupilo a některé místní organizace ve Slezsku chtěly dokonce vystoupit z DCV. Na uklidnění této situace se podílel především senátor DCV slezský politik Friedrich Stolberg, o kterém ještě bude řeč. Stolbergovi také připadla nevděčná role přesvědčovat nespokojené straníky o tom, že správní reforma pro ně nebyla tak velkým neúspěchem a že sloučení Moravy a Slezska je pro ně výhodné z hlediska koordinace Němců žijících v obou historických zemích k prosazení svých národních potřeb. I představitel nacionálního křídla, nově zvolený předseda strany Karl Hilgenreiner se postavil proti kritikům a vyzdvihl, že nové zákony budou sloužit k upevnění státní autority proti radikálním živlům, a vyjádřil přesvědčení, že pro stranu bude výhodnější setrvat v koalici.⁴⁴ Po celou dobu účasti ve vládě však musel Mayr-Harting čelit kritice spolustraníků ze Slezska, že neudělal nic pro zmírnění zákona o správní reformě.

Poté, co byl ve dvacátých letech Lusčka známý svými nekompromisními nacionálními postoji, došlo u něj ve třicátých letech k překvapivému posunu směrem k aktivistické politické orientaci. Lusčka totiž pohlížel na Henleinovo hnutí už od počátku jeho působení s nedůvěrou. Když na stranickém sjezdu, který proběhl 28. a 29. září 1935, došlo ke střetu mezi aktivisty a těmi, kteří viděli budoucnost DCV v úzké spolupráci s Henleinovou SdP, jako byl například tehdejší předseda strany Hilgenreiner, se Lusčka postavil překvapivě na stranu aktivistů a tím přispěl k odstoupení Hilgenreinera z funkce předsedy strany. Ten poté odchod z této pozice zdůvodnil tím, že byl zvolen rektorem univerzity a nemůže tudíž vykonávat obě funkce naráz. Předsedou strany byl zvolen slezský aktivistický politik Friedrich Stolberg. Po prezidentských volbách roku 1936, ve kterých DCV přispěla ke zvolení prezidentem Československé republiky Edvarda Beneše, označil Lusčka Henleinovu SdP za stranu, která pozbyla schopnost zásadně hájit německé požadavky a konkrétně přispět k nápravě poměrů.⁴⁵

⁴⁴ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 121.

⁴⁵ Srov.: Tamtéž, s. 258-262.

Během sjezdu DCV, který proběhl 8. a 9. května 1937, se Luschka v souladu s ostatními „aktivisty“ například ministrem Erwinem Zajicekem, nebo předákem odborových svazů Hansem Schützem, vyjadřoval velmi kriticky o Henleinově politice a označil Henleinovy stále se stupňující požadavky za naprosto bezcenné, pokud Henlein nebude provádět realističtější politiku a nepřevezme zodpovědnost ve vládě.

Po válce a následném odsunu působil Felix Luschka v SRN jako ministerský úředník. Zemřel roku 1968 v německé Kostnici (Konstanz).⁴⁶

Dalším významným slezským představitelem DCV byl již zmiňovaný politik Friedrich Stolberg (1877-1954), majitel velkostatku v Kyjovicích u Opavy/ Kiowitz. Na přelomu století patřil k blízkým spolupracovníkům zakladatele křesťansko-sociálního hnutí Ambrose Opitze. Do DCV vstoupil v roce 1920, za kterou byl v letech 1920-1935 senátorem a v letech 1935-1938 byl předsedou této strany. Zabýval se především otázkami zemědělské politiky, patřil k zastáncům aktivistického křídla a zároveň podporoval prorakouskou orientaci.⁴⁷

Do roku 1935 nepatřil mezi příliš výrazné politiky a jeho zvolení předsedou, na již zmiňovaném celostátním sjezdu strany, který proběhl ve dnech 28. a 29. září 1935, bylo spíš kompromisem ve chvíli, kdy strana potřebovala muže, který bude přijatelný pro všechny, a to v situaci, kdy docházelo ke střetu mezi zastánci aktivismu a negativistického křídla v čele s tehdejší předsedou Karlem Hilgenreinerem. Přestože se Friedrich Stolberg vždy hlásil k pročeskoslovenské politické linii, byl po válce českými úřady odsunut a zbytek života strávil v Gamburgu (Bádensko-Württembersko), kde v roce 1954 zemřel.⁴⁸

Dalším významným představitelem DCV ve Slezsku byl Robert Schälzky (1882-1948), římsko-katolický kněz, od roku 1903 člen Řádu německých rytířů (v roce 1929 se přejmenoval na Německý řád), od roku 1936 jeho velmistrem. Před 1. světovou válkou byl činný v řadě katolických spolků v olomoucké arcidiecézi. V letech 1918-1926 stál v čele zemské organizace DCV pro severní Moravu a Slezsko, v letech 1919-1921 byl místostarostou v Bruntále/ Freudenthal, v letech 1920-1925 byl poslancem a zároveň zástupcem předsedy poslaneckého klubu DCV. Věnoval se především charitativní a sociální činnosti. Poté, co byl Německý řád nacisty zrušen a jeho majetek vyvlastněn, se Schälzky ocitl pod dohledem Gestapa. Po válce byl internován českými úřady. Umírá těžce nemocný v roce 1948 v Rakousku v jihotyrolském městečku Lana.⁴⁹

Schälzky byl hned po válce v roce 1919 iniciátorem vzniku *Spolku německých katolíků na Moravě a ve Slezsku (Volksbund der deutschen Katholiken in Mähren und Schlesien)*,

⁴⁶ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 77. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 158.

⁴⁷ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 121.

⁴⁸ Srov.: MYŠKA, Milan: Stolberg, Friedrich Theodor Alfred Pius Franz v. Sales Maria hr. zu Stolberg. In: DOKOUPIL, Lumír – MYŠKA, Milan: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. Sešit 1. (13.)*. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 246-247.

⁴⁹ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 32. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 228. TESAŘ, Petr: P. Paul Heider a P. Robert Schälzky – dva příklady politické angažovanosti kněží řádu německých rytířů. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, 194-205.

jednoho z významných sudetoněmeckých katolických spolků, na kterém také spolupracovali kanovník a od roku 1922 olomoucký světící biskup Josef Schinzel (1869-1944) a bruntálský farář Franz Blaschke (1892-1975), který také působil jako šéfredaktor regionálního katolického deníku *Das Volk*, vycházejícího v Krnově/ Jägerndorf.⁵⁰

Robert Schälzky se věnoval i otázkám sociálně-hospodářským. Německý řád se totiž zabýval charitativní a sociální prací. V sídle svého řádového velmistra, v Bruntále, se řád podílel na vzniku nemocnice a sociálních zařízení. Schälzky se například v první polovině 20. let zasloužil o to, aby křesťanští sociálové vstupovali do diskusí o přípravě zákona „o invalidním a starobním pojištění dělníků“, jež vzešel z iniciativy československé sociální demokracie. Schälzky se stal jedním z deseti členů podvýboru, který měl po projednávání návrhu zákona v sociálním výboru parlamentu vzniklý materiál připomínkovat. Tento zákon byl schválen 19. září 1924 a stal se jednou z nejvýznamnějších sociálních reforem v meziválečném Československu.⁵¹

Mezi další významné německé katolické aktivisty ve Slezsku patřili bratři Anton Schlusche a Eduard Schlusche. Anton Schlusche (1897-1940) byl redaktorem katolického tisku v Bruntále/ Freudenthal, po roce 1918 se aktivně věnoval práci v různých katolických spolecích, především ve *Svazu německých katolíků (Volksbund der deutschen Katholiken)*, dále působil jak tajemník strany DCV v Bruntále a v letech 1935-1938 působil jako poslanec za DCV v Národním shromáždění. Anton Schlusche patřil k rozhodným kritikům Henleinovy SdP a jeho usednutí v parlamentu roku 1935 bylo považováno za významné z důvodu udržení si vlivu DCV na severní Moravě a ve Slezsku. Patřil mezi zastánce aktivistického proudu a na půdě parlamentu podporoval mimo jiné ideu česko-německé spolupráce. Po rozpuštění strany v březnu 1938 přešel do poslaneckého klubu SdP, za války pracoval jako účetní revident v Bruntále a formálně vstoupil do NSDAP. Roku 1940 umírá.⁵²

Jeho bratr, Eduard Schlusche (1894-1945), organizátor spolkového života, horlivý příznivec a pokračovatel díla Antona Orla⁵³, byl vůdčím představitelem již zmíněného sudetoněmeckého mládežnického spolku *Svaz německé katolické mládeže (Reichsbund der deutschen katholischen Jugend)*⁵⁴. Po Hitlerově nacistickém puči v Německu tiskl, pašoval do Německa a zde šířil různé katolické a protinacistické tiskoviny, především pak německy psanou encykliku papeže Pia XI., zaměřenou proti Hitlerovu nacionálnímu socialismu, nazvanou *Mit brennender Sorge (S palčivou starostí)*, která odsoudila nacistický režim, jak po stránce politické, tak po stránce ideologické a jejíž šíření bylo samozřejmě v nacistickém

⁵⁰ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 41.

⁵¹ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 79-80.

⁵² Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 244-245. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 230

⁵³ Anton Orel (1881-1951) byl výraznou postavou rakouského katolického sociálního hnutí, zakladatel mládežnické organizace *Spolek křesťanské mládeže Rakouska (Verband der christlichen Jugend Österreichs)*. Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 53-54.

⁵⁴ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 55

Německu zakázáno.⁵⁵ Za tuto činnost během 2. světové války zaplatil vězněním a na konci války smrtí. Zahynul na konci dubna 1945 při evakuaci KT-Hamburg-Neuengamme.⁵⁶

Dalším slezským představitelem DCV byl politik Alois Kunz (1877-1950) z Cukmantlu (Zlaté Hory)/ Zuckmantel, který také patřil mezi zastánce aktivistické linie. Původním povoláním byl obuvník, od roku 1903 byl členem městského zastupitelstva ve Zlatých Horách, v letech 1919-1928 starosta města, v letech 1925-1935 poslanec národního shromáždění za DCV. Během sporů mezi aktivisty a odpůrci účasti Němců ve vládě, které probíhaly v době spoluúčasti Roberta Mayr-Hartinga a předsedy německého Svazu zemědělců (BdL) Franze Spiny na vládě „panské“ koalice, Kunz na jedné stranické schůzi prohlásil, že příchod Němců do vlády nebyl předčasný, ale naopak přišel příliš pozdě, protože by včasější „*participace německé politiky na moci zabránila přijímání mnoha zákonů, které německé obyvatelstvo utiskují.*“⁵⁷ Ve třicátých letech patřil k rozhodným kritikům Henleinova hnutí. Po roce 1945 nebyl odsunut a až do své smrti pracoval jako kostelník ve Zlatých Horách.⁵⁸

Jedním z významných německých katolických duchovních na severní Moravě a ve Slezsku byl Josef Kraft (1877-1946), vysvěcený na kněze roku 1902, od roku 1933 kanovníkem v Olomouci, činitel katolického spolkového života na Moravě. Byl jedním ze zakladatelů již zmiňované sudetoněmecké mládežnické organizace *Svaz německé katolické mládeže (Reichsbund der deutschen katholischen Jugend)*, duchovní rádce a vychovatel, který se snažil vést mladé lidi ke změně životního stylu a k nalezení vztahu k duchovním hodnotám. V roce 1928 takto formuloval předpoklady této obnovy života „*Lebenserneuerung*“: „...*návrat od vnějšího k vnitřnímu obsahu, od prázdného zdání k opravdovosti, od kulturního úpadku k přirozenosti, od povrchnosti k náročnosti k sobě samému, od egoismu k pochopení smyslu bratrství, to má být cílem našeho snažení.*“⁵⁹

Severní Morava a Slezsko tedy patřily k významným regionům sudetoněmeckého katolického, jak politického, tak i spolkového života. Bohužel, tak jako i v ostatních Němci obydlených částech Československa, se i zde mnoho katolíků nechalo ve třicátých letech zlákat pozlátkem národního socialismu. Někteří němečtí katolíci z tohoto regionu však tomuto „kouzlu“ nepodlehli, za což zaplatili za vlády nacistů pronásledováním, někteří i životem. Kromě již zmíněného Eduarda Schluscheho to byl například Vincenc Brauner (1877-1943), farář, představitel DCV a starosta v Cukmantlu (Zlaté Hory)/ Zuckmantel, který byl za svá protinacistická kázání internován v Německu, kde zemřel, a jehož pohřeb ve Frývaldově (Jeseník)/ Freiwalldau se stal za účasti mnoha lidí tichou protinacistickou demonstrací,⁶⁰ nebo kněz a propagátor liturgického hnutí, organizátor mládežnických spolků a prefekt chlapeckého

⁵⁵ Srov.: Tamtéž, s. 285.

⁵⁶ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 299. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 230. GRULICH, Rudolf: *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, s. 43-45.

⁵⁷ Citováno dle.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 126.

⁵⁸ Srov.: PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 150-151.

⁵⁹ Citováno dle.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 56.

⁶⁰ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s.299. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 41-42.

semináře v Bruntále Karl Schrammel (1907-1945), který zemřel na následky nacistického věznění na sklonku války v roce 1945.⁶¹

⁶¹ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s.299. GRULICH, Rudolf: *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, s. 28-33.

2. Politický katolicismus na Šumpersku 1918-1938

V kapitole nastíním národnostní a politickou situaci šumperského politického okresu a stručnou historii této oblasti se zřetelem na národnostní vztahy. Poté se pokusím zhodnotit vztahy mezi českým a německým katolickým prostředím v tomto okrese. V další části představím některé osobnosti jednotlivých katolických politických stran a jejich činnost. Nakonec zmíním velmi významnou událost pro německé křesťansko-sociální hnutí v Šumperku, kterou byly turnerské slavnosti Německého křesťanského tělovýchovného svazu v tomto městě v červenci roku 1922.

2.1. Historie okresu, národnostní a politická situace na Šumpersku 1918-1938

Města Šumperk (Mährisch-Schönberg), Štítý (Schildberg), Staré Město (Mährisch-Altstadt), Branná (Goldenstein) a řada vsí byly založeny v druhé polovině třináctého století osídlení německé národnosti, kteří přišli pravděpodobně ze sousedního Slezska. Tou dobou již byly obydleny oblasti v údolí řeky Moravy po Nový hrad (u Raškova) a v údolí řeky Desné po obec Dolní Studénky. Němečtí osadníci osídlili severní část budoucího okresu Šumperk, hornatou a dosud pustou krajinu. Samotné město Šumperk se od samého počátku své existence nacházelo na okraji území osídleného německy mluvícími obyvateli. Velký význam v historii soužití českého a německého etnika na Šumpersku měla velká česká obec Bludov se stejnojmenným hradem, která sousedí přímo ze Šumperkem.

Město Šumperk je ve třináctém století uváděno jako zástava Valdštejnů, od poloviny čtrnáctého století pánů z Lipé, tedy české šlechty. V období před bitvou na Bílé hoře se město rozvíjelo za soužití obou národností, jak o tom svědčí jména česká i německá v městských knihách, korespondenci a jiných archiváliích. Po bitvě na Bílé hoře došlo k majetkovým konfiskacím a emigraci velké části české šlechty. Největším nabyvatelem konfiskátů se stává rod Lichtenštejnů. V tomto období zde také dochází k násilné rekatolizaci tou dobou protestantské oblasti. V průběhu třicetileté války bylo město a okolí soustavně pleněno a ničeno, což mělo za následek osídlování vyliďněných vsí s původně českým obyvatelstvem německými osídlení. Tato fáze osídlování uzavřela spojení obyvatel české národnosti Šumperska a Zábřezska s českým Olomouckem.

Po pomalém odstranění následků válek v sedmnáctém století došlo po reformách Marie Terezie a Josefa II. k prudkému hospodářskému rozvoji města. Vznikla vrstva podnikatelů ovlivňujících hospodářský, kulturní a společenský vývoj města po celé devatenácté století.⁶² V

⁶² Srov.: MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda šumperského okresu*, s. 73-106. JARMAROVÁ, Hana: *Šumperk*, s. 5-24. MACOUN, Marián: *Konec provincie Sudetenland v Šumperku*, s. 5-7. Práce Mariána Macouna je také k dispozici na internetu: http://is.muni.cz/th/179835/ff_b/KONEC_PROVINCIE_SUDETENLAND_V.doc

Šumperku byla v roce 1785 založena vídeňským podnikatelem Klaperothem textilní manufaktura a ve městě se rozvíjel textilní průmysl. „*Jména textilních podnikatelů jsou bez výjimky německá: Reiterer, Enzinger, Schiel, Fischmann, Trebitsch, Oberleitner, Siegel, Lubich, Seidel. Uvedený rozvoj zvláště textilního průmyslu výrazně ovlivnil národnostní situaci ve městě a okolí. Podniky výše uvedených průmyslníků zaměstnávaly stovky českých dělníků z okolí města a uplatňovaly svůj vliv. Podmínkou trvalého zaměstnání, přidělení továrního bytu, pracovního postupu atd. byla znalost němčiny, umístění dětí do německých škol a tím velmi pravděpodobná změna národnosti.*“⁶³

Kulturní rozvoj následoval za ekonomickým. V roce 1851 vznikla Městská hudba, roku 1870 byl ustaven Německý spolek pro pokrok, v roce 1875 zahájeno vydávání místních novin *Nordmährische Grenzboten* (NGB), 1891 byla otevřena jedna třída vyššího gymnázia (úplně vyšší je povoleno v roce 1894). České gymnázium v sousedním Zábřehu bylo otevřeno jen dva roky poté, v roce 1896, což je znakem snahy vyrovnat se německému pokroku. V Zábřehu v listopadu roku 1900 vyšlo první číslo novin *Moravský Sever*. Vydavatelem bylo družstvo Moravského Severu v Zábřehu a Češi na Šumpersku a Zábřežsku tak měli své noviny. Častou náplní těchto novin byl nacionalismus a zcela se tak vyrovnávaly německým novinám NGB. Články v obou těchto novinách rozhodně nepřispívaly ke klidnému soužití obou národností. Tak např. *Moravský Sever* uveřejnil 16. 6. 1905 článek vyzývající k bojkotu živnostníka, který „se dal k Němcům“ a k podpoře českých živnostníků. Německá NGB zase 20. září 1905 nazývá Čechy „zpozdilou sběří a holotou“ v souvislosti s českou manifestací v Olomouci. Z uvedených zpráv místního tisku je zřejmé, že rozpory mezi oběma etniky se prohlubovaly a získávaly konfrontační charakter. V Šumperku je v roce 1899 dokonce jedna ulice přejmenována na Bismarckovu (jeden z hlavních strůjců porážky Rakouska v roce 1866), což je dokladem šířícího se všenněmectví. Celkově lze konstatovat, že německé obyvatelstvo se podílelo na hospodářském a kulturním rozvoji města rozhodujícím způsobem, Češi však doháněli zpoždění ve všech oblastech a snažili se Němcům vyrovnat. Toto dospívání a rychlý rozvoj české menšiny byl však Němci nejenom v Šumperku vnímán jako útok na jejich postavení a práva. Docházelo k postupnému, stále se zvyšujícímu důrazu na vše národní a tím k rozšíření nesnášenlivosti a militantního nacionalismu.

Rozpoutání první světové války ještě více vyostřilo již tak dost napjaté česko-německé vztahy. Národy rakouského soustátí zaujaly k válce odlišná stanoviska, která plynula z jejich rozdílného postavení a tím i vztahu k tomuto soustátí. Od samého počátku války roste nevraživost Němců vůči Čechům v celé monarchii, Šumperk a okolí nevyjímaje. Šumperský městský kronikář Franz Harrer například uložil ve své pozůstalosti výpis z armádního rozkazu z 20. července 1915 o nespolehlivosti českých jednotek. Rozkaz obsahuje upozornění na činnost Sokola, který podněcuje přeběhlictví k Rusům. V článku NGB ze 7. září 1918 jsou legie nazývány „Československými bandami“ a vojáci legií jsou Němci považováni za vlastizrádce, jejichž vinou padlo mnoho věrných německých vojáků. S blížícím se koncem války začínají Němci vnímat snahu českého národa založit vlastní stát. V lednu 1918 vyslovují

⁶³ MACOUN, Marián: *Konec provincie Sudetenland v Šumperku*, s. 6.

němečtí poslanci z Čech poprvé požadavek, aby byla vytvořena samostatná provincie Deutschböhmen. Podobné tendence a snahy uspořádat poválečné zřízení podle práva národů na sebeurčení se projevují i v Šumperku. Dokladem je článek v NGB z 16. října 1918 ve kterém autor píše, že pokud vznikne český stát, bude ze tří stran obklíčen Němci a německá území v Čechách a na Moravě budou patřit k Rakousku či Německu. Za této situace plné očekávání věcí příštích dochází k událostem 28. října.⁶⁴ Den před vyhlášením republiky uspořádali místní Němci před radnicí manifestaci, na níž požadovali připojení Sudet k německému Rakousku. Byla zde zvolena Národní rada (Volksrat) v čele se starostou města Gustavem Oberleithnerem. Na činnosti této rady se podíleli i šumperský děkan Josef Schimitschek a vůdce křesťansko-sociálního hnutí v tomto městě Hans Bartel.⁶⁵ Tato rada byla vytvořena za účelem vyjednávání s dalšími severomoravskými a slezskými německými městy o vytvoření rakouské provincie *Sudetenland*. K jejímu vyhlášení došlo 30. října 1918 ve Vídni. I když měla oficiální sídlo v Opavě, jejím skutečným centrem se stal Šumperk. Z důstojníků a mužstva německé národnosti vracejících se z války se začalo organizovat jádro budoucí armády, tzv. Volkswehr. Mezinárodně politické a geografické okolnosti však zcela jasně úspěch tohoto aktu vylučovaly. Tomu nasvědčoval i každodenní život. Izolovanost vytvořené oblasti bránila v zajištění plynulého zásobování, lidé tak trpěli nedostatkem potravin a průmysl přímo katastrofálním nedostatkem uhlí. Počátkem listopadu se vytvořil český Národní výbor pro šumperský okres se sídlem v Bludově. Ten sledoval dění v Šumperku a informoval o něm vládní orgány. V prosinci dozněla situace k vojenskému obsazení Šumperka bez hrozby většího vojenského odporu. 5. prosince byl Šumperk obklíčen vojáky vysokomýtského pluku. Poté, co vyjednači pohrozili dělostřeleckým ostřelováním, Šumperk během hodiny kapituloval. Ještě ten den převzal správu města český komisař.⁶⁶

Národnostní situace na Šumpersku byla v roce 1918 složitá, samotné město Šumperk leželo na hranici německého osídlení, což vzhledem k jeho proklamované příslušnosti k *Sudetenlandu* byl velký problém. Šumperk jako politický okres patřil k Olomouckému kraji, byl sídlem okresního hejtmanství tvořeného soudními okresy Staré Město, Šumperk a Vízmbek (Loučná nad Desnou). Soudní okresy Staré Město a Vízmbek byly osídleny Němci, počet Čechů (sčítání v roce 1910) byl jen několik desítek. Jiná situace byla v soudním okrese šumperském, kde se nacházely ony české obce. Dle sčítání v roce 1910 měl soudní okres Šumperk 11 814 Čechů a 38 179 Němců. K jiným národnostem se hlásilo 59 obyvatel.

Češi se však snažili v průběhu prvorepublikových let německé obce co nejvíce osídlit a to k velké nelibosti Němců. V samotném Šumperku v roce 1910 žilo 353 Čechů a 12 765 Němců, v roce 1921 zde již žilo 1 991 českých obyvatel a 10 571 Němců a v roce 1930 zde žilo 3 434 Čechů s 11 585 Němci. V Šumperku ještě žili obyvatelé jiných národností, i tak zde vidíme, že snahy počeštit Šumperk zde byly jednoznačné. Poměr Čechů v Šumperku tedy činil

⁶⁴ Srov.: MACOUN, Marián: *Konec provincie Sudetenland v Šumperku*, s. 7.

⁶⁵ SOKA Šumperk, fond: Národní rada pro Němce severní Moravy, inv. čís. 3.

⁶⁶ Srov.: JARMAROVÁ, Hana: *Šumperk*, s. 24-25. MACOUN, Marián: *Konec provincie Sudetenland v Šumperku*.

při jednotlivých sčítáních v roce 1910 – 0,3 %, v roce 1921 – 15,2 % a v roce 1930 – 21,8 %. K podrobnostem tohoto českého osídlování Šumperka se ještě vrátím.⁶⁷

To však mělo mezi Němci své politické důsledky. V Šumperku byly německé nacionální strany tradičně úspěšné. Když se ve 30. letech mezi místními Němci rozšířily ideje nacistického hnutí, byla zde atmosféra o to napjatější. V roce 1935 Henleinova SdP získala 64 % hlasů (5989 z 9355). S tím souvisel fakt, že všechny ostatní strany, včetně DCV, v těchto volbách mnoho svých původních sympatizantů a voličů ztratily. Bojovnost německých nacionalistických stran výrazně stoupla. Na podzim roku 1933 přijel Konrád Henlein do Šumperka osobně vyzvat šumperské Němce ke vstupu do Jednotné sudetoněmecké fronty (SHF). Záhy zde došlo nejen k ustanovení organizace místní, ale i ke zřízení zemského ústředí pro celou Moravu. Když se tato fronta před volbami roku 1935 přeměnila na Sudetoněmeckou stranu (SdP), její příslušníci se po vítězných volbách zaměřili na ovládnutí všeho německého obyvatelstva. Šumperk byl také dějištěm konání 42. sjezdu českých Němců, v jehož čele zasedal opět Henlein. Manifestační ukázkou síly a jednoty Němců byly v letech 1935-1937 v Šumperku pořádané turnerské slavnosti. Henleinovi příznivci však využívali i jiné příležitosti k sebe-zviditelnění se, jako například oslavy 1. máje, dožínky, kulturní oslavy a různá výročí. Jedním z nejhorlivějších německých nacionalistů v Šumperku byl Hermann Krumey,⁶⁸ který se později „proslavil“ jako pravá ruka Adolfa Eichmanna.

Na druhé straně šumperští čeští i němečtí demokraté a příznivci levicových stran organizovali v průběhu 30. let řadu protifašistických demonstrací a přednáškových kampaní proti německému nacismu. Když v noci 3. května 1938 neznámí pachatelé poškodili u českého gymnázia v Šumperku bystu T. G. Masaryka, spojili se čeští a němečtí antifašisté a ustanovili akční výbor na ochranu republiky.⁶⁹ Ta však nezadržitelně kráčela ke svému konci. Jak ještě uvidíme, křesťansko-sociální představitelé na Šumpersku před Henleinovým hnutím a před německým nacismem své posluchače také varovali a upozorňovali na jeho protikřesťanský charakter.

2.2. Vztahy mezi Čechy a Němci

Vztahy mezi Čechy a Němci žijícími v tomto kraji v období první republiky byly, jak je již uvedeno výše, velmi napjaté. Jedním ze záměrů této práce je reflexe vztahů mezi českým a německým katolickým prostředím v této tehdy národnostně smíšené oblasti.

⁶⁷ Srov.: BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, s. 37-46. Tyto informace se také nachází v příloze této práce.

⁶⁸ Srov.: <http://blisty.cz/art/32576.html>.

⁶⁹ Srov.: JARMAROVÁ, Hana: *Šumperk*, s. 25-28.

2.2.1. Vztahy mezi českým a německým katolickým prostředím

Ze studia dobových periodik a jiných dobových pramenů se mi na otázky týkající se vztahů mezi českým a německým katolickým prostředím příliš mnoho odpovědí najít nepodařilo. Z těchto dobových periodik je zřejmé to, že se tato dvě prostředí navzájem ignorovala, případně zaujímal stejně nacionalistická stanoviska jako zbytek společnosti toho, či onoho národa. U českého katolického prostředí může být jedna z příčin i ta, že zástupci katolicismu byli svými odpůrci obviňováni z nedostatečného vlastenectví a z nostalgie po rakouské monarchii. Výjimkami v tomto „mlčení“ mezi českými a německými katolíky bývaly blahopřání kněžím „z druhé strany“ k výročím kněžského svěcení a k narozeninám.

Čeští katolíci se zcela podíleli na snahách co nejvíce posílit vliv Čechů na původně německých územích. O co víc jim jejich ideoví odpůrci předkládali nedostatečné vlastenectví, o to „hlasitěji“ se čeští katolíci snažili dokázat pravý opak. V lidoveckém listu *Severní Morava* byla oslavována každá česká škola založená v německé obci a vůbec každý úspěch v osídlování původně německých oblastí Čechy. Z čeho čeští katolíci představitelé radost příliš neměli, bylo osídlení části Vikýřovic českými pobělohorskými reemigranty z polského Zelowa, v jejichž protestantské konfesi katolíci spatřovali oslabení svých pozic. Podle názoru pisatele v listu *Severní Morava* totiž „*Oni emigranti jsou evangelíci a zdejší evangelíci chtějí něco vydělat a dle osvědčené metody tahati ze státní pokladny, kde se jen dá.*“⁷⁰ Vztah tehdejších katolíků k ostatním křesťanským věřícím býval v té době většinou nepřátelský.

Z čísel, která jsem již uváděl, je zřejmé, jak se během těchto let rozrůstala česká menšina v Šumperku. V původně německém Šumperku se po vzniku republiky usídlilo několik desítek rodin českých vojáků, kteří obsadili šumperská kasárna. Protože Němci nesli osídlování jejich města českými obyvateli nelibě, nechťeli jim pronajímat byty a prodávat domy a pozemky. Tento problém se vyřešil díky pozemkové reformě. „Parcelizací“ tzv. Karlova dvoru za nádražím vznikl prostor, kde se během 20. let vybudovala česká čtvrť a díky koupi hotelu Ludwig měla česká menšina přímo v centru města i svůj Národní dům.⁷¹ S tím souvisela organizace českého katolického života ve městě. Již v únoru roku 1919 se v *Nové Severní Moravě* píše: „*Potřeba českých bohoslužeb v šumberském farním kostele ukazuje se vždy zřetelněji. Je-li v české škole 110 dětí, tož to předpokládá nejméně 60 českých rodin. A ty zasluhují, aby pro ně byly pořádány české bohoslužby.*“⁷² V srpnu téhož roku se již v tom samém periodiku referuje: „*Každý měsíc budou dvakrát české bohoslužby pro vojáky v kostele svaté Barbory*“⁷³. *Upozorňujeme české obyvatelstvo, zvláště rodiče, aby své děti na tyto bohoslužby pilně posílali a sami se jich účastňovali.*“⁷⁴ Zde je ovšem nutno dodat, že stejný

⁷⁰ *Severní Morava* 12. 1. 1923, čís. 3, str. 2.

⁷¹ Ve městě kde žilo 13 060 německých obyvatel vzrostl počet Čechů z původních 318 osob v roce 1918 na 2340 v roce 1921. Během krátké doby zde vznikl Sokol, Československá obec legionářská, Klub českých turistů atd. Již v roce 1919 zde byla otevřena česká mateřská škola, česká reálka, trojtřídní obecná škola, v roce 1921 česká živnostenská škola, roku 1923 česká měšťanská škola. Srov.: JARMAROVÁ, Hana: *Šumperk*, s. 25-27.

⁷² *Nová Severní Morava*, 8. 2. 1919, čís. 11, str. 5.

⁷³ Původně hřbitovní kaple v Šumperku, po zrušení a přestěhování hřbitova farní filiální kostel, tzv. Barborka.

⁷⁴ *Nová Severní Morava*, 31. 8. 1919, čís. 38, str. 5.

list na více místech děkoval za pomoc a chválil šumperského německého místo-děkana Josefa Schöna, který Čechům v Šumperku s organizací náboženského života pomáhal a vycházel jim všemožně vstříc. Na téma českého náboženského života v Šumperku ještě dodám, že do září roku 1931, kdy do Šumperka přišel český kněz Štěpán Konečný, obstarávali český náboženský život a výuku náboženství českých dětí faráři z okolních českých obcí, jak popisuje list *Severní Morava* během bilancování činnosti Štěpána Konečného v souvislosti s jeho odchodem v roce 1936: „*Před jeho (míněn Štěpán Konečný, pozn. autora) příchodem obstarávali vyučování české školní mládeže páni faráři, tehdejší hrabenovský P. Veselý a dosavadní dolnostudenský P. Bezděk. Činili se všemožně, avšak majíce zejména v neděli doma ve farnosti plné ruce práce, nemohli vésti školní mládež sobě svěřenou na nedělní bohoslužby. Účast její byla také praubohá.*“⁷⁵ Dále je v tom samém článku uvedeno, že tou dobou (rok 1936) již bývaly v neděli v kostele svaté Barbory dvoje české bohoslužby. Na přelomu 20. a 30. let již v Šumperku působila jednota lidové strany, vedená jistým Ignácem Konečným, profesorem na reálce, i organizace Orla. Tyto české katolické organizace však samozřejmě neměly tak silnou základnu, jako ty samé organizace v ryze českých vesnicích. Schůze a valné hromady okresní lidové jednoty pro politický okres Šumperk se odehrávaly v Rudě nad Moravou.

Co se týče německého katolického prostředí, i zde bylo nacionální smýšlení velmi silné. Jak šumperský děkan Josef Schimitschek, tak i vůdčí osobnost německého křesťansko-sociálního hnutí v Šumperku Hans Bartel byli důležitými protagonisty Národní rady pro Němce severní Moravy⁷⁶, která po vzniku republiky organizovala iredentistické hnutí usilující o vytvoření provincie *Sudetenland* a následné připojení k německému Rakousku. Hans Bartel patřil v rámci DCV k nacionálnímu křídlu soustředěnému kolem Karla Hilgenreinera.⁷⁷ Křesťanští sociálové se aktivně účastnili různých demonstrací německých stran proti národnostní politice československého státu, kde si v projevech příliš nezadali s politiky z ryze nacionálních německých stran. Jedním z příkladů je veřejná schůze německých stran, která proběhla 15. 2. 1921, kde Hans Bartel takto zpochybňoval sčítání lidu: „*V memoiru pařížském je obsaženo tvrzení, že jen 2 milióny Němců obývá v historických hranicích českého státu. Proto je nařízeno toto sčítání, aby číselně mohl tento podvod býti dokázán.*“ Dále zde kritizoval právě přesuny českých vojáků a dokonce trestanců do území čistě německého „*aby se mohlo říci, že čistě německých krajů vůbec není.*“ K tomu dodal starosta města za Německou národní stranu Gustav Oberleithner: „*Tento stát je zbudován na lži. Vše v tomto státě je lež i toto sčítání lidu a proto není třeba se bát takových blbostí, jako je toto sčítání*

⁷⁵ *Severní Morava*, 26. 6. 1936, čís. 26, str. 4.

⁷⁶ SOKA Šumperk, fond: Národní rada pro Němce severní Moravy, inv. čís. 3.

⁷⁷ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 81.

lidu.⁷⁸ Dne 22. března 1922 se zase aktivně účastnil jiné protičeskoslovenské demonstrace v Šumperku poslanec za DCV, kněz Robert Schälzky z Bruntálu.⁷⁹

Je ale potřeba dodat, že se představitelé německého katolicismu na Šumpersku během třicátých distancovali od nacionalismu, jak jej reprezentovalo Hitlerovo hnutí v Německu a Henleinovo hnutí v Československu. V jednom čísle šumperských farních novin z května 1931, kde Hans Bartel popisuje situaci nezaměstnaných na okrese Šumperk, doporučuje mladým lidem, aby se mimo jiné učili česky a tím si zvyšovali kvalifikaci.⁸⁰ Předseda poslaneckého klubu strany Felix Luschka se v roce 1930 zmínil o nutnosti zřízení katolického bloku a uvedl že *„jest zapotřebí jednotné fronty a litoval, že česká katolická strana drží se dosud daleko od této akce.“*⁸¹ Po volbách v roce 1935, velmi úspěšných pro Henleinovu stranu, křesťansko-sociální činitelé v souladu s ostatními německými aktivistickými stranami před vypjatým nacionalismem varovali. V české lidovecké *Severní Moravě* v čísle z června 1936 zase autor pro změnu přeje k výročí 15 let trvání Německému katolickému spolku *Volksverein* v Zábřeze a jeho předsedovi Franzi Janouschovi *„toho nejlepšího, hlavně však hojně Božtího požehnání k další práci.“*⁸²

Tak jak spolu museli nějak vyjít Češi a Němci, tak vedle sebe a především spolu žili a museli žít v jedné diecézi čeští a němečtí katolíci. V mnoha německých farnostech byli čeští kněží, o těch se ještě budu níže zmiňovat podrobněji. A němečtí kněží se určitě také setkávali během své pastorační činnosti s českými věřícími. Na to, jak tohle spolužití probíhalo, vzpomínal v šedesátých letech v SRN tou dobou již odsunutý německý učitel Robert Hirnich. *„Při různých myslitelných příležitostech, jsme přicházeli my starší a starší, kteří jsme žili v Podesní a jeho okolí, do styku s českými lidmi. V čistě německém Bratrušově působila česká porodní bába Václavková, která pomáhala při mém porodu, poté jsem byl pokřtěn striktně českým farářem Olenkem. Jeho nástupcem byl farář Albert Stefan, napůl Čech. Choval se neutrálně. Katecheta Kubíček na chlapecké měšťanské škole v Šumperku mluvil s přízvukem a stejně tak výrazný učitel náboženství Pinkawa na učitelském vzdělávacím ústavu v Olomouci. Po jeho smrti nám dával hodiny náboženství český kněz Novák. Teprve ve čtvrtém ročníku jsme za učitele dostali německého duchovního, profesora Dr. Königa, kdysi kaplana ve Frankštátu (dnes Nový Malín, pozn. autora). Jako mladý učitel jsem učil před 1. světovou válkou na Obecné a měšťanské škole ve Vízemberku (dnes Loučná nad Desnou, pozn. autora), kde jsem poznal uvědomělého českého faráře Rýpala a po válce v Rapotíně stejně smýšlejícího děkana Sehnala. Další dva později působící čeští duchovní Adalbert Treutler a farář Koplík (Rejchartice) se chovali korektně. Během příslušnosti k německé říši zůstal farář Koplík*

⁷⁸ MZA Brno, B 40, inv. čís. 14309/21 – veřejná schůze německých stran 15. 2. 1921 v Šumperku, informace z policejního komisařství v Šumperku Prezídium zemské správy politické v Brně.

⁷⁹ MZA Brno, B 40, inv. čís. 7791/22 – manifestační projev v Šumperku dne 22. 3. 1922, informace z policejního komisařství v Šumperku Prezídium zemské správy politické v Brně.

⁸⁰ *Mährisch-Schönberger Pfarnachrichten*, 3. 5. 1931, čís. 5, str. 4.

⁸¹ NA Praha, PMV 225-869-2 policejní relace ze župního sjezdu DCV v Krnově konaného 4. 5. 1930.

⁸² *Severní Morava*, 26. 6. 1936, čís. 26, str. 3.

neohroženě ve své farnosti a roku 1945 bránil všemožně zásahům Rusů. Po bolševickém převratu se mu jeho kněžství a jeho smyšlení stalo osudným.“⁸³

2.2.2. Čeští duchovní v německých obcích

V této době tedy působilo v německých farnostech šumperského okresu několik českých kněží, které můžeme označit jako určitý most mezi českým a německým katolickým prostředím. Například farář a konzistorní rada ve Vízmerku/ Wiesenberg (Loučná nad Desnou) Josef Rýpar se účastnil jak činnosti Německé křesťansko-sociální strany ve Vízmerku⁸⁴, tak jeho jméno figuruje i na různých pozvánkách v lidoveckém periodiku *Severní Morava* na jednotlivé akce lidové strany v českých obcích šumperského okresu. Podobným způsobem působil i rapotínský farář Antonín Sehnal (1861-1938). Sama vůdčí osobnost lidové strany v Zábřeze, zábřežský farář František Kolář (1886-1953), se v době svého kaplanování v Šumperku podílel na aktivitách německého křesťansko-sociálního hnutí, jak o tom referovala *Severní Morava* při příležitosti pětadvacetiletého výročí jeho kněžského svěcení.⁸⁵ Co vztahy mezi českým a německým katolickým prostředím ovlivňovalo velmi pozitivně, bylo výtvarné umění českého kněze, působícího postupně v různých německých farnostech na Šumpersku, malíře a grafika Arnošta Hrabala (1886-1969), jehož grafiky byly mimo jiné tištěny v různých číslech německy psaných šumperských farních novin. Co na druhé straně vztahům mezi českým a německým katolickým prostředím rozhodně příliš nepřálo, byla činnost horlivého národovce, menšinového aktivisty a českého faráře v německé obci Kopřivné/ Geppersdorf Jindřicha Ptašínského (1878-1954). Tyto osobnosti si posléze představíme blíže. Dalším českým knězem, který měl poněkud komplikovaný vztah se svými německými farníky, byl i český farář ve Vernířovicích Josef Kubíček (1887-1958), který ve farní kronice popsal své farníky jako „bezbožné, pokrytecké a brutální“ a obec Vernířovice

⁸³ „Bei alle erdenklichen Gelegenheit kamen wir Alten und Alteren, die im Tesstal und seine Umgebung lebten, irgendwann, irgendwo und irgendwie mit tschechischen Menschen in Berührung. Im rein deutschen Brattersdorf war die tschechische Hebamme Václavek, meine Geburtshelferin, und ich wurde vom strenk tschechischen Pfarer Olenek getauft. Sein Nachfolger Pfarer Albert Stefan war Halbtschecher. Er verhielt sich neutral. Mein Katechet Kubíček an der Knabenbürgerschule in Mährisch Schönberg betonte seine tschechische Abstammung, und ebenso kräftig der Religionslehrer Pinkawa an der Lehrerbildungsanstalt in Olmitz. Nach seinem Tod erteilte der tschechische Priester Novák Relionsunterricht. Erst im vierten Jahrgang erhielten wir einen deutschen Geistlichen Professor Dr. König, einst Kaplan in Frankstadt. Als junge Lehrer lernte ich vor dem ersten Weltkrieg an der Volks- und Bürgerschule in Wiesenberg, den Volksbewussten tschechischen Pfarer Rýpar kennen, nach dem Kriege in Reitendorf den gleichgesinnten Dechant Sehnal Die beiden nächsten tschechischen geistlichen Kaplan Adalbert Treutler und Pfarer Koplík (Reigersdorf) verhielten sich korrekt. Während der Zugehörigkeit zum Deutschen Reich blieb Pfarrer Koplík unbeheilligt in seiner Pfarrgemeinde und schützte sie 1945 nach Kräften vor den Übergriffen der Russen. Nach dem bolschewistischen Umsturz wurden ihn sein Priestertum und seine Gessinnung zum Verhängnis.“ HIRNICH, Robert: Deutschen und Tschechen – Kinder eines Landes In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, s. 445.

⁸⁴ SOKA Šumperk, fond AO Loučná nad Desnou, inv. č. 229, kart. 10. Zde se nachází kandidátka křesťansko-sociální strany z obecních voleb ve Vízmerku roku 1919, na které Josef Rýpar kandiduje, a to na 4. místě.

jako „nejhorší obec v celém politickém okrese Šumperk“. Údajně se tak rozhádal s místním pěveckým sborem, že mu jeho členové odmítali během bohoslužeb zpívat. Přesto však byl zvolen za německou křesťansko-sociální stranu v roce 1931 do obecního zastupitelstva, a dále byl chválen za mnohé stavební úpravy a modernizaci zdejšího kostela.⁸⁶

K určitým nepříjemnostem docházelo, když byl do německé obce poslán český kněz bez dostatečné znalosti německého jazyka. To byl například případ mladého římsko-katolického kaplana působícího v Německé Libině v letech 1918 a 1919, pozdějšího biskupa Československé církve Josefa Rostislava Stejskala (1894-1946), který podle autora Bohdana Kaňáka ačkoliv „*studoval na gymnáziu i německý jazyk, znamenala pro něj duchovenská služba v obci, v níž žilo skoro 4600 obyvatel německé národnosti a ani jeden obyvatel národnosti české, náročnou životní zkoušku. Jeho jazykové znalosti totiž zprvu nestačily na plynulý kazatelský projev, a tak si musel svá kázání pracně sestavovat a učit se jim zpaměti.*“⁸⁷ Ve farnosti Rapotín zase podle slov pozdějšího rapotínského faráře Ernsta Kretschmera rezignoval ve 30. letech před svým instalováním na faráře kvůli své špatné němčině kněz Franz Shimon (pravděpodobně František Šimon, tehdy bylo poměrně běžné překládat jména do druhého jazyka).⁸⁸

Vzhledem k tomuto tématu není nezajímavá skutečnost, že v německé obci Vízberk (Loučná n. D.) působil v 90. letech 19. století jako kaplan „modernista“ Karel Dostál-Lutinov (1871-1923), jehož zde navštívili někteří čeští literáti a přátelé z řad kněží, takže se paradoxně tato německá obec stávala místem setkávání se zástupců konstituující se české katolické moderny.⁸⁹

Velmi významnou z výše jmenovaných osobností, přesahující svým působením tento kraj byl tedy kněz, malíř a grafik Arnošt Hrabal (1886-1969). Narodil se 4. prosince 1886 v Buchlovicích na Uherskohradištsku. Po absolvování uherskohradištského gymnázia vystudoval Bohosloveckou fakultu v Olomouci, kde byl 5. července 1910 vysvěcen na kněze. Jako kaplan a později farář strávil na Šumpersku 27 let. Podle autorky Heleny Schwarzové „*krásu přírody i člověka považoval za vrchol Božího díla a chtěl to vyjádřit nejenom slovy. Svůj malířský talent dokázal plně skloubit s kněžským povoláním. Umělecké nadání si zdokonalil studiem na Grafickém institutu ve Vídni a na akademii výtvarných umění v Praze.*“⁹⁰

Jeho prvním místem po vysvěcení se stala Německá Libina na Šumpersku, kde setrval do roku 1914, poté prošel mnoha farnostmi, až zakotvil jako kaplan ve Velkých Losinách, kde

⁸⁵ Srov.: *Severní Morava*, 19. 7. 1935, čís. 28, str. 1

⁸⁶ Srov.: <http://www.wermsdorf-altvater.de/450/chronik.htm>

⁸⁷ KAŇÁK, Bohdan: ThDr. Josef Rostislav Stejskal, olomoucký biskup Církve československé (husitské). In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, s. 343.

⁸⁸ Srov.: KRETSCHMER, Ernst: Einiges aus der und für die Reitendorfer Pfarrchronik. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, s. 212.

⁸⁹ Srov.: MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*, s. 325. SVOZIL, Oldřich: Loučenská epizoda. In: *Severní Morava. Vlastivědný sborník*, 1978, sv. 35, s.48-49.

⁹⁰ SCHWARZOVÁ, Helena: *Arnošt Hrabal: člověk, kněz, umělec*, rubová strana přebalu.

působil v letech 1925-1931, odkud odešel do Velké Moravy u Starého Města pod Sněžníkem, kde působil jako administrátor, a v letech 1932-1937 jako farář. Díky Karlovi Dostálovi-Lutinovi se na počátku 20. let seznámil se sudetoněmeckou básnířkou a spisovatelkou Marií Stonovou rozenou Scholzovou, majitelkou menšího třebovického panství (dnes součást Ostravy), u které se scházela řada umělců a literátů tehdejší doby a to bez ohledu na národnost. Pro Hrabala to byla příležitost k navázání nových kontaktů ve své umělecké činnosti a možnosti získávání finančních prostředků. Pobyt zde mu rovněž pomohl při jeho zdravotních problémech, které se v nevytopených farních zdech stále prohlubovaly. Díky finančním prostředkům si nyní mohl dovolit i studijní cesty do zahraničí. Marie Ston byla praktikující katoličkou, a proto se rozhodla pro intervenci u arcibiskupa ohledně stipendia pro nemajetného kněze, a to s úspěchem. Rovněž zprostředkovala možnost prodeje Hrabalových grafických listů a účast na výstavách. V roce 1926 například vyšel v Přerově v nakladatelství Bohuslava Durycha Hrabalův soubor *Dřevoryty s předmluvou Jaroslava Durycha (1886-1962)*. Dále ilustroval Durychovy balady, stal se téměř Durychovým „dvorním“ ilustrátorem. Přispíval do časopisů *Salon*, *Bibliofil*, *Veraikon* a účastnil se mnoha výstav.

Hrabala, jako malíře, Jeseníky okouzly, v jeho díle náměty z těchto hor zaujímají velmi významné místo, avšak přesto se toužil přiblížit k domovu. Jednak z důvodu chatrného zdraví, jednak z důvodu stupňujícího se německého nacionalismu v druhé polovině 30. let. severomoravské německé noviny na Hrabala útočily za to, že uspořádal výstavu svých prací pro Národní jednotu severní Moravy. Proto se po velkých komplikacích v roce 1937 vrátil jako farář do rodných Buchlovic⁹¹, kde působil až do své smrti v roce 1969.

Naopak kontroverzní postavou českého kněze v německém prostředí byl horlivý národovec Jindřich Ptašínský (1878-1954), farář v Kopřivné. Narodil se 27. června 1877 v Krásně nad Bečvou (dnes součást Valašského Meziříčí). Vystudoval Bohosloveckou fakultu a po vysvěcení mu byla svěřena farnost v Kopřivné. Jako horlivý český národovec a menšinový pracovník, důvěrník olomoucké Národní jednoty pro východní Moravu, hned od počátku svého působení v Kopřivné narážel na nepřízeň značné části svých německých farníků. Současně se stával i častým cílem německého tisku ze Šumperka, Zábřeha i Frývaldova. Za první světové války byl u vojenského soudu v Olomouci několikrát obviněn pro velezradu. Po říjnu 1918 a založení Československé republiky, když se v pohraničí Němci pokusili o vytvoření provincie *Sudetenland*, nastalo pronásledování nepohodlných českých vlastenců. Kolem fary v Kopřivné a v lesích podél silnice k Hanušovicím hlídkovaly kvůli němu patroly Volkswehru. Když se mu posléze dostalo varování, že mu jde o holý život, že vojáci mají rozkaz zastřelit ho „*brevi manu*“ (bez okolků), nezbylo mu než z Kopřivné uprchnout. Utíkal tajně v noci bez kněžského kolárku, aby nebyl snadno k poznání. Úspěšně se dostal přes Rejchartice na nádraží v Rapotíně a odtud do Zábřehu, kde se uchýlil pod ochranu zdejšího českého Národního výboru.

⁹¹ Srov.: SCHWARZOVÁ, Helena: *Arnošt Hrabal: člověk, kněz, umělec*, s. 24-37 SVOZIL, Oldřich: *Arnošt Hrabal – básník moravského lesa*. In *Severní Morava. Vlastivědný sborník*, 1979, sv. 38, s. 56-58

Po zlomení německého odporu a postupném obsazení Šumperska českými vojsky se zapojil do některých opatření Národního výboru, např. při personálních čistkách německých železničních úředníků v Šumperku a Hanušovicích, při přebírání donucovací pracovní v Šumperku. Stál při zřizování českých menšinových škol v některých německých obcích, například v Hanušovicích nebo Raškově. K působení tohoto kněze jsem objevil v archivu Zemského úřadu v Brně stížnost českého učitele Šaje, působícího v Bludově, dříve v Hanušovicích, který zde Ptašínského obvinil ze zneužívání pravomocí menšinového pracovníka, dále ze „*sobeckosti, ctižádostivosti a prospěchářství*“.⁹² Zda byla tato stížnost oprávněná, nebo se jednalo pouze o osobní averzi, či formu „kulturního boje“ mezi „pokrokáři“ a katolíky z toho zjistit možné není.

Podle autora Zdenka Filipa se „*jako nesmlouvavý, typický český nacionalista tedy kopřivenský farář Jindřich Ptašínský z dnešního hlediska nutně jeví jako osobnost rozporuplná i dost problematická. Ovšem těžko mu jde upřít sílu vlastního přesvědčení a osobní odvalu. I po všech trpkých předválečných, válečných i poválečných zážitcích z Kopřivné se tam znovu neváhal vrátit, třebaže ho očekávala další perzekuce. Jednou dokonce, pod záminkou, že má jít zaopatřit umírajícího, ho z fary vylákala skupina německých mladíků, aby se ho pokusila zastřelit. Přesto v Kopřivné zůstal až do 30. let, kdy v Německu zvítězil Hitler a nacismus začal vítězit i mezi Němci u nás. Teprve poté se stal jeho pobyt v Kopřivné skutečně neúnosný.*“⁹³ V roce 1933 se uchýlil nejprve do Štěpánova u Olomouce, za druhé světové války v roce 1940 pak odešel do obce Prčice u Tábora, kde se stal nemocničním knězem. Závěr svého života prožil na rodné Moravě. V srpnu 1953 se odstěhoval do Moravce u Žďáru nad Sázavou, tam vážně onemocněl, odjel k příbuzným do Ostravy, kde 26. dubna 1954 zemřel.

O českém knězi Antonínovi Sehnalovi (1861-1938) působícím v Rapotíně se dovídáme více od pozdějšího faráře v Rapotíně Ernsta Kretschmera. Narodil se v roce 1861, roku 1883 byl vysvěcen na kněze. V Rapotíně působil nejprve jako kooperátor, posléze jako farář. V roce 1933 při příležitosti padesátiletého výročí svého kněžského svěcení se stává konzistorním radou a kanovníkem. Umírá v roce 1938 v Kroměříži a je pohřben na Svatém Hostýně.⁹⁴

O vízmberském faráři Josefu Rýparovi jsem bohužel žádné detailnější informace nezískal.

2.3. Československá strana lidová na Šumpersku 1918-1938

⁹² MZA Brno, B 40, inv. čís. 17198/21 – stížnost, kterou podal učitel Šaj z Bludova na faráře Jindřicha Ptašínského, zpráva okresní správy politické v Šumperku Prezidiu zemské správy politické v Brně.

⁹³ FILIP, Zdeněk: Jindřich Ptašínský, český vlastenec a farář v Kopřivné. In: *Vlastivědný časopis Podesní*, červen 1008, čís. 5, s. 5-8

⁹⁴ Srov.: KRETSCHMER, Ernst: Einiges aus der und für die Reitendorfer Pfarrchronik. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, s. 212

Protože byla velká část politického okresu Šumperk osídlena německým obyvatelstvem, neměl český veřejný život v tomto okrese své přirozené centrum. Jistými centry byly dvě velké české obce - Bludov a Ruda nad Moravou, přesto však český veřejný a politický život šumperského okresu přirozeně tíhnul k Zábřehu, okresnímu městu sousedního politického okresu a z něj byl organizován. Nejinak tomu bylo i v politickém a veřejném životě katolickém. Většina činnosti ČSL nebo katolické tělovýchovné jednoty Orel na okrese Šumperk byla spolu-organizována zábřežskými představiteli ČSL, šumperská okresní lidová jednota, spolu s okresní lidovou jednotou šilperskou (dnes Štítý) a mohelnickou⁹⁵, spadala pod zábřežský stranický sekretariát.

2.3.1. Český politický katolicismus na Šumpersku před rokem 1918

Abychom mohli reflektovat český katolický politický život na Šumpersku v meziválečném období, musíme nastínit vznik, vývoj a působení křesťansko-sociálního hnutí a posléze lidové strany v blízkém Zábřeze, dále se seznámit s velmi významnou aférou nadučitele Aloise Konečného, týkající se kulturního boje mezi „pokrokovým“ učitelstvem a autoritami katolické církve, která svým významem přesáhla svoji dobu a svůj region.

Počátky českého katolického politického života v posledních letech 19. století a prvních letech 20. století a především aktivity vůdčí osobnosti křesťansko-sociálního hnutí Jana Šrámka na Zábřežsku zpracoval autor Miloš Trapl. Při budování křesťansko-sociální strany v prvních letech 20. století vyvíjel Jan Šrámek velkou přednáškovou činnost po celé Moravě. V Zábřehu a především jeho tehdejší českém předměstí Krumpachu byly tehdy poměrně dobré podmínky k založení české katolické odborové organizace. V politickém životě tohoto kraje hrála rozhodující roli národnostní otázka, ale ani sociální problémy nebyly zanedbatelné. V rámci snah o jejich řešení docházelo i mezi českými obyvateli ke střetávání socialistických a konzervativních proudů. Když počátkem roku 1892 založili zábřežští sociálně-demokratičtí dělníci spolek *Lidumil*, reagovali na to zdejší katoličtí činitelé vytvořením vlastního spolku *Metoděj*, jehož hlavním iniciátorem byl zábřežský kaplan František Smutný.

Katolický spolek *Metoděj* byl založen 10. dubna 1892 v Krumpachu a vstoupilo do něj 300 lidí, většinou dělníků a rolníků a po schvalování stanov se 26. prosince 1892 konala první valná hromada. Spolek *Metoděj* vyvíjel poměrně rozsáhlou činnost, zaměřoval se především na problémy dělnictva a pořádal velké množství přednášek, na nichž vystupovala i řada předních katolických politiků té doby např. P. František Valoušek⁹⁶ či poslanec Václav Myslivec z Prahy. Spolek také přispěl k vytvoření katolické jednoty pro okres zábřežský v roce 1898. Brzy činnost spolku *Metoděj* zaujala i Jana Šrámka, který přijal pozvání, aby

⁹⁵ Soudní okresy Šilperk a Mohelnice spolu se zábřežským soudním okresem tvořily dohromady zábřežský okres politický

⁹⁶ František Valoušek (1863-1934) působil jako kněz a pozdější probošt kroměřížské kapituly, Byl významným činitelem Moravské Katolicko-národní strany, později ČSL. Dr. Václav Myslivec (1875-1946) byl redaktor a politik křesťansko-sociální strany.

v Zábřehu přednášel. Jeho vystoupení se konalo 19. října 1901 v krumpašském hostinci U Nováků. Šrámek ve svém projevu propagoval především starobní a invalidní pojištění dělnictva. Podruhé přijel Šrámek přednášet do Zábřeha 1. května 1902, v době kdy přípravy na vytvoření samostatné křesťansko-sociální odborové organizace byly v plném proudu. Šrámek ve svém projevu mluvil o nutnosti vytvořit katolické odbory. Výsledkem bylo, že ze schůze vyšel popud k založení místní odborové odbočky, byly ihned odevzdány ke schválení její stanov a do nové organizace se přihlásilo 38 občanů z Krumpachu i ze Zábřeha. Do čela odbočky byl zvolen Jan Ilgner. Krumpašská odborová skupina vyvíjela poměrně rozsáhlou činnost a Šrámek sem docela často zajížděl. V roce 1905 se mu povedlo založit odbočku katolických odborů v sociálně-demokratické, později komunistické Leštině.⁹⁷ V době, kdy byl Šrámek jmenován docentem křesťanské sociologie a nemohl tedy tak cestovat a přednášet veřejnosti, kontakty s krumpašským spolkem nepřerušil. Při šestém sjezdu moravské křesťansko-sociální strany, který se konal roku 1909 v Olomouci, přispěli katoličtí dělníci z Krumpachu k jeho hladkému průběhu. Sociální demokraté se totiž snažili jednání „klerikálů“ zabránit a obsadili sál Národního domu, v němž se měl sjezd uskutečnit. Šrámek vyzval různé krumpašské, aby zasáhli, a těm se podařilo nezvané hosty ze sálu vypudit. Pozice katolického hnutí v Krumpachu se stále zlepšovaly a v roce 1910 zde byl otevřen Katolický dům. V roce 1924 byl Šrámek osobně přítomen na druhém sletu zábřežské severomoravské „Stojanovy“ orelské župy, kde také pronesl projev, v němž vzpomněl na počátky krumpašské katolické dělnické organizace a setkal se s jejími někdejšími zakladateli v čele s Janem Ilgnerem. To byla zřejmě poslední známá Šrámkova návštěva v Zábřeze.⁹⁸

Situaci ve vztazích mezi katolickým prostředím a jeho odpůrci významně ovlivnila jedna významná předválečná aféra, a to případ nadučitele Konečného, popsána v knize *Český katolicismus 1890-1914* autora Pavla Marka. Počátkem března 1908 totiž moravská zemská školní rada potrestala předtím několikrát vyznamenaného a vzorového učitele Aloise Konečného (1858-1923) přeložením ze školy v Bludově na Šumpersku do zapadlé obce Vrbí u Nového Jičína, což bylo navíc spojeno s finančním postihem. Nadučitel Alois Konečný byl osobností místně výrazně angažovanou v česko-německých bojích, národovec a organizátor českého spolkového života. Dále patřil k nejužšímu vedení národně-sociální strany na Moravě, za níž se v zemských volbách 1906 ucházel o poslanecký mandát, stál také v čele Ústředního spolku učitelských jednot na Moravě. Konečný se sice deklaroval jako věřící člověk, který v Českém Bohdíkově, kde přes 20 let působil jako učitel, hrál v kostele na varhany, ale jeho názory na církev a náboženství se shodovaly s postoji pokrokových učitelů a programem strany národních dělníků. Veřejně je shrnul a prezentoval v červnu 1906 na přednášce na sjezdu důvěrníků strany v Brně-Husovicích nazvané „O moderních opravách ve školství“. „*Údajně prohlašoval, že církevní kruhy si chtějí pojistit školu a udržet si tím vliv na společnost. Církev kuje pikle a klade osidla, jen aby se zmocnila školy. Škola v rukou církve by*

⁹⁷ Obec Leština byla za první republiky vzhledem k pozicím KSČ přezdívána „Malá Moskva“.

⁹⁸ TRAPL, Miloš: Přednášková činnost P. Jana Šrámkova na Zábřežsku. In: *Severní Morava: vlastivědný sborník*, 1997, sv. 74, s. 59-60

způsobila potlačení svobody svědomí a zabrzdila by jakýkoliv pokrok. V zemích, kde školu ovládl církevní duch, došlo k hmotnému a mravnímu úpadku. Škola nemůže být konfesionální, protože připravuje lidi pro život pozemský – náboženství naopak sleduje otázku života záhrobního. Náboženství chce dát dětem základ mravnosti, ve skutečnosti však na obecných školách znemravňuje: už osmiletí žáci se z Bible dovídají o Kainově bratrovraždě, o opilství Noema a jeho zlořečených synů, o podvodu Rebečině, o svádění Josefa Putifarkou, o hněvu Saulově, o vzpouře Absolonově, o Davidově svedení ženy Uriášovy k cizoložství atd. atd. Proto by mělo být náboženství ze škol odstraněno.“⁹⁹

Tento projev měl veliký ohlas, především v řadách pokrokového učitelstva, ale samozřejmě také vyvolal nepříznivou reakci v církevních kruzích. Pravděpodobně z těchto kruhů byla také na Konečného chování podána stížnost školní radě v Šumperku, která záležitost prozkoumala a navrhla nadřízenému orgánu potrestat, tou dobou ještě bohdíkovského učitele, důtkou. Než se však stihla záležitost vyřídit, vstoupily do hry dvě nové skutečnosti, a to jednak úmrtí učitele Lamberta Talpy z Komňátky a jeho pohřeb, a jednak jeho přeložení na nové působiště do Bludova, proti čemuž se postavil místní duchovní správce P. František Ermis, který se chtěl rušitele náboženského klidu co nejdříve zbavit.

Učitel Talpa byl poněkud kontroverzní osobnost, jejíž učitelská kariéra skončila předčasně penzionováním především po sporech s raškovským kaplanem P. Antonínem Číhalem. Zklamáný pedagog se při této příležitosti několikrát vyjádřil, že v případě úmrtí si nepřeje, aby duchovní, jehož považoval za hlavní příčinu nuceného odchodu ze školy, vykonal zádušní obřady. Když pak zanedlouho (v květnu 1907) opravdu zemřel, jeho přítel Konečný ovlivnil rodinu a pohřeb (první necírkevní v obci) proběhl bez asistence kněze, za velké účasti žactva, a byl provázen dalším konfliktem s P. Číhalem, jehož ze hřbitova násilně odvedlo několik Sokolů. Události využil tisk, prezentoval ji z jedné strany jako demonstrační akci proti katolické církvi, jako protest proti „černé internacionále“, z druhé jako flagrantní případ chování lidí ztrativších víru, kteří navíc dávají špatný příklad nejen veřejnosti, ale především mládeži a školním dětem. V březnu 1908 se tedy katolickému táboru podařilo dosáhnout Konečného přeložení, a to přesto, že školní rady v Šumperku a Zábřehu takto radikální krok odmítaly. Konečného aféru bohatě využily oba dva tábory k propagaci svých stanovisek.¹⁰⁰

Ještě se zde pozastavím u osobnosti bludovského faráře Františka Aloise Ermise, jehož činnost a aktivity před první světovou válkou výrazně ovlivnily meziválečné dění českého politického katolicismu na Šumpersku. František Alois Ermis (1849-1912) se narodil 4. září 1849 (na svátek bludovské patronky svaté Rozárie, jejímž ctitelem později byl) ve Frenštátě pod Radhoštěm. Po gymnaziálních studiích v Kroměříži a po studiu na bohoslovecké fakultě v Olomouci byl 5. července 1876, na svátek moravských apoštolů Cyrila a Metoděje,

⁹⁹ MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*. s. 527

¹⁰⁰ Alois Konečný roku 1911 úspěšně kandidoval do říšské rady a roku 1913 do moravského zemského sněmu. Po válce se stal místopředsedou Revolučního Národního shromáždění, roku 1920 se stal senátorem za Československou stranu socialistickou. Zemřel 19. září 1923 a na vlastní přání byl zpopelněn. Je po něm nazváno Konečného náměstí v Brně. Srov.: MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*, s. 528. BALÍK,

vysvěcen na kněze. Vzápětí přišel do Bludova, který se stal jeho jediným kněžským působištěm. Jeho osobnost charakterizovalo konzervativně-katolické smýšlení, byl ostře protisocialistický, protiněmecký a protižidovský¹⁰¹. Sympatizoval se slovanofilskými tendencemi své doby a podporoval tzv. staročeské křídlo Národní strany, a po vzniku Katolicko-národní strany věnoval sympatie jí. František Ermis působil aktivně v místní politice, kde se od počátku energicky střetával se svými ideovými odpůrci, zabránil vzniku sociálně-demokratické strany v Bludově, která tam až do 1. světové války nevznikla. Založil zde čtenářský spolek *Svatopluk*, tělovýchovnou jednotu *Orel*, nechal postavit vlastním nákladem Národní dům (později sloužil také jako Orlovna) a inicioval vznik mnoha dalších spolků. Dále se podílel na vybudování českého gymnázia v Zábřeze a měšťanské školy v Bludově. Umírá 3. května 1912 na následky srdečního infarktu. Za účasti velkého množství lidí a asistence řady kněží jej pochovává bývalý spolužák, pozdější olomoucký arcibiskup A. C. Stojan.¹⁰²

2.3.2. Osobnosti českého katolicismu

Než se dostaneme k samotné činnosti strany lidové, představíme si některé významné osobnosti této strany v tomto kraji. Protože činnost lidové strany a českého politického tábora na Šumpersku byla organizována z velké části i zábřežskými představiteli této strany, představíme si i je. Mezi nejvýznamnější osobnosti zábřežského politického katolicismu patřil předseda místní jednoty dr. Stanislav Langer. Narodil se 20. dubna 1881 v obci Březsko u Konice. Jako soudce přišel do Zábřeha roku 1911. Stál u zrodu veškerého lidoveckého dění v Zábřeze. Byl soudcem u Okresního soudu v Zábřeze, vynikajícím organizátorem a velmi dobrým řečníkem. Pracoval ve spolku *Metoděj*, byl členem *Orla*, v Zábřeze obnovil pěvecký kroužek, hrou na klavír doprovázel v Katolickém domě celou řadu akademií a společenských událostí. V roce 1926 odchází na vlastní žádost ze Zábřeha do Brna k Zemskému soudu. Zábřeh v něm ztratil jednoho z nejlepších pracovníků.

Důležitou osobností politického katolicismu na severní Moravě byl kněz dr. František Kolář (1886-1953), který působil v Zábřeze jako kaplan. Narodil se 20. srpna 1886 v obci Bukové v politickém okrese Boskovice. Po gymnaziálních studiích a studiu na olomoucké teologické fakultě byl 5. července 1910 Františkem S. Bauerem v Olomouci vysvěcen na kněze. Jako kaplan působil ve farnostech Odry, Velký Klokočov, Barnov, Rudoltice, od roku

Stanislav: Politika vedená z bludovské fary – P. František Alois Ermis. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice, Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, s. 114-120.

¹⁰¹Jeho antižidovství bylo výrazně svázáno s antiněmečtstvím. Nebylo apriorní. Při příležitosti ustanovení olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna oceňoval jeho nešlechtický, venkovský a slovanský původ a ani náznakem se nezmínil, a to ani v čas jeho neslavného odchodu, židovskou víru jeho předků. Tento postoj byl pro většinu českých katolíků charakteristický. Srov.: JONOVÁ, Jitka: Otázka židovského původu arcibiskupa Kohna. In: *Židé a Morava. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 11. listopadu 2009*, s. 59

¹⁰² Srov.: <http://www.bludov.cz/Spolky-a-organizace/Historie-spolku/P-Frantisek-Alois-Ermis.html> staž. 1. 3. 2011. BALÍK, Stanislav: Politika vedená z bludovské fary – P. František Alois Ermis. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice, Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, s. 104-121

1914 byl kaplanem v Šumperku.¹⁰³ Týden před vyhlášením republiky přichází do Zábřeha, kde ihned po svém příchodu začíná obnovovat spolkový život, který byl během první světové války zcela zastaven. Jeho pole působnosti je obrovské. Oživuje Mariánskou družinu a Třetí řád sv. Františka. Je iniciátorem pravidelných májových a růžencových pobožností. Dále z jeho iniciativy dochází ve farním kostele sv. Bartoloměje ke zřízení Lurdské kaple, je položena nová dlažba, zavedeno elektrické osvětlení, je zřízena mřížová brána. Ve městech a obcích na Zábřežsku a Šumpersku organizuje mládež a jednoty *Orla* a *Omladiny*. Je vedoucím členem výboru ČSL, členem zastupitelstva města Zábřeha, a nakonec zvolen i starostou města. Jako starosta se zasloužil mimo jiné o vydláždění zábřežského Horního náměstí a městské části Krumpachu. Aktivně pracuje pro spolek *Metoděj*, má hlavní zásluhu na dostavění Katolického domu v Zábřeze. Pod jeho vedením v ČSL dochází k založení Lidové záduhy, podílí se na obnově týdeníku *Nová severní Morava*, později přejmenovaný na *Severní Morava*, stává se jeho redaktorem a působí v něm až do roku 1938. V 50. letech byl krátce vězněm, po té dožil u svého bratra, který byl farářem v Babicích. Umírá v červenci roku 1953 ve Starém Městě u Uherského Hradiště.¹⁰⁴

Další neméně významnou osobností ČSL v meziválečném období v tomto kraji byl František Přerovský (1896-1953) působící ve funkci tajemníka okresního sekretariátu. Narodil se 27. srpna 1896 v Šaraticích u Brna. První světovou válku strávil na italské frontě. Po válce byl zaměstnán na sekretariátu lidové strany v Brně jako vedoucí sekce pro mládež. V roce 1922 byl poslán arcibiskupem Stojanem na severní Moravu do Zábřeha. V roce 1924 se oženil s Emílií Sittovou. Manželům se narodily čtyři děti: Marie, Ludmila, Emílie a Anna. Od roku 1922 až do okupace zastával funkci tajemníka okresního sekretariátu ČSL v Zábřeze. V letech 1929-1938 byl redaktorem týdeníku *Severní Morava*. Organizoval po obcích zábřežského a šumperského okresu různé lidovecké akce. Vše skončilo příchodem německých okupantů v roce 1938. 14. června 1940 je zatčen a v srpnu transportován do koncentračního tábora v Dachau. 10. srpna 1943 byl propuštěn. Poté žil s rodinou v Šaraticích u Brna a musel se hlásit dvakrát měsíčně na Gestapu v Brně. Po osvobození v roce 1945 se rodina přestěhovala zpátky do Zábřeha. V únoru 1948 zatčen, odvezen do věznice v Olomouci, poté do Uherského Hradiště. Po půl roce byl propuštěn na vládní intervenci (což údajně zařídil vysoký státní úředník, který s ním byl vězněn v Dachau), poté se stáhl do ústraní. Umírá 10. prosince 1961.¹⁰⁵

Velmi významnou osobností českého katolicismu na Šumpersku byl bludovský farář Karel Dřímál (1875-1945). Karel Dřímál se narodil se v Medlovicích (okres Vyškov) dne 22. dubna 1875. Studoval v Přerově, ve Vysokém Mýtě a v Olomouci, kde byl 5. července 1899 vysvěcen na kněze. Působil nejprve rok v Lidečku a od 1. prosince 1900 jako kaplan

¹⁰³ V Šumperku se jako kaplan podílel na činnosti německého křesťansko-sociálního hnutí. Srov.: *Severní Morava* 19. 7. 1935, čís. 28, str. 1

¹⁰⁴ Srov.: JANŮ, Emílie – KRŇÁVEK, Petr: *100 let v Katolickém domě*, s. 60-61. BARTOŠ, Jan 90 let ČSL v Zábřeze a na Zábřežsku. *Krajánek*, 1/29, s. 6-7

¹⁰⁵ Srov.: JANŮ, Emílie – KRŇÁVEK, Petr: *100 let v Katolickém domě*, s. 58-59. BARTOŠ, Jan: 90 let ČSL v Zábřeze a na Zábřežsku. *Krajánek*, 1/29, s. 6-7

v Bludově. Poté, co zemřel František Ermis, se stal 1. července 1912 místo něj farářem. Pamětníci na něj vzpomínají jako na bodrého, optimistického a selského faráře, který měl dobrý vztah k přírodě a jehož bylo běžné vidět, jak na poli oře. Přes všechny složitosti doby, v níž žil a působil (vznik Československa, hospodářská krize, nástup nacismu) se podobně jako jeho předchůdce staral kromě církevních záležitostí i o věci veřejné. Nechal opravit kapli v Bohutíně, stál v čele sdružení pro zavádění elektrického proudu do Bludova v roce 1914, v roce 1918 byl členem bludovského Národního výboru, později byl předsedou společnosti pro stavbu silnice do Radomilova apod. Jeho činnost ocenila i církev, v roce 1933 byl jmenován konsistorním radou. Arcibiskup Prečan poukázal na to, že je důstojným nástupcem v pravdě apoštolského kněze Františka Ermise, v jehož šlépějích kráčí.

Po okupaci neváhal a zapojil se do odbojové činnosti, byť již nebyl nejmladší. Dne 3. května 1944 byl spolu se svým kaplanem Oldřichem Koutným zatčen a uvězněn v koncentračním táboře Terezín. Na jeho dobrou povahu a příkladné kněžské vystupování vzpomínali později všichni jeho terezínští spoluvězni, kteří nacistické věznění přežili. Zemřel v Terezíně těsně před koncem druhé světové války 5. května 1945.¹⁰⁶

Dalším významným činitelem lidové strany na Šumpersku byl farář v Horní Rudě (po sjednocení Horní a Dolní Rudy v Rudě nad Moravou) kněz a archivář ThDr. František Tomáščík (1878-1951)¹⁰⁷ pocházející z Rudic u Uherského Hradiště. V roce 1908 založil v Horní Rudě hasičský sbor a činnost lidové strany na Šumpersku po 1. světové válce odstartovala tak energicky právě díky přičinění tohoto kněze. Od roku 1938 do své smrti v roce 1951 působil jako archivář v Archivu metropolitní kapituly v Olomouci.

O dvou významných činitelích lidové strany kaplanovi v Rudě, posléze faráři v Jakubovicích Albínovi Odrážkovi a kaplanovi a lidoveckému starostovi v Rudě nad Moravou v letech 1923-1927 Vincenci Boháčovi se mi detailnější informace získat nepodařilo. O Vincenci Boháčovi jsem zjistil pouze to, že pocházel z Kozlovic u Frýdlantu nad Ostravicí. Vysvěcen na kněze byl roku 1917. Během 2. světové války a po ní působil ve své rodné obci. V roce 1957 se podílel na opravě kaple Sedmibolestné panny Marie na Myslíku u Pálkovic, sousední obce svých rodných Kozlovic. Tato informace je zajímavá z toho důvodu, že v 50. letech jakékoliv opravy sakrálních staveb nebyly běžné a vyžadovaly velkou osobní účast a odvalu zainteresovaných.¹⁰⁸

Z českých vesnic této oblasti pocházelo mnoho kněží. Z Klášterce pocházelo pět bratrů Kubíčkových, a to Antonín (1848-1925), Josef (1855-1932), prof. ThDr. Jan Kubíček (nar. 1857), František (nar. 1860) a Metoděj (1867-1919). Z aktivit popsanych v *Severní Moravě* vyplývá, že se jednalo se o kněze aktivní i politicky. Z Klášterce dále pocházel ještě jeden kněz jménem Antonín Kubíček 1864-1924, z Vyšehoří konzistorní rada František

¹⁰⁶ <http://www.bludov.cz/O-Bludove/Vyznamni-rodaci-a-osobnosti-obce/Bludovsti-knezi/Karel-Drimal.html> staženo 1. 3. 2011

¹⁰⁷ <http://aleph.vkol.cz/pub/svk04/00001/00/000010019.htm> staženo 1. 3. 2011

¹⁰⁸ <http://www.palkovice.cz/pruvodce/index.php?z-palkovic=3&detail=4&jazyk=cz> staženo 1. 3. 2011

Kunčar (nar. 1874) a z Hostic pocházeli kněží František Hinkelmann (1858-1891) a František Kubíček (1887-1958), který již byl zmíněn v souvislosti s působením ve Vernířovicích.¹⁰⁹

2.3.3. Činnost ČSL

První lidové jednoty (místní organizace Lidové strany) na šumperském okrese začaly vznikat ihned po skončení první světové války. Například již 1. prosince 1918 byla v Horní Rudě¹¹⁰ v místním hostinci zvaném Zálůžna svolána první schůze, kterou svolal zdejší farář a významná osobnost českého politického katolicismu na Šumpersku dr. František Tomáščík. Této schůze se účastnilo přes 600 lidí, z toho kolem 500 zúčastněných se stalo členy nově vzniklé jednoty.¹¹¹ ČSL se na stránkách svého listu *Nová Severní Morava*, jejímž tehdejším redaktorem byl kaplan z Horní Rudy Albín Odrážka, charakterizovala jako mluvčí všech stavů, nikoliv jen jedné třídy. Deklarovala svou věrnost nově vznikající Československé republice, ale ihned se k ní a k novým poměrům vymezila slovy: „...nežádáme si výsad, ale nestrpíme také v žádném ohledu útisků“.¹¹²

Události, které se v českých obcích na Šumpersku odehrály v letech před první světovou válkou, jako například ona zmíněná aféra nadučitele Konečného, předznamenaly, že tzv. „kulturní boj“, tedy boj proti všemu římsko-katolickému, bude právě v tomto kraji veden se vší razancí a intenzitou, ale především vytrvalostí. Zatímco jinde byl tento „kulturní boj“ víceméně záležitostí prvních několika let po vzniku republiky, v této oblasti, alespoň soudím-li dle místních periodik, na straně katolické *Severní Morava*, na straně tábora „pokrokářů“ sociálně-demokratické periodikum *Moravský Sever*, trvalo prostředí konfrontace a nevraživosti mezi českou katolickou veřejností a jejími ideovými odpůrci až do poloviny 30. let, kdy českou společnost na severní Moravě alespoň částečně spojil společný německý nepřítel, reprezentovaný stále více sílící Henleinovou Sudetoněmeckou stranou, který začal ohrožovat český veřejný život jako celek. V lednu roku 1939, když byl Bludov již součástí Německé říše, proběhla dokonce společná sokolsko-orelská taneční zábava, poslední povolená akce tohoto druhu.¹¹³

Konfrontace mezi těmito dvěma tábory probíhala jednak v rovině vzájemných, ne vždy jen verbálních, útoků a všelijakých naschválů, jednak v předhánění se v pořádání různých osvětových a kulturních akcí. Tuto situaci popsal Stanislav Balík zabývající se mimo jiné moderními dějinami obce Bludov. „*Díky „stýkání a potýkání“ obou obecních táborů (katolického a pokrokářského) s rozličnými segmenty se následující léta a desetiletí nesla ve znamení horečné spolkové činnosti, kdy akce stíhala akci, proti každému katolickému divadlu muselo být divadlo sokolské a proti sokolské zábavě zábava orelská. S odstupem doby se existence a činnost dvojjediných spolků Svatopluka s Orlem jeví jako zoufalá snaha*

¹⁰⁹ <http://www.farnost-ruda.wbs.cz/Historie--farnosti.html> staženo 1. 3. 2011

¹¹⁰ Po spojení s Dolní Rudou roku 1919 vzniká Ruda nad Moravou

¹¹¹ Srov.: *Nová Severní Morava* 13. 12. 1918, čís. 1, str. 5

¹¹² *Nová Severní Morava* 13. 12. 1918, čís. 1, str. 1

¹¹³ SOkA Šumperk, fond AO Bludov, inv. č. 100, karton 49

*katolického tábora o restituci dřívějších společenských (a náboženských) poměrů novými, moderními metodami*¹¹⁴

Protikatolické hnutí v této oblasti reprezentovali jednak dělníci, sdružení v socialistických stranách, jednak tzv. „pokrokoví“ učitelé. Později se zástupci českého katolického tábora začali potýkat s novými protivníky, kterými se roku 1920 stali zástupci nově vzniklé Československé církve a která byla v některých obcích na Zábřežsku a Šumpersku poměrně úspěšná. V roce 1929 se novým nepřítelem ČSL stala nová tzv. Křesťansko-sociální strana Antonína Čuříka (1864-1953), původně předsedy brněnské ústředny Křesťansko-sociálních odborů, který se s ČSL po dlouhodobých sporech, které popíši níže, ve zlém rozešel. Hájení katolických zájmů před skupinami, které tyto zájmy napadaly se stala důležitou součástí politické práce místních představitelů ČSL.

Jedněmi z významných protivníků katolického tábora byli zástupci socialistických stran. Jednou z oblastí častých střetů s touto skupinou bylo prostředí továren a v nich působících odborů. Tak jako i jinde v republice,¹¹⁵ docházelo i na českém území tohoto okresu, konkrétně v alojzovských a olšanských papírnách, k napadání členů křesťanských odborů jejich kolegy sdruženými v odborech socialistických. Tyto útoky vedl jistý „bolševik Heis z Prahy“¹¹⁶ Katoličtí představitelé upozorňovali na mnohé negativní jevy ve společnosti způsobené činností socialistických stran. Tyto negativní jevy, jakým byl podle nich například úpadek morálních hodnot, byly způsobeny jednak odpadem dělníků od katolické církve a jejich nepraktikováním náboženského života, jednak podlehnutím falešným slibům představitelů socialistického světonázoru, které dle jejich názoru dělníky nereprezentují, naopak jdou proti jejich zájmům. Za příklad tohoto jevu byla dávána problematika manželských rozvodů. *„Na Turcích, jímž islám dovoluje nejen rozluku, nýbrž i otrocké mnohoženství, nejlépe vidíme, pro koho je rozluka. Pro boháče a zhýralce, kteří neznají zapření pro sebe, ježto chudí žijí v jednoženství do smrti. Žena u bohatých stala se předmětem vášní mužových bez práv. Kdyby sociální demokracie, jejíž hlavní stoupenci jsou dělníci, nebyla pod chomoutem židovského panstva, zbohatlého z mozolů chudých, nemohla by býti za žádnou cenu pro rozluku, již si přejí jen liberální boháči zhýralí.*¹¹⁷

S těmito řádky také souvisí jeden z problematických aspektů českého katolicismu v této oblasti a zdejšího české katolíky reprezentujícího lidoveckého periodika, a tím je vyhraněný antijudajismus, místy otevřený antisemitismus, který zde byl i na svou dobu poněkud výrazný. Antijudajistické, respektive antisemitské narážky se zde nacházejí téměř všude, Židé jsou zde

¹¹⁴ BALÍK, Stanislav: Politika vedená z bludovské fary – P. František Alois Ermis. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, s. 112

¹¹⁵ V té době probíhal na závodech silný tlak odborářů socialistických stran na křesťanské odbory. Ostatní odboráři po jejich členech žádali, aby z „černých odborů“ vystoupili a přešli k nim. Nátlak byl vyvíjen i na podnikatele, aby ve svých továrnách nepovolovali křesťanské odbory. Poslanci lidové strany vystupovali v parlamentě velmi často proti těmto případům, větších úspěchů však nedosáhli. Tento útlak katolických odborářů byl definitivně odstraněn až pozdějším vydáním „zákona proti teroru“ roku 1921. Srov.: TRAPL, Miloš: Český politický katolicismus v letech 1918-1938. In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – kolektiv: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 190-191

¹¹⁶ Srov.: *Nová Severní Morava* 1. 3. 1919, čís. 12, str. 5.

¹¹⁷ *Nová Severní Morava* 8. 3. 1919, čís. 13, str. 4.

spatřování jako příčina všech možných negativních jevů ve společnosti. Proto ani nepřekvapuje smířlivý postoj, který jinak velmi kritičtí pisatelé tohoto listu projevovali k nově vznikajícímu fašistickému hnutí a k politickému uskupení *Fašistická obec* bývalého generála Rudoly Gajdy. „*Co jsou a co chtějí zavést u nás? Zavést očistu do našeho veřejného života, prováděti sociálně spravedlivou politiku vůči všem stavům, brániti takzvanému vyžírání republiky, energický boj vůči Židům a Němcům. To všechno je program nesporně dobrý, ale nedávné události ukázaly, že fašisté by se nezalekli ani násilí k dosažení svých cílů a my zásadně odmítáme každé násilí. ...My nepotřebujeme fašistů, jelikož náš program sám nese totéž, co chtějí fašisté.*“¹¹⁸ Na druhé straně je třeba dodat, že toto antižidovství nebylo apriorní. Na olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna se na stránkách *Severní Moravy* vzpomínalo vždy v dobrém a o jeho židovském původu se nikdy nikdo nezmiňoval.¹¹⁹ Co se týče sympatií k fašistickému hnutí, ty mohly být způsobeny podobnými vizemi stavovského uspořádání společnosti a negativními postoji k socialistickému a liberálnímu názorovému proudu.

Velmi významnou oblastí, o kterou reprezentanti českého katolického tábora nejen na Šumpersku se svými ideovými odpůrci bojovali, bylo školství. Velmi aktivní a „hlasití“ odpůrci katolické církve v českém prostředí na Šumperku, jak již bylo zřejmé z příběhu nadučitele Konečného, byli právě někteří učitelé. Po vydání ministerských výnosů sociálně demokratického ministra školství Gustava Habrmana, tzv. Habrmanových zákonů¹²⁰, se tito učitelé snažili školy v co nejvyšší možné míře „odnáboženšťovat“. Místní činovníci ČSL, kteří proti těmto snahám energicky bojovali, vnímali otázku výchovy a školství jako mimořádně důležitou. Ze schůze šumperského okresního svazu lidových jednot v Horní Rudě, která se konala 4. května 1919, se referovalo: „*Svaz utvořil pro jednotlivé obory zvláštní komise, zejména pro otázky školské, neboť je rozhodnuto se vši rozhodností vystupovati proti otravovači srdcí našich dětí.*“¹²¹ V listu *Severní Morava* byla snaha „pokrokových“ učitelů odstraňovat ze škol náboženské symboly a výuku náboženství neustále reflektována a kritizována. V jednom čísle se například psalo: „*Páni učitelé by nezůstali pozadu s odstraňováním modlitby, nemodlí se s dětmi, nebo jim to dokonce zakazují, když tak sami činiti chtějí.*“¹²² Poté, co bylo zrušeno volno o důležitých církevních svátcích, byli rodiče vybízeni před každým důležitým církevním

¹¹⁸ *Severní Morava* 4. 6. 1926, čís. 23, str. 1-3.

¹¹⁹ Čeští katoličtí věřící si naopak arcibiskupa Theodora Kohna cenili jako člověka pocházejícího z českého (moravského) prostředí. Srov.: JONOVÁ, Jitka: Otázka židovského původu arcibiskupa Kohna. In: *Židé a Morava. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 11. listopadu 2009*, s. 59.

¹²⁰ Již 25. listopadu 1918 byla ministerským výnosem zrušena povinná účast žáků na náboženských úkonech a dozor učitelů nad jejich prováděním byl dobrovolně. Byla také zrušena povinnost modlitby před zahájením vyučování a po jeho ukončení. Nejvíce odporu u katolických činitelů vyvolal ministerský výnos z 30. května 1919 „o výzdobě školních budov odznaky konfesijními“. Tímto opatřením bylo dáno do kompetence správců škol (ředitelů) a učitelů, aby podle svědomí vlastní odpovědnosti vychovatelské rozhodli podle zvláštních poměrů místních také o užití konfesijních odznaků a symbolů pro výzdobu školních místností: Srov.: TRAPL, Miloš: Český politický katolicismus v letech 1918-1938. In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – kolektiv: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 189.

¹²¹ *Nová Severní Morava*, 17. 5. 1919, čís. 23, str. 4.

¹²² *Nová severní Morava*, 1. 3. 1919, čís. 12, str. 5.

svátkem, aby odevzdali 2 až 3 dny před tímto svátkem pro své děti ve škole omluvenku a své děti v tento den do školy neposílali.

V lednu 1920 byla ustanovena Československá církev, kterou katoličtí činitelé chápali jako svého „protivníka“. V mnoha českých obcích na Zábřežsku a Šumpersku si získala nově vzniklá církev mnoho příznivců, čehož následek byl boj o kostely. V lidoveckém periodiku *Nová Severní Morava* bylo v první polovině 20. let téma Československé církve a jejího vstřícného vztahu k různým protikatolickým názorovým proudům tématem nereflektovanějším: „*A tu jsme u toho, čeho nemůžeme pochopiti! Českoslovenští přímo běsní proti římsko-kat. církvi, ale oltářů dosud od nich užívaných rádi používají. – Nač ta nedůslednost? Pan Dr. Indra jest předsedou „Volné myšlenky“, která o velikonocích zde pořádala přednášky proti Kristu, jejíž člen inspektor Merta nedávno si dělal skutkem i perem posměšky z Nejsvětější Svátosti. A nyní pan Dr. Indra stará se o oltář pro československé. Kde jest důslednost? Či tak káže volná myšlenka? Či je v tom ten háček, že by p. Dr. Indra chtěl svým jednáním získati si lásky církvičkářů a tak v důsledcích poněkud zmenšiti advokátní praxi dra. Lampla z Mohelnice, jenž ač žid, ve velké většině případů hájí čechoslováky.*“¹²³

V roce 1929 se objevil nový protivník a to nově vzniklá Křesťansko-sociální strana Antonína Čuříka¹²⁴, členy lidové strany nazývaná jízlivě „čuříkovci“. Ve slavnostním čísle *Severní Moravy* věnovanému pětadvacetiletému výročí kněžského svěcení Františka Koláře pisatel za jednu ze zásluh tohoto kněze označil energický boj proti této straně, díky kterému si Čuříkova strana ani nedovolila v Zábřeze otevřít svůj sekretariát.¹²⁵ Během předvolební kampaně se referovalo v *Severní Moravě* o předvolební kampani této strany v Bludově. „*Čuříkovské letáky s titulem sdružení katolických žen a s tím spojená agitace pro 1. budí hnus a odpor i u politických odpůrců. Mluví o našich pracovnících, jako by byli ožralci je hodně hrubé. V pátek dne 10. května bylo zjištěno p. Alojzem Bartoněm z Bludova, že tyto letáky byly rozčítřovány v Bludově p. X. ze Zábřeha, jinak nezaměstnaným, který se přiznal, že letáky mu dává p. Alois Smola, tajemník čuříkovců v Zábřeze a on za to roznášení dostává 10 Kč denně. Věc byla udána četnictvu.*“¹²⁶

Činnost lidové strany, potažmo českého katolického tábora, nebyl pouze boj a konfrontace s ideovými odpůrci. V českých vesnicích fungoval čilý katolický spolkový život, velmi aktivně zde působily tělovýchovné orelské jednoty, a v neposlední řadě zde probíhal

¹²³ *Nová severní Morava*, 24. 6. 1921, čís. 26, str. 3.

¹²⁴ V období panské koalice došlo k ostrým střetnutím křesťansko-sociálních odborů s vedením strany. Pravicový kurs této koalice a její snaha omezit řadu sociálních vymožeností vedla k nespokojenosti i mezi katolickými dělníky a donutilo Čuříkovo vedení k různým akcím proti agrárním člům a zhoršení sociálního pojištění. Předáci křesťansko-sociálních odborů se tím dostali do konfliktu s vedením strany a tyto konflikty nabyly koncem 20. let na síle. Poté, co byl Antonín Čuřík odsunut z volitelného místa na kandidátní listině ČSL na Ostravsku před parlamentními volbami v roce 1929, pak bylo záminkou k odloučení celé brněnské ústředny a vytvoření nové Křesťansko-sociální strany. Tato strana spolupracovala slovenskými slovenskou ľudovou stranou, byla na jejích kandidátkách v parlamentních volbách roku 1929. V polovině 30. let se pak stala přívěskem agrární strany a jejích odborů. Srov.: TRAPL, Miloš: „Český politický katolicismus v letech 1918-1938“. In: FIALA, Petr – FORAL, Jiří – kolektiv: *Český politický katolicismus 1848-2005*, s. 212

¹²⁵ Srov.: *Severní Morava*, 19. 7. 1935, čís. 28, str. 1.

¹²⁶ *Severní Morava*, 17. 5. 1935, čís. 20, str. 3.

čilý život náboženský. I přes silné aktivity ideových protivníků zůstávaly pozice katolicismu v tomto kraji stále významné. Svědčí o tom mnohatisícové poutě ke kostelíčku Božího Těla v lese nad Bludovem, kde venkovní polní mše mnohdy celebroidal olomoucký generální vikář či arcibiskup. Podle referencí v periodiku *Severní Morava* se těchto poutí často účastnili různí významní představitelé českého katolicismu na Moravě. Často tam přednášel a kázal například František Světlík. Ani tyto poutě se neobešly bez protiakcí „pokrokařského“ tábora. V den konání poutí, obvykle v neděli po svátku Božího Těla, pořádala sokolská jednota různé turistické výlety, například na Nový hrad u Hanušovic, výjimkou nebyly případy, kdy v Bludově při průvodech Božího Těla obcí vytáhli Sokolové před sokolovnu, okolo které průvod šel, hrazdu a cvičili na ní.¹²⁷

Závěrem na téma českého katolického dění na Šumpersku se ještě pozastavím u osudu katolického života v tehdy největší české obci na okrese Bludov, tak jak byly zpracovány Stanislavem Balíkem. O obci Bludov by se dalo mluvit jako o baště katolicismu. Přesto mezi rokem 1918, kdy končil se starostováním František Březina, člen Katolické národní strany, a rokem 1937, kdy se na dva roky stal starostou jeho zeť Petr Zatloukal, se žádný lidovec starostou i přes vítězství ČSL v obecních volbách nestal, protože ostatní strany se vždy spojily a zvolily starostu, jehož hlavním „kvalifikačním“ předpokladem bylo, že nebyl členem ČSL. Kromě katolického čtenářského spolku *Svatopluk*, tělovýchovné jednoty *Orel*, sdružení katolických zemědělců a několika dalších katolických spolků zde působil okrasný *Spolek svaté Rozárie* (na den svaté Rozárie, jak již bylo zmíněno, se narodil farář František Ermis), jehož účelem bylo „*pečovati co nejvíce o očistu a výzdobu farního kostela v Bludově, kostelíčka Božího Těla tamtéž, jakož i pořizovati kostelní roucha, sv. nádoby a jiné potřeby pro svrchu udané svatyně dle slov žalmisty Páně: Hospodine miloval jsem okrasu domu Tvého a místo přebývání slávy Tvé.*“¹²⁸ Členky tohoto spolku vybavovaly inventář kostela stále nákladnějšími štolami, ornáty a pluvíaly. Bludovští farníci byli na svůj kostel hrdí a rádi pro něj obětovali fyzickou práci i finance. To hrálo svou roli v 50. letech, jak ještě posléze zmíním. Dále zde byl k dispozici Národní dům, který si v roce 1901 postavil spolek *Svatopluk*, který sloužil zároveň jako Orlovna. V Národním domě byla také umístěna hospoda, jejíž klientela se shodovala s členskou základnou *Orla* a *Svatopluka*.¹²⁹

2.4. Německá křesťansko-sociální strana lidová na Šumpersku 1918-1938

Stranou reprezentující zájmy německých katolíků v Československu byla v meziválečném období Německá křesťansko-sociální strana lidová – DCV. Činnost této strany na Šumpersku byla spjata především s činností strany ve Slezsku. Slezští představitelé strany šumperský okres často navštěvovali a účastnili se zde jednak různých stranických aktivit, a

¹²⁷ Srov.: BALÍK, Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu Tvého. Bludovský monstrproces 1950-1952*, s. 18. Častou účast Františka Světlíka jsem vyčetl ze zpráv v periodiku *Severní Morava* v jednotlivých číslech vyšlých po těchto poutích.

¹²⁸ BALÍK, Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu Tvého. Bludovský monstrproces 1950-1952*, s. 18.

¹²⁹ Srov.: BALÍK, Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu Tvého. Bludovský monstrproces 1950-1952*, s. 17-24.

také se účastnili různých demonstrací za německé sebeurčení. Tato strana si totiž kladla za cíl, kromě hájení náboženských práv, také snahu o posilování národní identity. Na DCV zde byly navázány různé další aktivity, především činnost *Německého křesťanského tělovýchovného svazu (Deutscher christliche Turnverband)*, jehož vůdčí osobností na celostátní úrovni byl právě šumperský politik a důležitý představitel této strany na Šumpersku Hans Bartel (1886-1956). Dále zde například působil *Svaz německé katolické mládeže (Reichsbund der deutschen katholischen Jugend)* a další německé katolické spolky.

2.4.1. Německý politický katolicismus na Šumpersku před rokem 1918

Pokud při své práci narážím na nedostatek archívního materiálu ohledně meziválečného působení DCV na Šumpersku, tak o působení německého křesťansko-sociálního hnutí v této oblasti před rokem 1918 jsem neobjevil téměř nic. Ví se, že zde toto hnutí působilo a že v něm například aktivně působil český šumperský kaplan, pozdější činitel Československé strany lidové v Zábřeze a zábřežský farář František Kolář (1886-1953), jak o tom referovala *Severní Morava* při příležitosti pětadvacetiletého výročí jeho kněžského svěcení.¹³⁰

V knize vzpomínek, kterou vydali v šedesátých letech vysídlení obyvatelé z obcí v údolí řeky Desné, popisuje bývalý člen německých katolických spolků v Rapotíně - *Katolický lidový spolek (Der katholische Volksverein)* a *Křesťanský německý tělovýchovný spolek (Der Christlich-deutscher Turnverein)* - Louis Karschin vznik a působení těchto spolků v letech před

1. světovou válkou. Spolek *Volksverein* vznikl v Rapotíně v 90. letech 19. století jako reakce na hnutí „Pryč od Říma“, které bylo v tomto německém kraji spojeno jednak s nově se etablující starokatolickou církví, více však se stále více se prosazujícím sociálně-demokratickým hnutím, projevujícím se mimo jiné odchodem mnoha věřících z řad římsko-katolické církve. Předsedou tohoto spolku se stal jistý Ignaz Kranich, pekař z Rapotína, duchovního vedení se ujali rapotínští kaplani Franz Talpa a Alois Schindler. V letech 1904 a 1905 si tento spolek vybudoval svůj Spolkový dům, v jehož sále se pořádaly slavnosti, taneční zábavy a různá setkání a podle slov tohoto autora mnozí cítili tento dům jako svůj druhý domov. Mladí muži zde založili *Klub jinochů (Burschenklub)* „Edelweiss“, který se zabýval organizací her, lidových tanců, pořádáním přednášek a výletů. Z iniciativy vedoucího tohoto spolku Franze Pavlu a pod vedením předáka spolku *Turnverein* v Šumperku Hanse Bartela vznikl tento spolek také v Rapotíně. Prostředky na koupi prvního tělocvičného náčiní pocházely jednak ze sbírky, jednak byl rapotínský spolek obdarován bratrským spolkem ze Šumperka. Předsedou tohoto tělovýchovného spolku se stal Franz Pavlu, podpředsedou Anton Kolb a Franz Martinek, přisedícím byl zvolen jistý pan Pospischil. Jako hlavní cíle tohoto spolku byly deklarovány tělesná zdatnost, péče o křesťanské hodnoty a vlastenecké cítění. Dne 28. června 1914, v den atentátu na následníka trůnu Ferdinanda d'Este, se zrovna konal první

¹³⁰ Srov.: *Severní Morava*, 19. 7. 1935, čís. 28, str. 1

okresní přebor (Bezirksturnfest). Brzy poté byli členové spolku povoláni do války, 19 členů tohoto spolku válku nepřežilo. Mezi nimi byl také páter Gustav Langer, který byl povolán jako feldkurát a který ve válce zemřel na skvrnitý tyfus. Těžké časy zažívaly ve válce i členky spolku (Turnschwester), které musely zastávat těžké mužské práce, mimo jiné jako posunovačky na dráze, hasičky, nebo pracovaly v lazaretech. Tělocvična byla dána k dispozici branné moci.¹³¹

Projevy protikatolického hnutí, se kterými se německé katolické prostředí na Šumpersku, stejně tak jako české, muselo od 90. let 19. století potýkat, byly tedy mimo jiné spojeny

s působením starokatolické církve. Ke stručnému nastínění její předválečné činnosti jsem použil již zpracovaný materiál, uveřejněný v současném šumperském časopise *Kulturní život*. Vznik první starokatolické církevní obce na Moravě v Šumperku byl spojen s hnutím „Pryč od Říma“ – „Los von Rom“, které od roku 1898 značně rozšířilo řady starokatolické církve ve městě a jehož politickými nositeli byli především němečtí liberálové. Jejich severomoravský orgán *Grenzbote des nordwestlichen Mährens* přinesl 8. března roku 1899 úvodník „Zur Los von Rom Bewegung“ (K hnutí Pryč od Říma), který referoval o velké vlně přestupů z katolické církve k protestantismu a starokatolictví v severních Čechách a ve Štýrsku, a již týden nato ohlásil konání první starokatolické mše v šumperském evangelickém kostele dne 25. března, kterou sloužil farář Schindelar z Arnultovic v severních Čechách. Z Vídně přijel do Šumperka vedoucí starokatolický činitel, říšský poslanec Josef Bendel, který příštího dne odpoledne

v hostinci U Modré hvězdy na první náborové schůzi pronášel, že „volání *Los von Rom* zaznívá německými zeměmi, chceme spolu s protestanty jednotu německého národa na náboženském základě, Vatikán je protiněmecký.“¹³² Již 10. října 1899 byl v Šumperku ustanoven první starokatolický farář, chebský rodák Karl Erhart. Počet starokatolíků ve městě rychle rostl, v lednu roku 1900 jich bylo již 110, takže mohli přistoupit ke zvolení osmičlenné kostelní rady, jejímž předsedou se stal vážený měšťan Carolus Aulich, a vzápětí v únoru se tu ustavila i místní skupina Spolku starokatolíků Rakouska, jejímž předsedou byl zvolen další vážený šumperský občan, stavitel Ernst Baier. Podle sčítání lidu k 31. prosinci 1900 se ke starokatolictví hlásilo 349 obyvatel Šumperka, kteří tvořili starokatolickou filiální církevní obec spolu s dalšími starokatolíky v okrese Šumperk, která patřila církevní obci ve Vídni a v roce 1908 byla povýšena na samostatnou. Tehdy se ke starokatolické církvi ve městě hlásilo již přes pět set příslušníků. Šumperk zůstal uznávaným centrem starokatolického hnutí na Moravě i za předmnichovské republiky.¹³³ Jak je zřejmé ze statistických údajů, které se nacházejí mimojíté v příloze této práce, tato církev se rozšířila ze Šumperka především do obcí v údolí řeky Desné, tedy Rapotína Velkých Losin a Vízmberku.

¹³¹ Srov.: KARSCHIN, Louis: Der katholische Volksverein und der Christlich-deutscher Turnverein. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, s. 246-248.

¹³² <http://sumpersky.rej.cz/clanky/clanek-1858/> staženo 25. 8. 2009

¹³³ Srov.: <http://sumpersky.rej.cz/clanky/clanek-1858/> staženo 25. 8. 2009

2.4.2. Osobnosti německého katolicismu

Vůdčí postavou křesťansko-sociálního hnutí v Šumperku byl Hans (Johann) Bartel (1886-1956). Narodil se 30. ledna 1886 v Temenici/ Hermesdorf (dnes součást Šumpeka) v rodině tkalce Franze Bartela. Po absolvování základní školy se dál vzdělával na obchodní škole. Poté pracoval v Šumperku jako inspektor pojišťovny. Už před první světovou válkou působil v různých hospodářských, kulturních a charitativních spolcích. Za 1. světové války bojoval na ruské frontě. Koncem roku 1918 se podílel na organizování vojenského odporu proti obsazení města československými vojáky, za což byl v roce 1919 šest týdnů vězněn. Kromě své angažovanosti v DCV byl také členem různých německých hospodářských, kulturních či charitativních spolků, mimo jiné Německého kulturního svazu (DKV), nebo Svazu zaměstnanců a jiných. V rámci DCV byl od roku 1920 předsedou její šumperské okresní organizace a členem jejího předsednictva. V letech 1925-1929 byl za DCV poslancem československého parlamentu (Národního shromáždění), ve třicátých letech působil jako městský radní a náměstek starosty v Šumperku. Po rozpadu DCV v roce 1938 vstoupil formálně do Henleinova SdP, jeho přihláška do NSDAP byla odmítnuta. Po válce byl odsunut do bavorského městečka Dinkelsbühl, kde byl aktivní jako vedoucí úřadu pro uprchlíky a byl spoluzakladatelem sudetoněmeckého landsmanšaftu pro střední Franky.¹³⁴ 4. června 1956 v tomto městě umírá.

V první polovině 20. let se spolupodílel na vypracování programu německého katolického spolku *Svaz německých katolíků (Volksbund der deutschen Katholiken)*.¹³⁵ Nejvýrazněji se však angažoval ve sféře křesťanské tělovýchovy. Byl spoluzakladatel a vůdčí osobnost tělovýchovného spolku *Deutsche Christliche Turnerschaft (Křesťanský tělovýchovný svaz)*, který se zaměřoval nejen na rozvoj tělesné zdatnosti mládeže, ale i na posílení jejího katolického smýšlení. Významným vrcholem činnosti tohoto spolku byly „turnerské“ slavnosti v Šumperku, uspořádané roku 1922¹³⁶, o kterých ještě budu psát.

Ohledně jeho poslanecké činnosti v Národním shromáždění v letech 1925-1929¹³⁷ máme k dispozici tři poslanecké návrhy, které vzešly z jeho iniciativy, a to žádost o zřízení školy pro porodní báby¹³⁸, poskytnutí podpory obcím v údolí Desné postiženými živelnými pohromami dne 4. června 1927¹³⁹, a třetí návrh ve znění, „aby obcím soudního okresu staroměstského, těžce poškozeným bouří, byla poskytnuta vydatná pomoc.“¹⁴⁰ Jednalo se o následky bouře

¹³⁴ Srov.: FILIP, Zdeněk: „Bartel, Johann (Hans).“ In: DOKOUPIL, Lumír: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 7.*, s. 15. PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, s. 27-28

¹³⁵ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 44

¹³⁶ Srov.: Tamtéž, s. 52

¹³⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/ba.htm> staženo 25. 8. 2009

¹³⁸ http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0319_00.htm staženo 25. 8. 2009

¹³⁹ http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1092_00.htm staženo 25. 8. 2009

¹⁴⁰ http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1809_00.htm staženo 25. 8. 2009

doprovázené silným krupobitím, která proběhla 19. září 1928. Kromě toho byl členem rozpočtového a zdravotnického výboru.

Jednou z výrazných osobností německého katolicismu na Šumpersku byl kněz Franz Mayer (1872-1944). Narodil se roku 1872 v Boršově, po gymnaziálních studiích a po studiu teologie byl roku 1896 v Olomouci arcibiskupem Theodorem Kohnem vysvěcen na kněze. Nejprve působil jako kaplan ve Šternberku, poté se stal farářem ve Frankštátě/ Frankstadt (dnes Nový Malín). Zde začal vydávat katolický list *Unsere Heimat*. Pro tuto osobnost byl charakteristický silný konzervatismus a nepřátelský postoj vůči všem liberálním projevům. Při příležitosti oslav ukončení opravy kostelní věže dne 9. října 1923 zanechal dokument, který se velmi kriticky vyjadřoval i k událostem roku 1918, rozpadu rakouské monarchie, vzniku Československa a k situaci Němců v Československu. Svými postoji si způsobil značné problémy. Na základě anonymního udání z protistátních aktivit byla na Franze Mayera podána žaloba

a byl postaven před soud. Arcibiskupská konzistoř se pokoušela zasáhnout, trestu zabránit, nebo jej alespoň zmírnit. V souvislosti s touto aférou přijel do Frankštátu na vizitaci arcibiskup Leopold Prečan. V roce 1925 byl zbaven svého úřadu a propuštěn z olomouckého diecézního svazu. V té době požádal o kněžský úřad v diecézi Vídeň. Zbytek svého kněžského působení strávil v rakouském Mödlingu, kde 9. února 1944 umřel.¹⁴¹

Významnou osobností německého katolicismu byl lékař, vlastivědný pracovník, redaktor katolického listu *Mein Heimat* a častý přispívatel do šumperských farních novin (*Schönberge Pfarrnachrichten*) Anton Strnad (1895-1970). Narodil se 22. března 1895 v Šumvaldu u Uničova, vyrůstal na velkém statku v rodině řezníka. V letech 1906-1914 studoval na německém gymnáziu v Šumperku. Za války se účastnil bojů na ruské a italské frontě. Po válce vystudoval medicínu ve Vídni a v Praze. Poté působil jako lékař ve šternberské nemocnici, roku 1925 si otvírá praxi ve Frankštátu. Bezprostředně poté, co se usadil, začal spolupracovat s farářem a vydavatelem časopisu *Mein Heimat* Franzem Mayerem. Když ten byl roku 1926 odvolán, stal se redaktorem i vydavatelem časopisu, který se pod jeho vedením stal více vlastivědným. O svých snahách v oblasti vlastivědného bádání se vyjadřoval, že usiluje o usnadnění výuky tím, že škole poskytne levný materiál k výuce vlastivědy a dějepisu. V roce 1927 složil zkoušky na úředního lékaře a stal se obvodním lékařem v Sobotíně, kam roku 1929 přenesl vydávání a redakci časopisu. Své vlastivědné příspěvky zasílal také do redakcí časopisů *Deutsch-mährisch-schlesische Heimat* a *Nordmährerland*. Je také podepsán pod mnoha články v šumperských farních novinách týkajícími se náboženského a politického života a charity. Byl například zainteresován působením šumperských „jesliček“ (v podstatě chudobince –Kinderkrippe)¹⁴², které byly vedeny nadací filantropky Marie Ulrychové v prostorách bývalé fary (dnešní farní středisko). Za 2. světové války musel znovu narukovat jako vrchní lékař, v roce 1941 se však ohlásilo

¹⁴¹ Srov.: SKOUMALOVÁ, Eva: *Německá vlastivědná a historická práce na Šumpersku a Zábřežsku do roku 1945*, s. 48

¹⁴² STRNAD, Anton: *Weihe und eröffnung der Kinderkrippe in Mähr-Schönberg. Mährisch-Schönberger Pfarrnachrichten*, 1934, čís. 10, str. 2-3.

zranění z 1. světové války. Nějakou dobu působil v lékařské službě v zajateckém táboře pro generály v Jánských Koupelích u Opavy. Po roce 1945 byl odsunut do Schlitzu v Hesensku, poté se roku 1949 přestěhoval do Darmstadtu, kde 16. května 1970 umírá. V Německu ještě přispíval do krajaňského časopisu *Mein Heimatbote*, kde uveřejnil některé články, které dříve vyšly v jeho malínském a sobotínském časopise *Mein Heimat*.¹⁴³

Nezjistil jsem žádné bližší informace o dalších významných představitelích šumperské DCV, například o šumperském děkanovi Josefu Schimitschekovi. V Šumperku dále zaujímali významné pozice v této straně jistí Robert Wolke a Gustav Krondorfer, oba dva městští radní za tuto stranu. Dále jsem objevil kandidátky do obecních voleb ve Starém Městě pod Sněžníkem, kde byl po celé meziválečné období významným kandidátem za DCV jistý více-děkan Franz Ohnmacht¹⁴⁴ a významným straníkem v Kolštejně (Branná) byl zemědělec David Tutsch. Kolštejnský děkan Franz Breuer býval umístěn na všech kandidátkách DCV na posledním místě, z toho usuzuji, že jeho účast v této katolické politické straně byla spíš symbolická.¹⁴⁵

Osobností, která ač do tohoto výčtu „straníků“ DCV zdánlivě nepatří, je však jistým způsobem spjata s německým katolickým prostředím v Šumperku, a kterou bych proto neměl opomenout zmínit, je augustiniánský řeholník a posléze oběť nacismu Karl Roman Scholz (1912-1944), který se narodil a vyrostl v Šumperku. Narodil se jako nemanželský syn textilní dělnici Marii Scholzové 16. ledna 1912. V roce 1943 vstoupil do augustiniánského kláštera v rakouském Klosterneuburgu, v roce 1936 byl vysvěcen na kněze. Po záboru Rakouska nacistickým Německem vytvořil na podzim 1938 ilegální odbojovou skupinu *Rakouské hnutí za svobodu (Österreichische Freiheitsbewegung – Gruppe Karl Scholz)*, která čítala několik set lidí a měla kontakty i se zahraničím, mimo jiné i s českým odbojovým hnutím na Moravě. V létě 1940 byla prozrazena a její členové byli pozatýkáni. Schulz byl zatčen v klášteře 22. 6. 1940, čtyři roky vězňen, v únoru 1944 senátem vídeňského lidového soudu odsouzen k smrti a 22. června 1944 popraven. Všestranně nadaný Scholz byl vědecky i literárně činný. Ovládal jedenáct řečí a od roku 1939 působil jako docent soudobé teologie a filozofie. Byl autorem několika sbírek lyrických veršů, vydaných už v polovině 30. let. Ve vězení napsal autobiografický román *Goneril*, který vyšel po válce.¹⁴⁶

2.4.3. Činnost DCV

Činnost křesťansko-sociální strany byla v Šumperku započata již v první polovině roku 1919, jak o tom svědčí krnovský křesťansko-sociální deník *Das Volk*, který referuje, že

¹⁴³ Srov.: SKOUMALOVÁ, Eva: *Německá vlastivědná a historická práce na Šumpersku a Zábřežsku do roku 1945*, s. 50.

¹⁴⁴ SOkA Šumperk, fond AM Staré Město, inv. č. 1226, karton 125 a inv. č. 1227, karton 126

¹⁴⁵ SOkA Šumperk, fond AO Branná, inv. č. 152

¹⁴⁶ FILIP, Zdeněk: „Scholz, Roman Karl“. In: DOKOUPIL, Lumír – BARTEČEK Ivo: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 1.*, s. 94

odpoledne 16. března se konala pod vedením Hanse Bartela veřejná schůze této strany. „*Sál byl zaplněn více než 500 lidmi do posledního místečka posluchači, napjatě poslouchajících projev kanovníka Dr. Josefa Schinzela. Řečník projednával otázku zabývající se různými úmysly odpůrců v řadách kulturního boje a byl za to často odměňován hlasitým potleskem.*“¹⁴⁷ V zápětí byly zakládány další místní organizace této strany v okolních obcích.

I německé katolické prostředí se potýkalo s projevy protikatolického hnutí. Starokatolická církev se kromě Šumperka rozšířila především do obcí v údolí Desné¹⁴⁸, počty přestupů k ní však zdaleka nedosahovaly rozměrů pozdějšího přestupování českých katolíků do Československé církve. Vystupování z řad římsko-katolické církve v německých krajích nebylo ani tak početné, ani tak „hlasité“ a nebylo tolik spjato s učitelskou profesí. Tuto skutečnost čeští představitelé katolické církve reflektovali. V listu *Nová Severní Morava* popisuje redaktor těchto novin a kaplan v Horní Rudě Albín Odrážka, jak bývá ve vlaku na trati Olomouc-Ziegenhals (dnes polské Glucholazy) verbálně napadán a to právě na Čechy obydlených územích: „*Charakteristické je to, že podobné věci daly se vždy, kdykoliv projížděl jsem pásmem českým. S hanbou, musím doznati, že cestující národnosti německé byli vždy plni laskavosti a úcty – od svých vlastních lidí jest však člověk napaden. A to právě nejvíce bolí! Kněz tedy u nás už nemůže jet drahou ve třetí třídě? Ubohá česká svobodo!*“¹⁴⁹ Dále zde byla zmiňována a reflektována skutečnost rozdílně intenzivního zapojení učitelů do protikatolického hnutí v českém a německém prostředí. „*Z děkanátu Koldštýnského se dovídáme, že schůzí katolických, pořádaných drem Schinzelem z Olomouce se účastní i učitelé. Také odjinud došly zprávy, že učitelstvo německé mnohem solidněji si vede, než naše panstvo. Uznávají nutnost náboženské výchovy dětí, vedou je k slušnosti a pořádku, zatímco u nás je náboženský cit netaktním a urážlivým jednáním některých učitelů a slečen přímo tupen a děti vlčatí. Kde se obojí škola stýká v sousedství, zvláště trapně tento rozdíl bije do očí.*“¹⁵⁰ Nicméně činnost křesťansko-sociálního hnutí v německém prostředí na Šumpersku rozhodně neprobíhala bez konfrontací. V samotném Šumperku byly velmi úspěšné liberální německé nacionální strany (DNP, DNSAP), a například v obcích v údolí Desné, tedy v Rapotíně, Petrově nad Desnou, Velkých Losinách a ve Vízंबरku, byly úspěšné strany socialistické (němečtí sociální demokraté a komunisté), tedy strany zaměřené protikatolicky. Důležitým konkurentem byl také německý Svaz zemědělců BdL (německá obdoba české agrární strany), který měl podobnou voličskou základnu jako křesťanští sociálové.

Němečtí katolíci bývali, stejně jako čeští věřící, svými autoritami varováni před svody socialistického světonázoru. Ve Vízberském (Loučná n. D.) farním zpravodaji se dočítáme: „*Tady nebo tam. Bud' kupředu do záhuby, ke zezvířectění lidstva, k úplné prostopášnosti,*

¹⁴⁷ „*Der Grosse über 500 Personen fassende Saal war bis auf das letzte Plätzchen von Zuhörern besetzt, die gespannt den Ausführungen des Redners Hochw. H. Kanonikus Dr. Josef Schinzel lauten. Redner verhandelte Tagesfragen im besondere die kulturkämpferischen Absichten der Gegner und wurde oft lautem Beifall unterbrochen.*“ *Das Volk*, 21. 3. 1919, čís. 85, str. 3

¹⁴⁸ Srov.: BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, s. 37-122.

¹⁴⁹ *Nová Severní Morava*, 22. 2. 1919, čís. 11, str. 5.

¹⁵⁰ *Nová Severní Morava*, 1.3. 1919, čís. 12, str. 5.

*k barbarství. K Sodomě a Moskvě! Anebo zpět! Ke křesťanskému původu! Ke svaté rodině! K Nazaretu! Jedna cesta je rozvrácení všech zavedených pořádků, ta druhá je obnova v Kristu. Revoluce nebo reformace. Rozvrat nebo obnova. Moskva – Sodoma nebo Řím – Nazaret. V tom tkví otázka. Toto je velké téma příští kapitoly světových dějin.*¹⁵¹ Tato varování byla především v kraji kolem řeky Desné opodstatněná, protože nezaměstnanost a s tím spojená chudoba v tomto poměrně průmyslovém kraji dosáhla během hospodářské krize opravdu obřích rozměrů¹⁵², čehož levicové strany využívaly ke své propagandě a z čehož těžily.

Přestože, jak jsem již zmínil, se německé učitelstvo v této oblasti v takové míře do protikatolického hnutí nezapojilo, pro německé katolické představitele hrálo školství a změny v něm v souvislosti s již zmiňovanými zákony sociálně demokratického ministra školství Gustava Habrmana velmi důležitou roli. Podle svitavského faráře a aktivního představitele DCV Karla Fritschera (1875-1945), jak o tom mluvil na jihomoravském krajském sjezdu strany v roce 1932, se po těchto zákonech „ze škol vystěhovalo mnoho křížů. Náhradou za náboženství se má státí takzvaná občanská morálka – vodová polévka – náboženství stalo se popelkou a tak profesor náboženství byl postaven až za učitele tělocviku... v poslední době bylo jmenováno mnoho ředitelů škol, stali se jimi jen sociální demokraté a židé. V poušti se klaněli židé teleti, zde se klaní telata židům.“¹⁵³

Stejně tak, jako mezi českými katolíky té doby, i zde byli za výrazné ideové protivníky považováni členové nekatolických křesťanských konfesí. Uším dnešního katolíka zní velmi tvrdě tehdy asi poměrně běžný názor Karla Fritschera vyřčený na tom samém sjezdu: „My katolíci jsme již dosti postiženi interkonfesijními zákony, dovolujícími pohřbívati mrtvé jiných náboženství na našich hrobech. Naše církev stavěla se vždy za stanovisko, že neznal-li nás někdo zaživa, nemá u nás co hledati i po smrti“¹⁵⁴

Jak již bylo uvedeno, v této národnostně smíšené oblasti o přítomnost nacionalistických idejí nouze v těchto letech rozhodně nebyla, nebylo tedy překvapením šíření se a podpora myšlenek nacistické ideologie etabloující se v sousedním Německu. Toto si uvědomovali i místní duchovní, pokud sami nebyli těmito idejím nakloněni, a před těmito tendencemi své věřící varovali: „Můžeme se od svých odpůrců mnohému naučit. Jaký mají někteří z nich zápal pro věc. Měli bychom však jejich radikální ideje odmítnout. Obdivujme jejich odvahu, nepoddajnost jejich práce, jejich propagandu. Chápou nutnost zanícení, ano i nutnost

¹⁵¹ „Hier oder dort. Entwerden vovwärts in den Abgrunt. Bis zur Vertierung der Menschheit. Bis zum „vollkommenen Dirnentum“. Bis zum Barberei. Bis Sodoma und Moskau! Oder zurück! Zur christlichen Ehe! Zur heiligen Familie! Der eine Weg ist der umwälzung aus aller sittlichen Ordnung, der andere der der Erneuerung in Christus. Revolution oder Reformation. Umwälzung oder Erneuerung. Moskau-Sodoma oder Rom-Nazareth. Um das geht die Frage. Das ist das grosse Thema im nächsten Kapitel der Weltgeschichte“. *Pfarramtsblatt für die Kirchengemeinde Wiesenberg*, 16. 12. 1931, čís. 24, str. 5

¹⁵² V politickém okrese Šumperk bylo v roce 1931 celkem 8 000 nezaměstnaných, což bylo i na celkově špatnou v situaci v pohraničí číslo extrémní. Srov: *Mährisch-Schönberger Pfarrnachrichten*, 3. 5. 1931, čís. 5, str. 4. HADWICH, Rudolf – SCHNEIDER, Johann (Hrsg.): *Unterm Altvater. Schicksale einer deutschen Landschaft im Osten*, s. 284

¹⁵³ NA Praha, PMV 225-869-2 policejní relace z krajského sjezdu ve Znojmě dne 21. 11. 1932

¹⁵⁴ Tamtéž

mučednictví pro vítězství jejich myšlenky. Politická shromáždění, volby, demonstrace všeho druhu to dokazují ... Může to však být i tak, že se za jejich počestnými tvářemi skrývá něco z „plavovlasých bestii“, které vyhlížel Nietzsche“¹⁵⁵. Na varování před nově se vzdmáhajícím nacistickým hnutím mnoho místních německých katolíků neslyšelo, jak vyplývá z výsledků voleb v roce 1935, kdy se mnozí původní sympatizanti DCV nechali zlákat Henleinovou stranou, k čemuž se ještě dostanu.

Stejně jako činnost ČSL, tak ani činnost německých křesťanských sociálů nespočívala pouze v konfrontaci se svými ideovými odpůrci. I v německém katolickém prostředí probíhal čilý společenský, spolkový i náboženský život. Díky osobnosti Hanse Bartela zde byla velmi intenzivní činnost *Německého křesťanského tělovýchovného svazu (Deutscher christliche Turnverband)*, o kterém budu psát v samostatné kapitole, *Svazu německých katolíků na Moravě a ve Slezsku (Volksbund der deutschen Katholiken in Mähren und Slesien)* na jehož vzniku a programových zásadách se také podílel šumperský politik Hans Bartel. Hlavními iniciátory vzniku tohoto spolku byli bruntálští kněží Robert Schälzky a Franz Blaschke a olomoucký světitel biskup Josef Schinzel. Tento spolek se zabýval řešením mnoha teoretických otázek, jakými byla školská reforma, manželské problémy či otázky křesťanského pohledu na válku a mír a problémy odzbrojení.¹⁵⁶ Dále zde působil *Svaz německé katolické mládeže (Reichsbund der deutschen katholischen Jugend)*. Tento spolek byl založen a duchovně veden kněžími františkánem Edilbertem Telgmannem (1890-1950) a olomouckým kanovníkem Josefem Kraftem. Předsedou tohoto spolu ve dvacátých letech byl laik, bruntálský knihkupec Eduard Schlusche. Tento spolek sdružoval katolickou mládež především dělnického, malorolnického a řemeslnického původu a podle Jaroslava Šebka zde citelně scházel intelektuální prvek. To se snažil Edilbert Telgmann napravit, a proto pořádal pravidelná setkání v severočeském Doupově/ Duppau a v Ostružné/ Spornhau ležící tehdy v severním cípu šumperského okresu. V sousedním Kolštejně (Branná) zase tento spolek zřídil a provozoval ozdravovnu a prázdninovou kolonii pro děti z dělnických rodin.¹⁵⁷

Nepříjemný problém pro německou křesťansko-sociální stranu ve 30. letech nejen na Šumpersku byl odliv mnoha členů a voličů ve prospěch Henleinova SdP. Mnozí katolíci, původně voliči DCV, se nechali zlákat myšlenkou německého politického sjednocení, kterou tato strana hlásala. Velikou ranou pro tuto stranu byly výsledky parlamentních voleb roku 1935, kdy všechny aktivistické strany utrpěly značné ztráty. Důvody této situace trefně charakterizoval svitavský odborový předák Hans Schütz na veřejné schůzi v Horní Lipové: „Ve volbách dne 19. 5. 1935 utrpěly všechny aktivistické strany značné ztráty ve prospěch Henleina. A proč? Jednak proto, že toto hnutí jest podporováno Hitlerem, neboť bez jeho

¹⁵⁵ „Wir können von dem Gegner viel lernen. Was für ein Feuer lebt in manchen von ihnen. Wir mögen ihre radikalen Ideen ablehnen, bewundern müssen wir ihren Mut, die Zähigkeit ihrer Arbeit, ihrer Werbung. Sie verstehen zu begeistern, ja Blutzeugen für ihre Idee zu gewinnen. Die politischen Kämpfe der Zeit, Wahlen und Demonstrationen aller Art beweisen dies ... Es mag sein, dass hinter ihren ehernen Gesichtern, etwas von der „blonden Bestie“ des Nietzsche lauert“. *Pfarramtsblatt für die Kirchengemeinde Wiesenberg*, 16. 2. 1933, čís. 4, s. 1.

¹⁵⁶ Srov.: ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 41-44.

¹⁵⁷ Srov.: Tamtéž, s. 64.

vítězství v Německu by nemohlo dojít k takovému vítězství Henleina u nás a pak proto, že tato strana využívá hospodářské nouze v pohraničí, aby planými sliby získala pokud možno co nejvíce německého obyvatelstva a zejména dělnictva. To jsou důvody vítězství, a ne snad, hudba, prapory a okázalé vystupování strany.¹⁵⁸ Jednou z příčin úspěšného tažení Konráda Henleina a jeho hnutí byla nejen na Šumpersku hospodářská krize, která ve velké míře postihla právě Němci obydlené pohraničí. Šumperský radní Hans Bartel v květnu 1931 uvádí v šumperských farních novinách: „Z úředních statistických zpráv je zřejmé, že Šumperk, jak okres, tak i samotné město se nachází na vrcholu nejpostiženějších oblastí hospodářskou krizí. V okrese je 8000 registrovaných nezaměstnaných. Pro srovnání dodávám, že v okresech Brno je 3897, Krnov 3886, Uherský Brod 3445, Zábřeh 2933, Jeseník 2156, Opava 2558 nezaměstnaných. Samotný Šumperk má 2300 nezaměstnaných.“¹⁵⁹ Nezaměstnanost však dosahovala obřích rozměrů ve všech pohraničních, Němci osídlených krajích a tato vyhraněná situace Henleinovým populistickým heslům přála. Nárůst obliby tohoto hnutí byl tak značný, že mnozí neskrývali své překvapení, jako například křesťansko-sociální starosta a farář v Zukmantlu (Zlaté Hory), který se na volební schůzi v tomto městě svěřil, že je „překvapen, jak rychle se dá lid zukmantelský předělati a přemluviti nerozumnými mladíky, kteří jsou od strany najímáni a placeni a nevědí ani za jakým účelem.“¹⁶⁰ Kritika na adresu československé vlády, že němečtí pracující jsou v Československu znevýhodňováni a že vláda s vážnou ekonomickou situací především v německých krajích nic nedělá, se však ozývala napříč všemi německými stranami. Na sjezdu Svazu křesťanských továrních a stavebních dělníků (*Fabriks- und Bauarbeiterverband*) v Opavě odborový vůdce Hans Schütz přirovnal československý stát k matce, která kojí dvojčata, přičemž když „zvrhne jedno dvojče a nedá tomu pít, pak přestává mateřská láska a následky mohou být dosti vážné.“¹⁶¹ Na tom samém sjezdu pak prohlásil okresní tajemník tohoto svazu v Opavě Edmund Morawetz: „Cílem německé křesťanské odborové organizace jest a bude hájiti německé dělnictvo a snaha zachovati ba rozšířiti německý pracovní prostor a hájiti stanovisko „V německém kraji a německém podniku – německý dělník“.“¹⁶² I v Šumperku zaznívalo z úst křesťansko-sociálních činitelů zklamání nad menšinovou politikou československého státu. Na volební schůzi DCV v Šumperku, konané v březnu 1935 v sále šumperského katolického spolkového domu prohlásil křesťansko-sociální senátor Franz Scholz: „Tehdy (v roce 1918, pozn. autora) byli sudečtí Němci v počtu 3 1/2 lidí k ČSR vtěleni (*einverleibt*) a stali se občany se stejnými právy i povinnostmi, jako ostatní národy republiku obývající, neboť ústavní zákony stanovily, že rasa a národnost

¹⁵⁸ NA Praha, PMV 225-1015-1 policejní relace ze schůze v Horní Lipové 4. 4. 1937

¹⁵⁹ „Aud den amtlichen statistischen Berichten ist ersichtlich, dass M.-Schönberg sowohl als Bezirk, als auch als Stadt unter den vor der Wirtschaftskrise betroffenen Gebiete an der Spitze steht. Der Bezirk zählt heute 8000 registrierte Arbeitslose. Zum vergleiche führ ich an, dass Brünn 3897, Jägerndorf 3886, Ung-Brod 3445, Hohen stadt 2933, Freiwaldau 2156, Troppau 2558 Arbeitslose zählt. Schönberg selbs zählt 2300 Arbeitslose.“ *Mährisch-Schönberger Pfarnachrichten*, 3. 5. 1931, čís. 5, str. 4.

¹⁶⁰ NA Praha, PMV 225-964-2 policejní relace ze schůze v Cukmantlu (Zlaté Hory) 25. 5. 1935

¹⁶¹ NA Praha, PMV 225-953-9 Relace policejního ředitelství v Opavě Prezídiu zemského úřadu v Brně o konferenci jednoho ze svazů Verband der christlichen Gewerkschaften v Opavě 24. 11. 1935

¹⁶² Tamtéž

žádnému nepřekážejí. Ústavou a mírovými smlouvami zaručených práv se v Šumperku se Němcům nedostalo, ač povinnosti, jimiž jsme byli vázáni, přesně plnili (...) Němci uznávají stát, chtějí však jen spravedlnost a práva ústavou jim zaručena. Na této základně se musí sjednotiti celý sudetoněmecký národ, věcně a důstojně, křesťansky a né revolučně. A spojí-li se tak dělník, živnostník i továrník, přijdou pro stát i německý národ v něm v budoucnu lepší dny.“¹⁶³ Na té samé schůzi se pozastavil bruntálský poslanec Anton Schlusche nad skutečností, že ve smíšených (česko-německých) oblastech je nezaměstnanost 76 %, zatímco v ryze českých oblastech je nezaměstnanost 27 %. Dodal však, že by se Němci měli vydat cestou nikoliv „Volksgemeinschaft“ (národní společenství), jak preferoval Henlein, nýbrž „Sudetendeutsche Volkshilfe“ (sudetoněmecká národní výpomoc). Na této schůzi se také přihlásil o slovo komunista Robert Langer, který pravil, že zná pouze dvě třídy Němců, a to kapitalisty a utiskované. Proto jest jakákoliv spolupráce všech Němců vyloučena. Němce nespojí „Volksgemeinschaft“, ale „Sozialistische Kampfgemeinschaft“ (socialistické bojovné společenství). Policejní relace z této schůze uvádí, že při proslovu tohoto komunistického řečníka došlo k „hluku, lomozu a k tlučení židlemi přítomných“¹⁶⁴. Na veřejné schůzi DCV v Německé Libině o pět dní dříve se proti představám socialistických stran vymezil také předseda poslaneckého klubu DCV Felix Luschka, kde prohlásil: „Jsme pro sociální povznesení dělnictva, ale nesouhlasíme s hesly marxistického socialismu, které byly na místě snad před 100 lety, nikoliv však v době kdy aeroplán urazí 300 km za hodinu. Kapitalistou je ten zaměstnavatel, který svých dělníků skutečně vysává. Nesmí býti paušálně každý zaměstnavatel označován za vydřiducha (...) Jsme i proti internacionalismu, který tak jak je chápán socialisty, nemůže prospěti lidstvu. Jsme i proti přehnanému nacionalismu a to na té, či oné straně. Vede k válce.“¹⁶⁵

Po volbách v roce 1935 bylo zřejmé, že hlavním konkurentem křesťanských sociálů nejen na Šumpersku byly nikoliv socialistické strany, nýbrž Henleinova SdP. Křesťansko-sociální politici před tímto subjektem varovali a poukazovali na skutečnost, že politici za tuto stranu toho mnoho pro Němce neudělali. Na veřejné schůzi DCV v Šumperku zhodnotil šumperský křesťansko-sociální místostarosta Robert Wolke politiku Konráda Henleina „který v důsledku tohoto výsledku měl dalekosáhlé možnosti. Ukázalo se však, že pochybnou politikou zkazil všechno. Nedostal se do vlády, a se všemi svými poslaneckými a senátorskými mandáty je ignorován. Němečtí křesťanští sociálové ve volbách ztratili, ale nezoufají a věří ve svůj rozvoj.“¹⁶⁶ Na kritiku Henleinových stoupenců, že konkurenční strany, tedy i DCV se nechovají dostatečně vlastenecky Felix Luschka na schůzi DCV v Mohelnici odpovídal slovy: „Kdo zůstane věren Bohu, netratí ani víry, ani národ“¹⁶⁷.

2.4.4. Křesťanský tělovýchovný svaz a turnerská slavnost roku 1922

¹⁶³ NA Praha, PMV 225-869-2 policejní relace ze schůze v Šumperku 15. 3. 1935

¹⁶⁴ Tamtéž

¹⁶⁵ NA Praha, PMV 225-869-2 policejní relace ze schůze v Německé Libině 10. 3. 1935

¹⁶⁶ NA Praha, PMV 225-1015-2 policejní relace ze schůze v Šumperku 20. 6. 1936

¹⁶⁷ NA Praha, PMV 225-1015-2 policejní relace ze schůze v Mohelnici 29. 3. 1936

Jednou z významných aktivit německého katolicismu v Šumperku a okolí bylo působení křesťanské tělovýchovné organizace *Německý křesťanský tělovýchovný svaz (Deutscher christliche Turnverband)*. Hlavními programovými cíly této organizace byla „výchova k národnímu uvědomění a křesťanskému světonázoru a rozvíjení tělesné kultury“¹⁶⁸. K vůdčím osobnostem této organizace patřil právě šumperský politik Hans Bartel, a jedním z vrcholů činnosti této organizace byly turnerské slavnosti, které proběhly v Šumperku v červenci roku 1922.

První křesťanský tělocvičný spolek byl založen roku 1900 ve Vídni dolnorakouským zemským úředníkem Antonem Freyem (1871-1916). Krátce poté se myšlenka křesťanské výchovy rozšířila do severních Čech, kde v roce 1901 vznikl křesťanský tělovýchovný spolek na známém poutním místě Filipov. Ještě do vzniku první světové války vznikly tyto spolky ve všech větších pohraničních městech. Jejich rozvoj podpořil i fakt, že se jednalo o reakci na protikatolické nálady šířené hnutím „Los von Rom“ a kritické vymezení se vůči aktivitám spolku *Německý tělovýchovný svaz (Deutscher Turnverband)*, který vychovával své členy v nacionálním a antiklerikálním duchu. Byla zde tedy podobná situace jako v českém prostředí, kde byla založena tělovýchovná organizace *Orel* jako protiváha antiklerikálně naladěného spolku *Sokol*.

Jedním z vrcholů činnosti tohoto německého křesťanského tělovýchovného svazu v meziválečném období byly turnerské slavnosti v Šumperku, které se konaly ve dnech 14. - 17. července 1922. Tyto slavnosti byly jednak velikou událostí pro Šumperk a okolí, členy čestného organizačního výboru těchto slavností byli i šumperští radní a osobnosti z nekatolických stran (Karl Chiari, Eduard Oberleithner, Ignaz Seidl, průmyslník Franz Klein z Vízemberku), tak především pro německé křesťansko-sociální hnutí. Tomuto čestnému organizačnímu výboru předsedal princ Alois von und zu Lichtenstein, členy tohoto výboru byly v podstatě všechny špičky strany na celostátní úrovni, včetně osobností, jakými byli Robert Mayr-Hating, Karl Hilgenreiner, poslanci dr. Felix Luschka z Opavy, Emil Bobek z Liberce, Josef Böhr z Varnsdorfu, dále například zástupci šlechty Jan Schwarzenberg nebo Jaroslav Thun a samozřejmě zástupci duchovenstva, tedy šumperský děkan Josef Schimitschek, kolštejnský (dnes Branná) děkan Franz Breuer, kanovník dr. Josef Schinzel z Olomouce, Rudolf Schälzky z Bruntálu, Msgr. dr. Wenzel Feierfeil z Teplic, probošt Paul Heider z Opavy, dr. Karl Petersilka z Českých Budějovic a jiní. Z tohoto seznamu jmen je zřejmé, že představitelé DCV brali pořádání turnerských her křesťanského tělovýchovného svazu jako důležitou součást svojí politiky. Hlavní nedělní mši 16. července na Mozartově náměstí¹⁶⁹ v Šumperku celebroidali arcibiskup Josef Stojan a apoštolský nuncijs arcibiskup Clemente Micara.

Veliká důležitost se v tomto svazu kladla na to, aby se s rozvojem tělesné zdatnosti nezapomínalo na rozvoj ducha. Takto na účastníky slavností apeloval šumperský kaplan Franz

¹⁶⁸ ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem*, s. 52.

¹⁶⁹ Dnes Náměstí Dvořákovo.

Duda v brožurě vydané pro účely těchto slavností. *„Hedonistická kultura se zmocnila našich životů. Myšlenka Johna Lockeho: „ut sit mens sana in corpore sano“ – „zdravý duch zdravému tělu vládne“ se zredukovalo na „sana mens in corpore sano“ – „ve zdravém těle zdravý duch“ a tělovýchovné jednoty začaly tohle heslo uvádět v praxi v platnost a tento zúžený význam tohoto hesla si tělovýchovné jednoty vzali za své. Tělo, materie ubíjí ducha v kulturním životě lidí. Hřiště jsou plná, zato jsou prázdné knihovny, vzdělávací přednášky trpí nedostatkem posluchačů. Sportovní kluby se stávají místem pro výchovu soutěživců. To je tedy zdravé lidství. Doba nutí katolické hnutí chopit se všech zbraní proti světu, který odvádí lidstvo od Boha. My máme naše křesťanské tělovýchovné spolky proto, aby katolická mládež neupadala do náboženského nihilismu. Pro nás cvičení, sport a turistika nesmí být cílem, nýbrž prostředkem. Tělesná výchova slouží k organizování ducha. Naším cílem je výchova charakteru, a této výchově musíme cvičení podřídit.“*¹⁷⁰

Propagační brožura těchto turnerských slavností měla pro mé bádání ještě jeden význam, a to takový, že jsem se dozvěděl jména některých šumperských funkcionářů křesťansko-sociální strany, tedy těch, kteří se podíleli na organizaci těchto slavností. Předsedou šumperského tělovýchovného výboru byl Hugo Kriwanek, předsedou výboru pro výzdobu byl Josef Heger, předsedou výboru pro ubytování byl Franz Zengel, výbor pro stravování vedla paní Marie Mansky, výbor pro pořádání zábav vedl pan Karl Ruprecht, přivítací výbor byl veden panem Dr. Ing. Otto Schermerem, pořádkový výbor Karlem Krondorferem a tou dobou městský radní Hans Bartel předsedal Tělovýchovnému výboru odbornému.

Činnost tohoto tělovýchovného spolku na tomto okrese však nestála pouze na této jedné slavnosti. Již zmiňovaný rapotínský člen tohoto spolku Louis Karschin vzpomíná na pořádání mnoha místních a okresních přeborů. V roce 1927 se konal okresní přebor (Bezirksturnfest) v Rapotíně, v roce 1934 ve Vízemberku a v roce 1935 v Šumperku. V roce 1931 se konaly v Rapotíně slavnosti při příležitosti pětadvacetiletého výročí založení rapotínského spolku a o velikonocích roku 1932 tento spolek uspořádal oslavy se zapálením velikého ohně při příležitosti primice rapotínského novokněze P. Johanna Kürbela.¹⁷¹

¹⁷⁰ „Eine heidnische Kultur hat sich unseres Lebens bemächtigt. John Locke hat die Meinung: „ut sit mens sana in corpore sano“ – „das gesunder Geist in einem gesunden Leib herrsche“ gefälscht auf das: sano mens in corpore sano“ – „Im gesunden Leibe ein gesunder Geist“ und die Turnvereine haben angesungen diesen Spruch in der Praxis zur Geltung zu bringen, und noch in einer schlimmeren Deutung haben sich die Sportvereine diesen Spruch angeeignet. Der Körper, Stoff, erschlagen den Geist im Kulturleben des Volkes. Die Spielplätze sind voll, aber leer die Lesezimmer, und bildene Vorträger leiden an Mangel von Zuhören. Die Sportvereine sind Ställe für die Erziehung der Wettkampfmänner. Eine gesundene Menschheit. Die Zeit hat die katolische Bewegung gezwungen, alle Waffen zu ergreifen, durch die die Welt die Menschheit von Gott wegführt. Wir haben unsere christlichen Turnvereine, damit die katholische Jugend dem religiösen Nihilismus nicht verfälle. Für uns darf das Turnen, Sport und Wandern nicht zum Ziel werden, sondern zum Mittel. Die körperliche Erziehung wirkt auf die Organization des Geistes. Unser Ziel ist die Erziehung der Charaktere und dieser Erziehung müssen wir auch das Turnen unterordnen.“ DUDA, Franz: „Katholizismus und körperlich Erfüchtigung“. In: *Verbandsturnfest der Christlich-deutschen Turnerschaft in der Tschechoslowakischen Republik: 14.-17. Juli 1922, str. 37*

¹⁷¹ Srov.: KARSCHIN, Louis: Der katholische Volksverein und der Christlich-deutscher Turnverein. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tessel. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, s. 250-270.

3. Osudy politického katolicismu na Šumpersku po roce 1938

Rok 1938 je rokem výrazných dějinných změn. Zaniká tzv. 1. republika a okres Šumperk se stává, včetně českých obcí, součástí Německé říše. Církevně je tato oblast vedena již nikoliv z Olomouce, ale ze slezských Branic (dnes Polsko), odkud byla spravována tato nově-německá část olomoucké diecéze biskupem Josefem Martinem Nathanem. Po porážce nacistického Německa v roce 1945 opět vzniká Československá republika, ve které se však již nepočítalo s německými obyvateli, kteří byli hromadně vysídleni do Německa a Rakouska. Čeští katolíci se snažili svoji ČSL obnovit, ale po komunistickém převratu roku 1948 byla její činnost omezena a tato strana se v rukou s komunistickým režimem kolaborujících funkcionářů stává víceméně nástrojem nové moci. Tato situace trvá v podstatě do roku 1989, kdy se po pádu komunistického režimu pod názvem KDU-ČSL pouští do nové práce v demokratické společnosti.

3.1. Osudy některých katolických osobností během druhé světové války

Po začlenění Šumperska k nacistickému Německu se mnoho kněží a katolických věřících, nejen českých, ale i německých, stavělo k novému režimu kriticky, případně se zapojilo do aktivního odboje. Mnozí zástupci katolicismu na Šumpersku a Zábřežsku, a to jak českého, tak i německého, byli vězněni v nacistických koncentračních táborech.

Jedním z prvních středisek severomoravského odboje se stal český Bludov, do něhož bylo zapojeno mnoho místních občanů včetně obou místních kněží - bludovského faráře Karla Dřímala a jeho kaplana a nástupce Oldřicha Koutného. Při jedné zásobovací akci 27. prosince 1943, kdy se vezly potraviny partyzánům u Klášterce, byl četnickou hlídkou zadržen jeden ze skupiny. Jeho zatčení způsobilo následné dvě razie Gestapa – na konci roku 1943 a v květnu 1944. Oba kněze zatklo gestapo 3. května 1944. Internováni byli v koncentračním táboře v Terezíně. Kromě tří dalších občanů Bludova tam s nimi byl umístěn P. Matěj Jašek z Bohdíkova, bratr bývalého bludovského kaplana Františka Jaška. Karel Dřímál umírá v Terezíně tři dny před koncem války 5. května 1945.¹⁷² Těžký úděl čekal i na zábřežského lidovce Františka Přerovského, který byl již 14. června 1940 zatčen a v srpnu toho roku transportován do koncentračního tábora v Dachau. 10. srpna 1943 byl propuštěn. Poté žil s rodinou v Šaraticích u Brna a musel se hlásit dvakrát měsíčně na Gestapu v Brně.

I mezi německými katolíky se našli tací, kteří svodům národního socialismu nepodlehli. Jedním z nich byl rapotínský kaplan Stefan Nowotny (1883-1950), který strávil část války v různých nacistických věznicích, až nakonec skončil v Dachau. Podle pozdějších vzpomínek faráře Ernsta Kretschmera v nějakém rapotínském hostinci Nowotny prohlásil, že by nechtěl

¹⁷² Srov.: BALÍK, Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu Tvého. Bludovský monstrproces 1950-1952*, s. 24

vidět Ahnenpass¹⁷³ Emmi Göringové.¹⁷⁴ Pobyt v Dachau nepřežil kněz Johann Nepomuk Smolik (1878-1942), farář z Nových Lublic na Bruntálsku, který svá kaplanská léta prožil ve Velkých Losinách. Věty v kázání, jakými byly například „Ježíš Kristus je náš vůdce“ nenechaly dlouho čekat na odezvu. Zemřel vysílením v srpnu 1942. Téměř čtyři roky strávil v Dachau šilperský (Štítý) farář Alois Otzipka (1904-1965) a tři roky mohelnický farní vikář Johann Kostron (nar. 1912).¹⁷⁵

3.2. Už pouze jen český politický katolicismus po roce 1945

Ihned po osvobození v květnu 1945 se bývalí předváleční funkcionáři snažili co nejrychleji obnovit organizační strukturu Lidové strany a zahájit činnost. Do práce se s velkým nasazením pustil po návratu z koncentračního tábora poslední předválečný zábřežský okresní tajemník František Přerovský. Ke vzrůstu popularity strany také velmi napomohl příchod rolníka a funkcionáře předválečného Svazu lidových zemědělců Josefa Tomáška, který se z Brna brzy po válce přestěhoval do rodného Svěbohova. V roce 1946 se stal jedním ze tří lidoveckých poslanců za olomoucký kraj. V zemědělském výboru parlamentu patřil k velmi aktivním představitelům zemědělské linie strany a předním oponentům komunistického ministra zemědělství Julia Ďuriše. V soudních okresech Zábřeh a Šilperk (Štítý) strana zvítězila před KSČ, na okresech Šumperk a Mohelnice skončila druhá. Skutečnost, že skončila v okresech Vízemberk (Loučná nad Desnou) a Staré Město na čtvrtém, tedy posledním místě, měl tamní výsledek vzhledem ke specifickým podmínkám a celkovému počtu voličů z řad novoosídlenců zanedbatelný význam.

Po „vítězství pracujícího lidu“ v únoru 1948 se všechny nekomunistické strany ocitly v bezprostředním ohrožení existence. V řadách KSČ se rozhodovalo mezi několika variantami budoucího uspořádání, a to od relativně liberálního stanoviska připouštějícího jakousi obdobu pluralitního politického systému, až po radikální nesmiřitelné řešení spočívající v likvidaci všech zbývajících stran. Komunističtí funkcionáři na Šumpersku patřili k zastáncům likvidačního řešení. Poté, co Ústřední akční výbor Národní fronty řízené Alexejem Čepičkou došel k rozhodnutí, že „*nekomunistické strany dostanou příležitost ke své obrodě*“¹⁷⁶, přišel na okresy s blížícími se volbami 1948 příkaz, aby se obsazené sekretariáty vracely zpět do rukou okresních představitelů „obrozené ČSL“. Tak se také v mnoha okresech stalo, ale nikoliv v okresech Šumperk a Zábřeh. Předseda Okresního akčního výboru Národní fronty (OAF NF) v Šumperku Josef Bařka prohlásil, že lidovecký sekretariát, který již nejméně dva měsíce užíval sám OV KSČ, vrácen nebude s tím, „že OAF NF s obnovením činnosti ČSL v Šumperku

¹⁷³ Potvrzení o árijském původu

¹⁷⁴ Srov.: KRETSCHMER, Ernst: „Einiges aus der und für die Reitendorfer Pfarchronik“. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, s. 212 GRULICH, Rudolf: *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, s. 74

¹⁷⁵ Srov.: GRULICH, Rudolf: *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, s. 73-74

¹⁷⁶ KONEČNÝ, Karel: „Obrozená“ Československá strana lidová na Šumpersku a Zábřežsku v letech 1948-1960“. In: *Severní Morava: vlastivědný sborník*, 2005, sv. 90, s. 15

vůbec nepočítá.“¹⁷⁷ Toto stanovisko vyvolalo protesty na KAV ČSL v Olomouci, jejíž představitelé museli intervenovat přímo na KV KSČ v Olomouci a složitě zjednávat nápravu. Nakonec se, přes veškeré obstrukce zástupcům Okresního akčního výboru ČSL v Šumperku, reprezentovaným Okresním tajemníkem Bohumilem Čápem ze Šumperka a Zdeňkem Mertou z Horní Olešné, podařilo sekretariát po zdoluhavém vyjednávání vydobýt a 17. července 1948 jej znovu otevřít. Podobně se vedlo členům OAV ČSL v Zábřeze, kde se vedoucí funkcionáři OAV NF Rudolf Beneš a Jaroslav Franke vyjadřovali na adresu nekomunistických stran s podobným despektem, ale vzepřít se otevřeně příkazům nadřazeného krajského výboru se neodvážili. Zábřežský sekretariát byl otevřen o dva měsíce později.

Mezitím probíhaly od února 1948 intenzivní personální čistky akčních výborů všech stupňů. Naprostá většina zástupců lidové strany byla okamžitě vyloučena z rad a zastupitelstev místních a okresních národních výborů, z národních správ, ze spolků, úřadů, národních i soukromých podniků, obecně ze společenského života vůbec. V roce 1949 byl exemplárně odsouzen na 25 let vězení poslanec Josef Tomášek. Ti, kteří prověrky a čistky přestáli, byli většinou zastrašeni a ke své původní politické orientaci se dlouho neodvážovali hlásit. Mnozí z nich využili první příležitosti k nabízenému přestupu do KSČ.

Během května 1948 začala horečná předvolební agitace, která měla zajistit maximální podporu voličů pro tzv. jednotnou kandidátku. Panovala vcelku opodstatněná nejistota kvůli postoji bývalých členů a voličů nekomunistických stran, především na venkově a malých městech, kde se očekávalo vysoké procento tzv. bílých lístků, znamenajících odvážný protest proti manipulaci voleb. Nakonec v okrese Šumperk hlasovalo pro jednotnou kandidátku 89,1 % voličů, zatímco v okrese Zábřeh 84,6 % voličů. O tom, kolik bílých lístků vhodili do uren členové či sympatizanti lidovců, lze jenom spekulovat, pravděpodobně ale většina těchto lístků pocházela právě od nich, případně od stoupenců národně-socialistické strany.

„Na podzim roku 1948 lidová strana v regionech sestávala prakticky z několika prověřených funkcionářů okresních akčních výborů, kteří se snažili postupně pronikat do malých obcí, ustavit tam místní akční výbory a postupně vybudovat organizační strukturu. Poté by bylo možno zjistit, jak vůbec po všech dramatických událostech uplynulých měsíců vypadá stav členské základny. Velmi konfliktní průběh mělo ustavení Místního akčního výboru (MAV) ČSL v Bludově, proti jehož členům přicházela stále nová udání kvůli jejich údajné nespolehlivosti a nepřátelskému postoji vůči novému zřízení. Příčinou problémů byla zatvrzelá lidovecká obrana čtenářského spolku Svatopluk a obava z toho, že akční výbor NF lidovcům zabaví jejich Národní dům.“¹⁷⁸ Na počátku roku 1949 začala z popudu ústředního výboru ČSL v Praze, vedeného předsedou strany Aloisem Petrem a prvním místopředsedou Josefem Plojharem, oficiální registrace členů nové „obrozené“ strany. Ti měli vyplnit přihlášku, ve které se zavazovali mimo jiné k bezvýhradné podpoře nového režimu. Pražské vedení očekávalo, že se do strany přihlásí přibližně 300 000 členů a podle toho poslalo

¹⁷⁷ KONEČNÝ, Karel: „Obrozená“ Československá strana lidová na Šumpersku a Zábřežsku v letech 1948-1960“. In: *Severní Morava: vlastivědný sborník*, 2005, sv. 90, s. 15.

¹⁷⁸ KONEČNÝ, Karel: „Obrozená“ Československá strana lidová na Šumpersku a Zábřežsku v letech 1948-1960“. In: *Severní Morava: vlastivědný sborník*, 2005, sv. 90, s. 17.

prostřednictvím krajských výborů příslušné počty přihlášek. Proces registrace měl skončit v polovině roku 1949, avšak vyhlášení tzv. Katolické akce záměry stranického vedení zcela zmařilo. Bývalí členové, kteří se vstupem do „obrozené“ strany ještě váhali, byli zděšeni tím, jak se vedení strany a především kontroverzní místopředseda strany P. Josef Plojhar vyjádřilo na adresu pražského episkopátu, který Katolickou akci ostře odsoudil a vyzval věřící k jejímu ignorování. Tisíce lidovců poté již vyplněné přihlášky odvolali.

V letech 1949-1952 se v okresních organizacích strany na Šumpersku a Zábřežsku angažoval úzký okruh pěti až deseti funkcionářů na každém okrese, kteří sestavovali na popud nadřízených složek různé komise, jako například komisi pro československo-sovětskou družbu, budovatelskou, kulturně-propagační, pro ženy a mládež a jiné. Účastnili se povinných manifestací a oslav a u různých příležitostí vyhlášovali budovatelské závazky. Velmi vítané proto byly mimořádné pracovní výkony členů strany v závodech a při zakládání JZD. Tak například v březnu 1950 přinesl celostranický interní věstník *Důvěrník* o údernících v olšanských papírnách, kde úředník František Tichý podal zlepšovací návrh na technologii zahřívacího lepidla pro potírání cigaretových pásků a jeho sestra Marie Tichá zase překonala všechny rekordy jako manuální dělnice v pásové výrobě.

Kromě Katolické akce poškodila stranu v očích řadových členů snaha jejího vedení podpořit kolektivizaci zemědělství. Tu rolníci až na nepatrné výjimky v zásadě odmítali. Proto se okresní, a posléze i krajští představitelé strany zaradovali, když se ke kolektivizaci přihlásila rolnice Anna Valouchová z Hrabíšína. Nejen, že své obci pomáhala zakládat v 50. letech JZD, ale upozornila na sebe propagováním tzv. metody P. A. Malininové při studeném odchovu prasat.

„Ani angažovanost a osobní příklad funkcionářky Anny Valouchové moc nepomohly, aby se rolníci v obou okresech nechali přesvědčit o výhodách družstevního hospodaření. Členové ČSL z řad rolníků se kvůli kolektivizaci ocitli pod dvojím tlakem, a to jak ze strany komunistického režimu, tak i ze strany vlastního vedení. Sám předseda strany P. Josef Plojhar vydal v roce 1953 pokyn, že strana má rezervy v oblasti třídního boje, a požadoval zvýšit aktivitu proti tzv. vesnickým boháčům. Zde je zajímavé, že vedení lidové strany volalo po přitvrzení třídního boje na vesnici v době, kdy vedení KSČ ústy Antonína Zápotockého naopak od nejtvrdějších forem nátlaku pomalu ustupovalo.“¹⁷⁹ Tvrdý postup měl ovšem spíše opačný účinek, takže desítky lidoveckých rolníků, kteří již do družstev vstoupili, z nich po roce 1953 znovu vystupovali, a zároveň, zklamáni politikou vlastní strany, současně vystupovali z ČSL. Další stranu formálně neopustili, zůstali však zcela pasivní k jakýmkoliv akcím strany.

Roku 1959 byla situace taková, že počet členů čítal na Zábřežsku 126 členů a na Šumpersku členů 57. Na obou okresech již existovalo pouze pět místních organizací a to Šumperk, Chrovice, Zábřeh, Kosov a Rájec. Ostatní členové byli rozptýleni jednotlivě nebo po malých skupinkách do tzv. důvěrnických skupin. Když v roce 1960 proběhla územně-správní reforma, byly spojeny okresy Šumperk a Zábřeh a vznikl severomoravský kraj se sídlem

¹⁷⁹ KONEČNÝ, Karel: „Obrozená“ Československá strana lidová na Šumpersku a Zábřežsku v letech 1948-1960“. In: *Severní Morava: vlastivědný sborník*, 2005, sv. 90, s. 20.

v Ostravě, musely se tomu přizpůsobit i okresní a krajské organizace politických stran včetně ČSL. S výjimkou zasloužilé funkcionářky Anny Valouchové, o jejímž dobrém uplatnění do budoucna nebylo pochyb, se v nových krajských početně rozšířených orgánech nikdo z dřívějších funkcionářů již neobjevil, a vzhledem ke vzdálenosti Šumperka a Ostravy význam spojené okresní organizace velkého okresu Šumperk na několik let citelně poklesl.¹⁸⁰

V tomto shrnutí již jen českého katolicismu po roce 1945 nemohu nezmínit události, jež se odehrály v 50. letech v Bludově. Jak již bylo zmíněno, Bludov byla z většiny katolická obec. Od dob působení faráře Františka Ermise zde působil tzv. okrasný *Spolek svaté Rozárie*. Jak jsem zmínil výše (kapitola 2.3.3), členky tohoto spolku vybavovaly inventář kostela stále nákladnějším vybavením a bludovští farníci pro svůj kostel rádi obětovali fyzickou práci i finance. Po válce získala ČSL ve volbách v roce 1946 v Bludově 39 % hlasů. Její člen Petr Zatloukal se stal 1. náměstkem předsedy sociálního demokrata Karla Hryzaje. KSČ skončila druhá s 28,8 %, tedy více než 10% ztrátou. Spolkový život se vrátil téměř do téže podoby, jakou měl mezi válkami. Došlo k pokusu o vytvoření jednotné tělovýchovné organizace sloučením *Sokola* a *Orla*. Již zde nepanoval tak nesmiřitelný boj. Orlové se účastnili otevření Sokolovny a odhalení sokola na této budově a Sokolové se naopak účastnili slavnosti udělení válečného kříže P. Karlu Dřímaloovi. Účastnit se průvodu vzkříšení už *Sokol* odmítl¹⁸¹. Ještě v prvních měsících roku 1948 zde proběhly velmi hojně navštívené orelské zábavy. Tomu však učinil konec „vítězný únor“. Katolické spolky byly zrušeny a činnost lidové strany byla „obrozena“ způsobem, jaký již byl zmiňován. S tím se ovšem bludovský farář Oldřich Koutný a jeho bludovští farníci nechtěli jen tak lehce smířit a svou nevoli dávali hlasitě najevo. Oldřich Koutný přečetl všechny exkomunikační listy pražského arcibiskupa Josefa Berana a v obci celkově vládla bojovná atmosféra. V roce 1950 došlo na základě tohoto, pro novou státní moc nepříznivého vývoje v obci, ke Koutného zatčení. Před příchodem jeho nástupce nařídil okresní církevní referent vyklizení fary od osobních věcí předchozích farářů. Při této příležitosti odnesli farníci z fary i majetek bývalé strany lidové a zrušených katolických organizací *Svatopluk* a *Orel*. Spolu s tím však zmizel i nějaký prokazatelně kostelní inventář. Nový kněz Alois Bubeník si svým pro-režimním vystupováním nezískal důvěru farníků, kteří jej v zápětí začali bojkotovat. Jelikož situace zůstávala stejně výbušná, jako před zatčením P. Koutného, došlo v zájmu jejího uklidnění k obvinění několika farníků z krádeže kostelního inventáře a bývalého faráře Koutného k nabádání ke krádeži. Soud vynesl v této kauze, která nesla všechny znaky tzv. monstr-procesu, tresty v odnětí svobody v rozsahu několika let, propadnutí veškerého majetku tří hlavních obviněných, peněžité tresty, ztráty čestných občanských práv atd. Mezi tímto zkonfiskovaným majetkem se nacházel i jeden z největších bludovských statků. Tím, že byla do tohoto procesu zařazena Anna Březinová, majitelka jednoho z největších statků, byl také vyřešen problém absence „vesnického boháče vhodného

¹⁸⁰ Srov.: KONEČNÝ, Karel: „Obrozená“ Československá strana lidová na Šumpersku a Zábřežsku v letech 1948-1960“. In: *Severní Morava: vlastivědný sborník*, 2005, sv. 90, s. 13-24.

¹⁸¹ Srov.: BALÍK, Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu Tvého. Bludovský monstrproces 1950-1952*, s. 25.

k rozkulačení“¹⁸². Došlo k rozdělení procesu a paní Anna Březinová byla se svou dcerou Františkou souzena pro vlastizrada, a tím jim mohl být zabaven jejich veškerý majetek. „Absence“ tohoto vesnického boháče byla způsobena tím, že již v roce 1945 byl šlechtickému rodu Žerotínů a rodině Habrmannovým (mlýn, pila) zkonfiskován majetek na základě Benešových dekretů. V roce 1968 byli účastníci tohoto procesu rehabilitováni.¹⁸³

Po celou dobu komunistické totality byl v tomto okrese, tak jako všude jinde v republice, katolický veřejný a politický život výrazně utlumen. Tak, jako i jinde, se zde propojovala veřejná církev, více či méně spolupracující s režimem, mnoho zdejších kněží bylo členy kolaborantské kněžské organizace SDK Pacem in Terris, s aktivitami tajného až konspirativního charakteru, například tajné turistické a mládežnické kroužky, jejichž aktivit jsem se osobně jako dítě účastnil.

Po revoluci se mohl jak náboženský život, tak působení strany KDU-ČSL opět rozvinout naplno. K významným šumperským představitelům této strany v porevoluční době patřili Pavel Šafařík, Jaroslav Kopriva, Adolf Jílek a Ivo Vykydal.

3.3. Vzpomínky a osudy vysídlených německých katolíků

Po porážce nacistického Německa došlo během let 1945 až 1947 k vyhnání německých obyvatel z Československa do Německa a Rakouska a osídlení původně německých oblastí novými obyvateli českými. Tato realita se týkala většiny okresu Šumperk. Po krutostech nacistického režimu byli všichni němečtí obyvatelé Čechy nenáviděni, a to bez ohledu na jejich osobní vinu či nevinu. Podle toho také vypadal tento „odsun“, který byl doprovázen různými krutostmi a excesy ze strany Čechů. Na zábřežsku se stal nejotřesnější případ v obci Leština.¹⁸⁴

Na tato poválečná léta vzpomínal mimo jiné i rapotínský farář Ernst Kretschmer. V květnu a červnu sužovali německé obyvatele v Rapotíně ruští vojáci, po kterých tu zůstalo i několik mrtvých. Ti z Rapotína odešli, podle slov pana faráře, na svátek svatého Petra a Pavla 30. června 1945 přes Červenohorské sedlo směrem na slezskou Nysu. Novými pány obce se stali Češi, kteří jako první akt nechali odstranit desku se jmény padlých vojáků v první světové válce. Pro Němce začala platit různá diskriminační opatření, jako například zákaz vycházení od 6 večer do 6 ráno, pobyt v lese se trestal smrtí, do okolní vesnice se smělo jen na povolení, neměli povoleno používat vlak a autobus, museli být označeni písmenem „N“, byly jim zabaveny spotřebiče a kola, byly jim zablokovány účty nad 300 Kč. Jejich zbylé peníze prošly

¹⁸² Jedna z metod zastrahování vesnického obyvatelstva. Nejmajetnějšímu sedlákovi byl zabaven majetek, ten měl na odchod pár hodin a opouštěl obec s pár zavazadly před očima celé vesnice. Poté měl většinou zákaz pobytu na daném okrese.

¹⁸³ Srov.: BALÍK, Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu Tvého. Bludovský monstrproces 1950-1952*, s. 8-87.

¹⁸⁴ Jako odvetu za smrt svého vojáka zajala německá jednotka SS šest českých rukojmí a surově je zavraždila u Stavenice. Krutá odvěta vzápětí stála život sedmnácti nevinných Němců, většinou obyčejných obyvatel Leštiny a Vitošova. České komando je mučilo a ubilo železnými tyčemi na poli za hřbitovem v Leštině, kde leželi v masovém hrobě až do května roku 2000. Srov.: http://sumpersky.denik.cz/kultura_region/dokument-masakr-lestina-20080422.html staženo 30. 3. 2011

povinnou, velmi nevýhodnou výměnou. Mnoho jich bylo posláno do různých pracovních táborů.

V únoru začali transporty do Německa. Samotný farář šel do transportu 26. 4. 1946. Farnost po něm převzal český více-děkan Koplík. V Rapotíně ještě nějakou dobu působil děkan z Velkých Losin Franz Hiemer. On sám působil od roku 1946 v obci Holzolling v Horním Bavorsku. V šedesátých letech, kdy byla tato kniha publikována, znal Kretschmer všechny své rapotínské nástupce. Dále se farář Ernst Kretschmer s hrdostí zmínil, že tři dívky pocházející z rapotínské farnosti vstoupily do různých řeholních řádů. Byla to Maria Rotter z Rapotína, která vstoupila do kláštera Servítek (Servitinenkloster) v Mnichově pod řeholním jménem Maria Rosaria Profess, dále Elisabeth Schöbek z Petrova nad Desnou, která vstoupila do kláštera Sester od Kříže (Kreuzschwesterkloster) v Hegne u Kostnice jako Maria Edmundis, a slečna Haldis Krebernik z Horního Rapotína, která vstoupila do kláštera Sester u Dobrého Pastýře (Kloster der Schwestern vom guten Hirten) ve Štýrském Hradci jako sestra Maria-Flora.¹⁸⁵

¹⁸⁵ KRETSCHMER, Ernst: „Zusammenbruch und Vertriebung im Spiegel der Pfarrchronik“. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, s. 476-477.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo přiblížit si působení dvou katolických politických stran na Šumpersku v letech 1918-1938, a to české katolíky reprezentující Československou stranu lidovou – ČSL a zájmy německých katolíků reprezentující a hájící Německou křesťansko-sociální stranu lidovou – DCV a nalézat odpovědi na otázky, které s činností těchto dvou katolických stran souvisely a které jsme si stanovili v úvodu této práce.

Nastínili jsme, s jakou prudkostí a intenzitou se v této oblasti od přelomu 19. a 20. století pustili nositelé idejí protikatolického hnutí do boje proti čemukoliv římsko-katolickému, a to především v českém prostředí. Jak reflektovali čeští katoličtí představitelé skutečnost, že toto protikatolické hnutí nemělo mezi Němci takovou intenzitu, nebylo tak agresivní a nebyli do něj v takové míře zapojeni učitelé. Dále jsme nastínili podíl českých katolíků na osídlování německých oblastí Čechy, a naopak účast německých katolíků a jejich představitelů na různých protičeskoslovenských demonstracích. Poukázali jsme, jak tuto zjištěnou národnostní situaci uklidňovali, nebo naopak ještě více jitrili jednotliví čeští kněží v německých farnostech.

Odpovědi na dané otázky ohledně života českých i německých katolíků na Šumpersku v meziválečných letech, jejich vzájemných vztahů a otázky ohledně činnosti katolických stran, které tyto katolické věřící reprezentovaly a jejichž zájmy hájily, jsme shrnuli do těchto řádků:

Činnost politického katolicismu v meziválečných letech 1918-1938 v politickém okrese Šumperk, ve kterém se před rokem 1945 střetávala česky mluvící oblast s oblastí osídlenou Němci, se tedy odehrávala, jak již bylo zmíněno, ve dvou katolických stranách vzniklých a působících na národnostní bázi. České katolíky reprezentovala Československá strana lidová – ČSL a zájmy německých katolíků reprezentovala Německá křesťansko-sociální strana lidová (Deutsche christlich-soziale Volkspartei) – DCV. Mezi těmito dvěma stranami, ačkoliv je spojoval stejný cíl, tedy reprezentování a prosazování katolických zájmů, nedocházelo z národnostních důvodů k bližší spolupráci. Členové těchto dvou stran se navzájem ignorovali, případně zaujíмали nacionalistická stanoviska, jako zbytek společnosti toho, či onoho národa. V českém katolickém prostředí byla jedna z příčin i ta, že zástupci katolicismu byli svými ideovými odpůrci obviňováni z nedostatečného vlastenectví a z nostalgie po rakouské monarchii. Výjimkami v tomto „mlčení“ mezi českými a německými katolíky bývala různá blahopřání kněžím „z opačné strany“ k výročím kněžského svěcení a k narozeninám.

Čeští katolíci se zcela podíleli na snahách co nejvíce posílit vliv Čechů na původně německých územích. O co víc jim jejich ideoví odpůrci předkládali nedostatečné vlastenectví, o to „hlasitěji“ se čeští katolíci snažili dokazovat pravý opak. V lidoveckém listu *Severní Morava* byla oslavována každá česká škola založená v německé obci, a vůbec každý úspěch v osídlování původně německých oblastí Čechy. Výjimku tvořilo osídlení části Vikýřovic českými pobělohorskými reemigranty z polského Zelowa, v jejichž protestantské konfesi katolíci spatřovali oslabení svých pozic. Co se týče německého katolického prostředí, i zde bylo nacionální smýšlení velmi silné. Jak šumperský děkan Josef Schimitschek, tak i vůdčí

osobnost německého křesťansko-sociálního hnutí v Šumperku Hans Bartel byli důležitými protagonisty Národní rady pro Němce severní Moravy, která po vzniku Československé republiky v roce 1918 organizovala iredentistické hnutí usilující o vytvoření provincie „*Sudetenland*“ a následné připojení k německému Rakousku. Hans Bartel patřil v rámci DCV k nacionálnímu křídlu soustředěnému kolem Karla Hilgenreinera. Křesťanští sociálové se aktivně účastnili různých demonstrací německých stran proti národnostní politice československého státu, kde si v projevech příliš nezadali s politiky z ryze nacionálních německých stran.

Za takový pomyslný most mezi českým a německým katolickým prostředím, potažmo mezi českou ČSL a německou DCV, můžeme považovat české kněze v německých farnostech. Někteří z nich, jako například Josef Rýpar, farář ve Vízemberku (dnes Loučná nad Desnou), Antonín Sehnal v Rapotíně, či František Kubíček ve Vernířovicích, byli aktivní jak v místních organizacích DCV ve svých německých obcích, tak se také účastnili i některých aktivit ČSL v českých obcích šumperského a zábřežského okresu. České a německé katolíky určitě spojovala láska k umění, konkrétně k výtvarnému umění Arnošta Hrabala, českého kněze, malíře a grafika působícího v několika německých farnostech šumperského okresu, nejdéle ve Velkých Losinách a Velké Moravě u Starého Města. Co těmto vztahům příliš nepomáhalo, byla činnost českého kněze Jindřicha Ptašínského, horlivého národovce a menšinového pracovníka, faráře v německé obci Kopřivná.

V českém i německém prostředí byly obě katolické strany pod silným tlakem konkurenčních stran a idejí, musely soutěžit se socialistickým, liberálním i nacionálním politickým proudem. V českých obcích tohoto okresu byly vztahy mezi katolickým a „pokrokařským“ táborem obzvlášť napjaté. To se projevovalo jednak vzájemným se napadáním v tisku, narušováním politických schůzí konkurenčního tábora, jednak v předhánění se v počtu pořádaných kulturních a tělovýchovných aktivit. Protikatolické hnutí zvané „Pryč od Říma“, nebo také „Kulturní boj“ se projevovalo v českém i německém prostředí kromě útoků vedených z konkurenčních politických stran socialistického, liberálního či nacionálního zaměření, také přestupy do nových církví s tímto hnutím spojených. Tou byly v českém prostředí Československá církev, v prostředí německém církev Starokatolická.

Úspěchy katolických stran na Šumpersku byly proměnlivé a diskutabilní. V českých obcích sice byla ČSL stranou poměrně úspěšnou, ale vzhledem k probíhajícímu „kulturnímu boji“ neměla moc vysoký koaliční potenciál a ostatní strany se proti ní spojovaly. To byl příklad velké české obce Bludov, kde se od roku mezi lety 1918-1937 žádný lidovec starostou i přes vítězství ČSL v obecních volbách nestal, protože ostatní strany se vždy spojily a zvolily starostu, jehož hlavním „kvalifikačním“ předpokladem bylo, že nebyl členem ČSL. V další velké české obci Rudě nad Moravou byl starostou za ČSL v letech 1923-1927 kněz a kaplan tamtéž Vincenc Boháč. Z německých oblastí okresu byla DCV nejúspěšnější v obcích Kolštejn (dnes Branná) a Ostružná. V Ostružné křesťansko-sociální strana zvítězila i při parlamentních volbách v roce 1935, kdy všude jinde strana zaznamenala masivní odliv voličů ve prospěch Henleinovy Sudetoněmecké strany. V letech 1925-1929 zastupoval Hans Bartel šumperskou DCV v československém Národním shromáždění.

Seznam pramenů a literatury

Archívní materiály

Moravský zemský archív Brno

Prezídium zemského úřadu v Brně – fond B 40

Národní archív Praha

Prezídium ministerstva vnitra – fond 225

Okresní archív Šumperk

Fond: AO Bludov

Fond: AO Branná

Fond: AO Loučná nad Desnou

Fond: AM Staré Město

Fond: Národní rada pro Němce Severní Moravy

Dobová periodika

Das Volk: Jägerndorf / Krnov: 1918-1938

Mährisch-Schönberger Pfarrennachrichten: Mährisch-Schönberg/ Šumperk: 1914-1938

Mein Heimat: Frankstadt/ Frankštát (Nový Malín), od roku 1929 Zöptau/ Sobotín: 1918-1938

Moravský Sever: Zábřeh: 1900-1948

Nordmährische Grenzbote: Mährisch-Schönberg / Šumperk: 1875-1945

Nová Severní Morava: od roku 1923 *Severní Morava*: Zábřeh: 1918-1938

Pfarramtsblatt für die Kirchengemeinde Wiesenberg: Wiesenberg/ Vízberk (Loučná nad Desnou): 1921-1938

Dobové publikace

Der politische Bezirk Mährisch-Schönberg mit dem Gerichtsbezirken Mährisch-Schönberg, Mährisch-Altstadt und Wiesenberg, Hohenstadt/ Zábřeh: Berland-Verlag Fritz Burschofsky, 1938

HARRER Franz: *Geschichte der Stadt Mährisch-Schönberg von Franz Harrer*, Mährisch-Schönberg/ Šumperk: Verlage der öffentlichen deutschen Gemeinde-bücherei in Mährisch-Schönberg, 1923

Verbandsturnfest der Christlich-deutschen Turnerschaft in der Tschechoslowakischen Republik: 14.-17. Juli 1922, Mährisch-Schönberg/ Šumperk: 1922

Šumpersko. Obraz národních, kulturních, národohospodářských a sociálních poměrů.
Šumperk: Nákladem okrsku národních jednot na Šumpersku, 1927

Literatura

BALÍK, Stanislav: Kulturní boj v českých zemích a politický katolicismus. In: MAREK, Pavel (ed.): *Teorie a praxe politického katolicismu 1870-2007*, 1. vydání, Brno: CDK, 2008, ISBN: 978-80-7325-152-9, s. 79-92.

BALÍK, Stanislav: *Miloval jsem okrasu domu Tvého. Bludovský monstrproces 1950-1952*, 1. vydání, Brno: CDK, 2000, ISBN: 80-85959-69-0

BALÍK, Stanislav: Politika vedená z bludovské fary – P. František Alois Ermis. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice, Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, 1. vydání, Brno: CDK, 2006, ISBN: 80-7325-097-7, s. 104-121

BARTOŠ, Jan: 90 let ČSL v Zábřeze a na Zábřežku. *Krajánek*, Velikonoce 2009, číslo 1/2009, s. 4

BARTOŠ, Josef: O Češích a Němcích nejen v Šumperku. Recenze na: Benda, Jan: *Češi a Němci v historii Šumperska*: CBE, 1997. *Severní Morava: vlastivědný sborník*, ISSN 0231-6323, 1998, sv. 76, s. 68-70

BARTOŠ, Josef – TRAPL, Miloš: *Dějiny Moravy, díl 4. svobodný stát a okupace*, 1. vydání, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2004, ISBN 80-7275- 044-5

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, 1. vydání, Ostrava: Profil, 1967

BENDA, Jan: *Češi a Němci v historii Šumperska*, Šumperk: CBE, 1997

CAMPBELL, F. Gregory: Die tschechische Volkspartei und die deutschen Christlichsozialen. In: BOSL, Karl (Hrsg.), *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*, München-Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1979, s. 291-303

CÉŠAR, Jaroslav – ČERNÝ, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938*,. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962

DRÁBEK, Jan: *Z časů nedlouho zašlých. Vzpomínky dr. Mořice Hrubana*, Řím – Los Angeles: Křesťanská akademie Řím, 1967

FIALA, Petr – FORAL, Jiří – kolektiv: *Český politický katolicismus 1848-2005*, 1. vydání, Brno: CDK, 2008, ISBN 978-80-7325-155-0

FILIPOVÁ, Milena: *Starý Šumperk – Alt Schönberg*, 1. vydání, Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum, 1991

FILIP, Zdeněk: Bartel, Johann (Hans). In: DOKOUPIL, Lumír: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 7*, 1. vydání, Ostrava: Ostravská univerzita, 1996, ISBN 80-70424-61-3, s. 15

FILIP, Zdeněk: Scholz, Roman Karl. In: DOKOUPIL, Lumír – BARTEČEK Ivo: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 1.*, 1. vydání, Opava: Nakladatelství OPTYS, 1993, ISBN 80-85819-05-8, s. 94

GRULICH Rudolf, *Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu*, Přeložil Jakub Smrčka, 1. vydání, Brno: L. Marek, 2002, Přeloženo z: *Sudetendeutsche Katholiken als Opfer des Nationalsozialismus*, ISBN 80-86263-33-9

HADWICH, Rudolf – SCHNEIDER, Johann (Hrsg.): *Unterm Altvater. Schicksale einer deutschen Landschaft im Osten*, Bad Hersfeld: Verlag Heimatkreis Mährisch- Schönberg eV, 1997

HANUŠ, Jiří: *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, 1. vydání, Brno: CDK, 2005, 80-7325-036-5

HIRNICH, Robert: *Deutsche und Tschechen – Kinder eines Landes*. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, Mannheim: Verlag Dr. Johann Schneider, 1965, s. 446-447

HUBER, Kurt Augustinus: *Katholische Kirche und Kultur in Böhmen: Ausgewählte Abhandlungen*, Berlin-Hamburg-Münster: LIT Verlag, 2005, ISBN 38-2686-687-4

JANŮ, Emílie – KRŇÁVEK, Petr: *100 let v Katolickém domě*, 1. vydání, Zábřeh: Spolek Metoděj, 2010, ISBN 978-80-254-8712-9

JARMAROVÁ, Hana: *Šumperk*, 1. vydání, Praha-Litomyšl: Paseka, 2009, ISBN 978-80-7185-952-9

JONOVÁ, Jitka: Otázka židovského původu arcibiskupa Kohna. In: *Židé a Morava. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 11. listopadu 2009*. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska 2010, s. 58-74.

KAŇÁK, Bohdan: ThDr. Josef Rostislav Stejskal, olomoucký biskup Církve československé (husitské). In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice, Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, 1. vydání, Brno: CDK, 2006, ISBN: 80-7325-097-7, s. 343-348

KAŇÁK, Bohdan: ThDr. Josef Rostislav Stejskal – život a dílo. (Medailon k 50. výročí úmrtí). *Theologická revue Husitské teologické fakulty UK v Praze*, 6, 1996, s. 86

KARSCHIN, Louis: Der katholische Volksverein und der Christlich-deutscher Turnverein. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, Mannheim: Verlag Dr. Johann Schneider, 1965, s. 246-270

Kolektiv autorů: *Rozumět dějinám*, 1. vydání, Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-86010-60-0

Kolektiv autorů, *Sudety pod hákovým křížem*, 1. vydání, Praha: Albis International, 2002, ISBN 80-86067-66-1

KONEČNÝ, Karel: „Obrozená“ Československá strana lidová na Šumpersku a Zábřežsku v letech 1948-1960. *Severní Morava: vlastivědný sborník*, ISSN 0231-6323, 2005, sv. 90, s. 13-24

KOSATÍK, Pavel: Mistr kompromisu Jan Šrámek (1870-1956). *Časopis Týden*, 24. května 2004, číslo 22/04, s. 82

KRETSCHMER, Ernst: Einiges aus der und für die Reitendorfer Pfarrchronik. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, Mannheim: Verlag Dr. Johann Schneider, 1965, s. 208-222.

KRETSCHMER, Ernst: Zusammenbruch und Vertriebung im Spiegel der Pfarrchronik. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, Mannheim: Verlag Dr. Johann Schneider, 1965, s. 475-480.

LIBOSVAR Zdeněk, *Arcibiskup Stojan, Život a dílo*, 1. vydání, Brno: Doplněk, 1995, ISBN 80-85765-39-X

MACOUN, Marián: *Konec provincie Sudetenland v Šumperku*, Diplomová bakalářská práce podaná na Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy Univerzity v Brně (vedoucí práce Mgr. Tomáš Dvořák Ph.D.), Brno: 2008

MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel – kolektiv: *Politické strany 1. díl 1861-1938*, 1. vydání, Brno: Doplněk, 2005, ISBN 80-7239-178-X

MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, 1. vydání, Brno: L. Marek, 2003, ISBN 80-86263-57-6

MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*, 1. vydání, Olomouc-Rosice: Gloria, 2003, ISBN 80-86200-76-0

MAREK, Pavel – TRAPL, Miloš: *Mons. František Světlík (1875-1949): nástin života a díla katolického politika a novináře*, 1. vydání, Rosice u Brna: Gloria, 2007, ISBN 80-86200-47-7

MELZER, Miloš – SCHULZ, Jindřich: *Vlastivěda šumperského okresu*, 1. vydání, Šumperk: Okresní úřad a okresní vlastivědné muzeum, 1993

MELZER, Miloš: *Šumperk, město a jeho obyvatelé*, 1. vydání, Šumperk: Okresní vlastivědné muzeum, 1996, ISBN 80-85083-14-0

MYŠKA, Milan: Stolberg, Friedrich Theodor Alfred Pius Franz v. Sales Maria hr. zu Stolberg. In: DOKOUPIL, Lumír – MYŠKA, Milan: *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. Sešit 1. (13.)*, 1. vydání, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta a Ústav pro regionální výzkum, 2000, ISBN 80-70425-47-4, s. 246-247

PEHR, Michal – kolektiv: *Cestami křesťanské politiky*, 1. vydání, Praha: Nakladatelství Akropolis, 2007, ISBN 978-80-86903-53-8

RICHTER, Karel: *Sudety*, 1. vydání, Praha: Fajma, 1994, ISBN 80-8537-422-6

RÖHRICH, Ernst – KARAS, Johann: Die altkatholische Filialgemeinde Reitendorf. In: KARSCHIN, Louis (Hrsg): *Heimat im Tesstal. Ein Buch des Dankes und der Liebe*, Mannheim: Verlag Dr. Johann Schneider, 1965, s. 244-245

SEIBT, Ferdinand, *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Přeložil Petr Dvořáček, 1. vydání, Praha: Akademia, 1996, Přeloženo z: Deutschland und die Tschechen, ISBN: 80-200-0577-3

SEIBT, Ferdinand, *Ta stará ošklivá melodie. Několik ohlédnutí za německou historií 1900-1945*, Přeložil Petr Dvořáček, 1. vydání, Praha: Prostor, 2002, Přeloženo z: *Das alte böse Lied*, ISBN 80-7260-080-X

SCHÜTZ, Hans: Die deutsche Christlichsoziale Volkspartei in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. In: BOSL, Karl (Hrsg.), *Die Erste Tschecho-slowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*, München-Wien: R. Oldenbourg Verlag, 1979, s. 271-290

SKOUMALOVÁ, Eva: *Německá vlastivědná a historická práce na Šumpersku a Zábřežsku do roku 1945*, 1. vydání, Olomouc: Nakladatelství Monse, 2004, ISBN 80-244-0944-5

SLÁDEK, Milan: *Němci v Čechách*, 1. vydání, Praha: Pragma, 2003, ISBN 80-7205-901-7

SVOZIL, Oldřich: Arnošt Hrabal – básník moravského lesa. *Severní Morava. Vlastivědný sborník*, ISSN 0231-6323, 1979, sv. 38, s. 56-58

SVOZIL, Oldřich: Loučenská epizoda. *Severní Morava. Vlastivědný sborník*, ISSN 0231-6323, 1978, sv. 35, s. 48-49

ŠEBEK, Jaroslav: *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném období*, 1. vydání, Brno: CDK, 2006, ISBN 80-7325-085-3

ŠEBEK Jaroslav: Německá křesťansko-sociální strana mezi nacionalismem a demokracií. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1. s. 24-28

TESAŘ, Petr: P. Paul Heider a P. Robert Schälzky – dva příklady politické angažovanosti kněží řádu německých rytířů. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (eds.): *Osobnost v církvi a politice, Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, 1. vydání, Brno: CDK, 2006, ISBN: 80-7325-097-7, s. 194-205.

TRAPL, Miloš: Československá strana lidová v letech 1918-1938. *Obzory*, Březen 2009, ročník 5, číslo 1, s. 19-23

TRAPL, Miloš: Monsignore Jan Šrámek, 1. vydání, Olomouc: Danal, 1995, ISBN 80-85973-03-0

TRAPL, Miloš: *Politika českého katolicismu na Moravě*, 1. vydání, Praha: SPN, 1968

TRAPL, Miloš: Přednášková činnost P. Jana Šrámka na Zábřežsku. *Severní Morava: vlastivědný sborník*, ISSN 0231-6323, 1997, sv. 74, s. 59-60

Internetové odkazy

http://www.ead.cz/pdf/1_2009_cz.pdf staženo 25. 8. 2009

<http://sumpersky.rej.cz/clanky/clanek-1858/> staženo 25. 8. 2009

<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/ba.htm> staženo 25. 8. 2009

http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0319_00.htm staženo 25. 8. 2009

http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1092_00.htm staženo 25. 8. 2009

http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1809_00.htm staženo 25. 8. 2009

http://is.muni.cz/th/179835/ff_b/KONEC_PROVINCIE_SUDETENLAND_V.doc 25. 8. 2009

http://cs.wikipedia.org/wiki/Mo%C5%99ic_Hruban staženo 5. 1. 2010

<http://tisk.cirkev.cz/res/data/030/003502.doc> staženo 6. 9. 2010

<http://www.muzeum-sumperk.cz/cinnost/publikacni-cinnost/vlastivedny-sbornik-severni-morava/obsah> staženo 14. 2. 2011

<http://www.bludov.cz/O-Bludove/Vyznamni-rodaci-a-osobnosti-obce/Bludovsti-knezi/Karel-Drimal.html> staženo 1. 3. 2011

<http://www.bludov.cz/Spolky-a-organizace/Historie-spolku/P-Frantisek-Alois-Ermis.html> staženo 1. 3. 2011 staženo 1. 3. 2011 staženo 1. 3. 2011

<http://www.wermsdorf-altvater.de/450/chronik.htm> staženo 1. 3. 2011

<http://aleph.vkol.cz/pub/svk04/00001/00/000010019.htm> staženo 1. 3. 2011

<http://www.farnost-ruda.wbs.cz/Historie--farnosti.html> staženo 1. 3. 2011

<http://www.palkovice.cz/pruvodce/index.php?z-palkovic=3&detail=4&jazyk=cz> staženo 1. 3. 2011

<http://blisty.cz/art/32576.html> staženo 6. 3. 2011

http://sumpersky.denik.cz/kultura_region/dokument-masakr-lestina-20080422.html staženo 30. 3. 2011

Přílohy

Všechny údaje v následujících tabulkách jsou převzaty z: BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, 1. vydání, Ostrava: Profil, 1967

Tabulka 1: Tabulka zkratk	I
Tabulka 2: Náboženské složení	II
Tabulka 3: Obyvatelstvo	II
Tabulka 4 Soudní okres Šumperk – přehled obcí	III
Tabulka 5 Soudní okres Staré Město – přehled obcí	IV
Tabulka 6: Soudní okres Vízmbek – přehled obcí	V
Tabulka 7: Soudní okres Šumperk - obyvatelstvo	VI
Tabulka 8: Soudní okres Staré Město - obyvatelstvo	VII
Tabulka 9: Soudní okres Vízmbek	VII
Tabulka 10: Soudní okres Šumperk – výsledky voleb. České obce jsou umístěny v horní části tabulky.	VIII
Tabulka 11: Soudní okres Staré Město – výsledky voleb	IX
Tabulka 12: Soudní okres Vízmbek – výsledky voleb	IX

Tabulka 1: Tabulka zkratk

AGR	Agrární strana, od roku 1922 – Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu
BdL	Bund der Landwirte (Svaz zemědělců)
ČND	Československá národní demokracie
ČNS	Česká strana národně sociální
ČSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSL	Československá strana lidová
DCV	Deutsche christlich-soziale Volkspartei (Německá křesťansko-sociální strana lidová)
DNP	Deutsche Nationalpartei (Německá národní strana)
DNS(AP)	Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá národně socialistická strana dělnická)
DSD(AP)	Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei (Německá sociálnědemokratická strana dělnická)
KSČ KPTsch	Komunistická strana Československa, Kommunistische Partei der Tschechoslowakei
SdP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
ŽOS	Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

Tabulka 2: Náboženské složení

Rok	pol. okres	soudní okres	římští katolíci	ev.	církev čsl.	žid	jiné	bez vyzn.
1880	Šumperk		73 801	195		172	8	0
1900	Šumperk		76 724	316	-	187	878	0
		St. Město	15 126	31	-	15	1	0
		Šumperk	47 026	206	-	170	761	0
		Vízmberk	14 572	79	-	2	116	0
1921	Šumperk		72 031	827	237	236	1 717	407
1930	Šumperk		73 420	1 442	1 563	211	2 418	2 129
		St. Město	16 074	105	144	3	43	372
		Šumperk	45 003	1 088	1 383	204	1 775	1 586
		Vízmberk	12 343	249	36	4	600	171

Tabulka 3: Obyvatelstvo

Rok	pol. okres	soud. okres	Češi	Němci	jiné	cizinci
1880	Šumperk		10 238	63 512	130	-
		St. Město	18	15 731	0	-
		Šumperk	10 194	32 223	130	-
		Vízmberk	26	15 558	0	-
1900	Šumperk		11 567	66 160	64	-
		St. Město	20	15 111	2	-
		Šumperk	11 534	36 364	62	-
		Vízmberk	13	14 685	0	-
1910	Šumperk		11 859	68 073	63	389
		St. Město	38	15 429	0	44
		Šumperk	11 814	38 179	59	296
		Vízmberk	7	14 465	4	49
1921	Šumperk		14 382	59 564	150	659
		St. Město	311	15 151	11	132
		Šumperk	14 116	31 448	126	805
		Vízmberk	155	12 965	13	222
1930	Šumperk		18 075	61 739	248	1121
		St. Město	932	15 661	6	142
		Šumperk	16 745	33 280	239	775
		Vízmberk	398	12 798	3	204

Tabulka 4 Soudní okres Šumperk – přehled obcí

tehdejší český název	německý název	současný název	poznámka
Bartoňov	Bartelsdorf		
Benkov	Benke		
Bludov	Blauda		<i>mimořádně velká česká obec</i>
Bohutín			<i>malá česká obec, kde byl ve 20. letech zaznamenán značný nárůst obyvatel hlásících se k československé církvi</i>
Bratrušov	Brattersdorf		
Dolní Bohdík	Böhmisch Märzdorf		
Dolní Olešná	Nieder Ullischen		<i>od r. 1949 součást obce Hradišín</i>
Dolní Studénky	Schönbrunn		
Frankštát	Frankstadt	Nový Malín	<i>r. 1949 přejmenováno na Nový Malín na počest české obce Český Malín nacházející se na ukrajinské Volyni, během 2. světové války vypálené německými vojsky, z níž pocházelo mnoho nových obyvatel Nového Malína, kteří přišli do Československa se Svobodovou armádou</i>
Horní Libina	Deutsch Liebau		<i>Dolní část dnes jedné obce Libina tehdejší Dolní Libina/Böhmisch Liebau již patřila pod politický okres Šternberk, soudní okres Uničov</i>
Horní Olešná	Ober Ullischen		<i>od r. 1949 součást obce Hradišín</i>
Hostice	Hosterlitz		
Hrabenov	Rabenau		<i>malá česká obec, kde byl ve 20. letech zaznamenán značný nárůst obyvatel hlásících se k československé církvi</i>
Hraběšice	Rabenseifen		<i>součástí obce byla osada Šentál (Krásné) /Schönthal</i>
Hradišín	Rabersdorf		
Chromeč	Krumpisch		
Janoušov	Janauschendorf		
Komňátka	Köhmet		
Kopřivná	Geppersdorf		<i>součástí obce byla osada Felvíz(Lužná)/Pfohlwies</i>
Krumperky	Grumberk	Podlesí	<i>r. 1949 přejmenováno na Podlesí</i>
Loučky	Wiesen		<i>od r. 1949 součást obce Hradišín</i>
Mladoňov	Bladensdorf		
Obědné	Liebesdorf		
Olšany	Olleschau		
Radomilov	Radomühl		
Rapotín	Liebesdorf		
Raškov	Nikles		
Rejchartice	Reigersdorf		
Ruda nad Moravou	Eisenberg an der March		
Štědrákova Lhota	Tschödrich		
Šumperk	Mährisch Schönberg		

Temenice	Hermersdorf		
Třemešek	Tschimischel		<i>u Oskavy</i>
Václavov	Wenzelsdorf		
Vikýřovice	Weikersdorf		<i>Do Vikýřovic se po 1. světové válce přistěhovali Češi z Volyně z polského Zelowa, kteří zde založili poměrně významný baptistický sbor</i>
Vlaské	Blaschke		
Vysoký Potok	Hohenfluss		
Zlatý Potok	Goldenfluss		

Tabulka 5 Soudní okres Staré Město – přehled obcí

tehdejší český název	německý název	současný název	Poznámka
Habartice	Ebersdorf		
Hanušovice	Hannsdorf		
Holba	Halbseit		<i>roku 1929 připojeno k Hanušovicím</i>
Hynčice nad Moravou	Heinzendorf an der March		
Hynčice pod Sušinou	Heinzendorf unter der Dürren		
Chrastice	Kratzdorf		
Kolštejn	Goldenstein	Branná	<i>r. 1949 přejmenovaná na Branná</i>
Kunčice	Kunzendorf		
Malá Morava	Klein Möhrau		
Nová Ves	Alt Neudorf	Vysoká	<i>r. 1949 přejmenovaná na Vysoká</i>
Nové Losiny	Neu Ullersdorf		
Ostružná	Spornhau		<i>do r. 1918 Špornava</i>
Sklené	Glasdörfel		
Staré Město	Mährisch Altstadt		<i>pod Sněžníkem</i>
Stříbrnice	Stubenseifen		
Šleglov	Schlögelsdorf		
Špiklice	Spieglitz	Nová Seninka	<i>r. 1949 přejmenovaná na Nová Seninka</i>
Valteřice	Waltersdorf	Žleb	<i>r. 1949 přejmenovaná na Žleb</i>
Velká Morava	Gross Möhrau		
Velké Vrbno	Gross Würben		
Vikantice	Weigelsdorf		
Vojtíškov	Woitzdorf		<i>součástí obce byla osada Vlasské/ Wahlbergsdorf</i>
Vysoké Žibřidovice	Hohenseibersdorf		

Tabulka 6: Soudní okres Vízmbek – přehled obcí

tehdejší český název	německý název	současný název	Poznámka
Bukovice	Buchelsdorf		<i>součástí obce byla osada Pekařov/ Beckengrund</i>
Klepáčov	Kleppel		
Kouty nad Desnou	Winkelsdorf		<i>součástí obce byla osada Přemyslov/Primiswald</i>
Maršíkov	Marschendorf		
Nová Ves	Neudorf		<i>r. 1949 přejmenovaná na Žárová, součástí obce byly osady Horní Bohdík/Deutsch Märzdorf a Štolnava(Prameny)/Stollenhau</i>
Petrov(ice) nad Desnou	Petersdorf an der Tess		<i>součástí obce byla osada Terezín/ Theresienthal</i>
Pusté Žibřidovice	Wustseibersdorf		<i>součástí obce byly osady Sklená/Glasdorf, Potůčnick/Lauterbach a dnešní Jindřichov, původně kolonie domků podél papírny</i>
Rudoltice	Rudelsdorf		
Sobotín	Zöptau		
Velké Losiny	Gross Ullersdorf		
Vernířovice	Wermsdorf		<i>součástí této obce byly osady Svobodín (Bedřichov)/ Freiheitsberg a Švagrov/ Schwagersdorf</i>
Vízmbek	Wiesenberg	Loučná nad Desnou	<i>r. 1949 přejmenovaný na Loučná nad Desnou</i>

Tabulka 7: Soudní okres Šumperk - obyvatelstvo

	1910				1921				1930			
	Češi	Němci	jiné	celk.	Češi	Němci	jiné	celk.	Češi	Němci	jiné	celkem
Šumperk	353	12 765	211	13 329	1 991	10 571	555	13 117	3 434	11 585	699	15 718
Bartoňov					372	4	2	378	341	1	0	342
Venkov					10	196	5	211	15	177	0	192
Bludov					2524	45	35	2604	2823	39	30	2892
Bohutín					467	0	6	473	493	0	1	494
Bratrušov					15	873	10	898	88	878	15	980
D. Bohdík					991	105	13	1109	972	108	10	1090
D. Olešná					32	206	0	238	36	208	1	245
D. Studénky					1028	417	14	1459	1162	465	8	1635
H. Libina					28	3789	29	3846	134	4054	36	4224
H. Olešná					28	312	4	344	42	299	0	342
Hostice					763	25	11	799	745	31	13	789
Hrabenov					1360	13	2	1375	1323	10	2	1335
Hraběšice					12	465	2	479	3	454	4	461
Hrabišín					11	278	0	289	28	282	0	310
Chromeč					551	7	4	562	612	7	0	619
Janoušov					339	2	0	341	325	0	0	325
Komňátka					422	12	7	441	410	3	0	413
Kopřivná					5	967	8	980	14	989	4	1007
Krumperky					9	781	8	798	21	699	6	726
Loučky					16	458	0	474	35	484	0	519
Mladoňov					10	507	1	518	24	483	0	507
Frankštát					161	2127	18	2306	236	2075	15	2326
Obědné					7	375	8	390	23	412	8	443
Olšany					517	53	14	584	584	87	5	676
Radomilov					432	1	0	433	429	1	0	430
Rapotín					296	2061	53	2410	258	2656	51	2965
Raškov					110	606	12	728	107	663	10	780
Rejchartice					1	600	3	604	11	584	0	595
Ruda n. M.					688	189	20	897	842	124	16	982
Štědr. Lhota					430	1	0	431	379	1	0	380
Temenice					349	2489	51	2889	361	2630	30	3021
Třemešek					5	543	1	549	3	482	1	486
Václavov					0	175	0	175	0	157	0	157
Vikýřovice	4	1642	11	1657	117	1574	31	1722	379	1570	48	1997
Vlaské					8	261	3	272	22	240	0	262
Vys. Potok					10	234	0	244	23	197	1	221
Zlatý Potok					1	126	1	128	7	146	0	153

Tabulka 8: Soudní okres Staré Město - obyvatelstvo

	1910				1921				1930			
	Češi	Němci	jiné	celk.	Češi	Němci	jiné	celk.	Češi	Němci	jiné	celkem
Staré Město					18	1947	31	1996	101	2131	42	2274
Habartice					3	767	1	771	18	874	9	901
Hanušovice					67	1532	29	1628	566	2743	42	3351
Holba	64	953	1	1018	130	888	12	1030				
Hynčice n. Mor.					0	347	0	347	5	337	0	342
Hynčice p. Suš.					1	261	0	262	2	280	0	282
Chrastice					1	427	4	432	5	409	2	416
Kolštejn					16	1204	26	1246	72	1239	20	1331
Kunčice					0	517	2	519	60	417	0	477
Malá Morava					8	714	4	726	23	691	7	721
Nová Ves					0	251	0	251	1	226	0	227
Nové Losiny					2	1117	10	1129	9	1136	5	1150
Ostružná					7	686	1	694	51	656	1	708
Sklené					0	295	5	300	1	291	1	293
Stříbrnice					0	442	1	443	4	410	0	414
Šleglov					0	312	0	312	2	329	0	331
Špiklice					16	422	0	438	16	421	0	437
Valteřice					1	371	0	372	0	365	0	365
Vel. Morava					14	369	5	388	12	362	9	383
Velké Vrbno					4	382	0	386	12	407	0	419
Vikantice					18	790	1	809	14	840	7	891
Vojtíškov					2	566	10	578	5	529	2	536
Vys. Žibřidovice					3	544	1	548	7	514	1	522

Tabulka 9: Soudní okres Vízmbek

	1910				1921				1930			
	Češi	Němci	jiné	celk.	Češi	Němci	jiné	celk.	Češi	Němci	Jiné	celkem
Vízmbek					20	2267	24	2311	75	2067	12	2154
Bukovice					2	619	1	622	2	596	6	604
Klepáčov					0	240	0	242	0	255	1	256
Kouty n. D.					4	685	9	698	12	669	4	685
Maršíkov					0	557	1	558	10	528	2	540
Nová Ves					4	634	4	642	1	663	2	666
Petrov n. D.					39	1519	36	1594	98	1652	27	1777
Pusté Žibř.					13	1117	22	1152	25	1203	17	1245
Rudoltice					15	527	9	551	21	454	11	486
Sobotín					15	1592	34	1641	88	1327	42	1457
Vel. Losiny					39	2246	84	2369	51	2449	69	2569
Vernířovice					4	962	9	975	15	935	14	964

Tabulka 10: Soudní okres Šumperk – výsledky voleb. České obce jsou umístěny v horní části tabulky.

	1929					1935				
	ČSL	procent	DCV	procent	celkem	ČSL	procent	DCV	Procent	Celkem
<i>Bartoňov</i>	32	17,4%	0	0,0%	184	21	11,5%	0	0,0%	183
<i>Bludov</i>	568	37,7%	0	0,0%	1508	540	31,7%	0	0,0%	1703
<i>Bohutín</i>	77	29,4%	0	0,0%	262	69	23,4%	0	0,0%	295
<i>D.Bohdíkov</i>	110	18,1%	0	0,0%	609	102	16,1%	0	0,0%	633
<i>D. Studénky</i>	63	7,3%	11	1,3%	858	102	10,5%	6	0,6%	973
<i>Hostice</i>	162	35,4%	0	0,0%	458	152	33,4%	0	0,0%	455
<i>Hrabenov</i>	253	34,0%	0	0,0%	744	248	31,1%	0	0,0%	798
<i>Chroměč</i>	131	41,7%	0	0,0%	314	132	36,7%	0	0,0%	360
<i>Janoušov</i>	82	47,4%	0	0,0%	173	76	41,5%	0	0,0%	183
<i>Komňátka</i>	17	7,3%	0	0,0%	232	23	10,6%	0	0,0%	216
<i>Olšany</i>	122	34,9%	0	0,0%	350	113	27,3%	0	0,0%	414
<i>Radomilov</i>	86	40,2%	0	0,0%	214	66	30,4%	0	0,0%	217
<i>Ruda n. M.</i>	186	33,8%	6	1,1%	551	158	26,5%	4	0,7%	596
<i>Štědr. Lhota</i>	71	33,8%	0	0,0%	210	57	26,5%	0	0,0%	215
Benkov	5	4,2%	1	0,8%	120	4	3,2%	3	2,4%	124
Bratrušov	0	0,0%	153	28,2%	543	0	0,0%	92	15,9%	580
Dolní Olešná	2	1,4%	20	14,4%	139	1	0,7%	1	0,7%	139
Frankštát	0	0,0%	227	16,4%	1382	0	0,0%	130	9,4%	1389
Horní Libina	0	0,0%	605	24,3%	2485	0	0,0%	259	9,6%	2696
Horní Olešná	5	2,5%	17	8,5%	201	1	0,5%	1	0,5%	201
Hraběšice	0	0,0%	82	29,5%	278	0	0,0%	82	30,6%	268
Hrabišín	0	0,0%	16	9,3%	172	0	0,0%	4	2,1%	190
Kopřivná	6	1,1%	0	0,0%	532	3	0,5%	0	0,0%	602
Krumperky	0	0,0%	106	24,0%	442	0	0,0%	78	17,8%	439
Loučky	0	0,0%	23	8,1%	284	0	0,0%	8	2,8%	290
Mladoňov	3	1,1%	23	8,3%	276	8	2,7%	6	2,0%	297
Obědné	1	0,4%	36	14,9%	242	4	1,5%	22	8,5%	259
Rapotín	0	0,0%	235	14,2%	1653	0	0,0%	97	5,2%	1848
Raškov	14	3,4%	29	7,0%	416	18	3,8%	6	1,3%	473
Rejchartice	0	0,0%	27	8,1%	334	0	0,0%	7	1,9%	364
Šumperk	115	1,4%	1930	23,2%	8307	131	1,4%	863	9,2%	9355
Temenice	20	1,2%	361	20,9%	1730	27	1,5%	225	12,4%	1813
Třemešek	0	0,0%	22	8,0%	276	0	0,0%	10	3,4%	296
Václavov	0	0,0%	5	5,4%	92	0	0,0%	2	2,2%	91
Vikýřovice	0	0,0%	167	15,4%	1086	0	0,0%	77	5,9%	1315
Vlaské	0	0,0%	4	3,2%	126	0	0,0%	12	10,2%	118
Vysoký	0	0,0%	17	14,0%	121	0	0,0%	0	0,0%	129
Zlatý Potok	0	0,0%	3	4,3%	69	0	0,0%	0	0,0%	79

Tabulka 11: Soudní okres Staré Město – výsledky voleb

Obec	1929					1935				
	ČSL	procent	DCV		celkem	ČSL	procent	DCV	Procent	Celkem
Habartice	0	0,0%	57	12,7%	448	0	0,0%	11	2,2%	502
Hanušovice	0	0,0%	246	14,7%	1673	0	0,0%	135	7,0%	1939
Hynčice n. M.	0	0,0%	5	2,6%	193	0	0,0%	4	2,0%	205
Hynčice p. S.	0	0,0%	18	12,4%	145	0	0,0%	2	1,4%	147
Chrastice	0	0,0%	23	10,2%	225	0	0,0%	18	7,8%	231
Kolštejn	0	0,0%	284	41,8%	680	0	0,0%	179	24,5%	732
Kunčice	0	0,0%	75	29,2%	257	0	0,0%	28	10,9%	256
Malá Morava	0	0,0%	105	25,4%	413	0	0,0%	14	3,3%	423
Nová Ves	0	0,0%	0	0,0%	110	0	0,0%	0	0,0%	127
Nové Losiny	0	0,0%	112	17,8%	629	0	0,0%	52	7,5%	696
Ostružná	0	0,0%	156	37,8%	413	0	0,0%	142	32,8%	433
Sklené	0	0,0%	11	6,5%	170	0	0,0%	1	0,6%	165
Staré Město	0	0,0%	365	29,7%	1227	0	0,0%	200	14,5%	1382
Stříbrnice	0	0,0%	47	21,7%	217	0	0,0%	16	7,2%	221
Šleglov	0	0,0%	17	12,8%	133	0	0,0%	15	10,6%	142
Špiklice	3	1,3%	100	42,6%	235	2	0,8%	58	24,1%	241
Valteřice	0	0,0%	16	9,8%	164	0	0,0%	1	0,6%	180
Velká Morava	3	1,4%	14	6,6%	212	3	1,2%	2	0,8%	241
Velké Vrbno	0	0,0%	47	23,2%	203	0	0,0%	40	20,1%	199
Vikantice	0	0,0%	60	14,3%	421	0	0,0%	38	8,1%	467
Vojtíškov	0	0,0%	22	8,0%	275	0	0,0%	4	1,9%	209
Vys. Žibřidovice	0	0,0%	25	10,0%	250	0	0,0%	9	3,7%	241

Tabulka 12: Soudní okres Vízmbek – výsledky voleb

	1929					1935				
	ČSL	procent	DCV	procent	celkem	ČSL	procent	DCV	Procent	Celkem
Bukovice	0	0,0%	43	13,4%	322	0	0,0%	10	3%	331
Klepáčov	0	0,0%	10	9,1%	110	0	0,0%	5	4%	117
Kouty n. D.	0	0,0%	58	15,0%	387	0	0,0%	45	11%	420
Maršíkov	0	0,0%	28	9,8%	287	0	0,0%	6	2%	297
Nová Ves	0	0,0%	49	14,0%	351	0	0,0%	32	9%	370
P. Žibřidovice	0	0,0%	81	12,5%	650	0	0,0%	31	4%	728
Petrov n. D.	0	0,0%	192	19,8%	971	0	0,0%	98	9%	1057
Rudoltice	0	0,0%	24	8,7%	276	0	0,0%	11	4%	264
Sobotín	0	0,0%	192	24,2%	795	0	0,0%	103	12%	865
Velké Losiny	0	0,0%	320	23,3%	1373	0	0,0%	100	6%	1568
Vernířovice	0	0,0%	132	25,2%	524	0	0,0%	33	6%	555
Vízmbek	11	0,8%	268	20,5%	1309	14	1,1%	150	11%	1332